jules romains oameni de bună-voinţă
ROMA
IV
EROSUL **PARISULUI**
TRADUCERE DE GRIGORE **STURDZA**
1970
Coperta: *Andrei Olsufiev*
E D ' l T U R A MIMERVA BUCUREŞTI

Tot nord-estul Parisului o ocupat, după cum am văzut, de înaintarea unui vast podiş, ale cărui pante, spre nord, coboară destul de repede către canal si şoseaua Germaniei, iar spre sud se tolănesc încct-încet către Sena, şi nu devin abrupte tlecât spre vest.

In vârful acestui podiş, nu departe de marginea lui septentrională, se află Place des Fetes[1], cu pomii ei aliniaţi, cu gazonul, cu chioşcul pentru muzică şi centura de ca'se vechi şi joase.

In această piaţă soseşte Wazemmes, care-aleargă de la ora opt dimineaţa, în această piaţă Edmond Maillecottin se plimbă în lung şi-n lat, cu capul niţel într-o parte, fără să piardă din vedere galantarul unui negustor de vinuri.

In timp ce la o depărtare de opt kilometri, în Parisul de vest, Haverkamp se îndreaptă către staţia de.metro Ies' Ternes. Merge la întâlnirea pe care i-a dat-o lui Wazemmes la ora douăsprezece : restaurantul,„Purcelul de aur" din strada Germaniei, în faţa oborului de vite de la Villette. Sosise prea devreme. Treaba pe care o avea la Ternes 1-a reţinut mai puţin decât credea. Avea să coboare din metrou *la* staţia Germaniei, şi dacă-i rămânea timp, să facă restul drumului pe jos.

1 Piaţa Sărbătorilor.

Lui Wazemmes îi e sete. Mai exact, se simte cam obosit, .Ar vrea să nu se mai gândească la meserie câfceva minute şi să privească puţin, cu mintea slobodă, chipurile oamenilor. Şi -apoi nu-i displace excitaţia pe care ţi-o procură în cursul dimineţii un pahar de vin alb sau chiar un aperitiv din coajă de chinchină. Toate astea la un Joc numeşte" el „să-ţi fie sete".

Piaţa se întinde în jurul lui. E vastă ca un câmp de bâlci, cu care în multe privinţe se aseamănă, datorită arborilor şi caselor ei joase. Wazemmes nu speră să descopere pe aici o cafenea elegantă. La urma urmei, poţi petrece o clipă plăcută şi dinaintea tejghelei de zinc a unei cârciumi. Important e să nu fii singur. Lui Wazemmes, când „îi e sete" nu-i place singurătatea. E drept că uneori îi ajunge patronul, dacă are o conversaţie interesantă. Dar asta-i rar. Wazemmes a observat că de cele mai multe ori patronul e un om burtos şi tăcut care pare că mestecă într-una o bucată de gumă sau că-şi înghite saliva. Dacă îşi întrerupe mişcarea fălcilor, e doar ca să emită o cugetare jalnică, rostită cu accent auvergnatJ.

Dintre cele trei sau patru bodegi pe care le zăreşte, Wazemmes se decide pentru aceea care arborează frunza de tutun a regiei. Nu atât pentru că ar vrea să-şi cumpere ţigări. Nu-i mare *fumător,* şi, dimineaţa, ţigările îi fac greaţă. Dar într-o cafenea-tutungerie, plăcerilor obişnuite alo birturilor li se adaugă aceea a unei forfoteli necontenite.

Localul în care intră nu e neplăcut. Prea puţin adânc, întinzându-se în lărgime ; bine luminat prin fereastra dinspre piaţă. Lărgimea aceasta e ocupată aproape în întregime de tejgheaua de zinc şi. de debitul de tutun, în stingă. Pentru **moment,** patronul face faţă simultan ambelor ocupaţii. Distribuie de

zece. centime ţigări, sau cântăreşte douăzeci de grame de caporal, fără să înceteze de a răspunde cu câte un „A !", „A !" ca să vezi", „A ! nimic de zis, dar unii prea o iau razna", celor doi camionagii care discută la marginea din dreapta a tejghelei, şi'al căror camion staţionează în faţa uşii.

Patronul are şi el accentul auvergnat (sau ceva asemănător ; Wazemmes are doar câteva idei confuze în privinţa particularităţilor provinciilor)

Specific locuitorilor din provincia Auvergne, nu e burtos şi nu-ţi face deloc impresia că e tâmpit.

în afară de cei doi camionagii şi de forfoteala cumpărătorilor de tutun, mai sunt doi consumatori, aşezaţi de o parte şi de alta a unei măsuţe, lângă o uşă. Sunt tineri ; poate cu câţiva ani mai mari decât Wazemmes. Par a nu avea nicio ocupaţie. Fac parte, fără îndoială, dintre aceia despre care lui Wazemmes îi place să spună, repetâncl o glumă obişnuită a lui Roquin, că ,,sc odihnesc între mese". Hainele lor nu sunt lipsite de-o oarecare eleganţă. Poartă şepci destul de largi, de culoare ştearsă ; nu .au gulere, ci un fular în jurul gâtului.

Wazemmes n-are idei prea precise în privinţa băieţilor de felul acesta. A auzit spunându-se că „trăiesc de pe urma femeilor" ; precum şi că e preferabil să nu ai de-a face cu ei, deoarece sunt „vlăjgani care te lovesc sub centură". Dar el nu prea vede cum ar putea ci să aducă femeile la o astfel de formă de devotament. El, Wazemmes e, fără doar şi poate, mai chipeş decât ăia doi. (N-are deeât să se uite în oglinda din stânga.) Totuşi, nu crede că ar putea obţine cu regularitate de la o femeie o sumă de bani care să-i permită să trăiască fără să facă nimic, ba să mai ia din când în când şi,aperitive. Cum ceri asta prima dată ? Sau poate ţi se oferă fără să fie nevoie să

te mai osteneşti să ceri? Dar Wazemmes nu regretă că a lăsat altora meseria de „peşte". Calea pe care a pornit e, la urma urmei, mult mai onorabilă; până într-atâta, că nici nu poate fi vorba de a face o comparaţie. Şi nu trebuie uitat că între situaţia de „peşte" şi aceea de „apaş" există o relaţie nu tocmai limpede pentru el, dar admisă de toată lumea. Are oroare de violenţă, cât şi de neplăceri cu poliţia. Nu are pentru isprăvile apaşilor decât o foarte vagă admiraţie, în care dorinţa de a-i imita nu intră câtuşi de puţin. Singurul punct care-1 necăjeşte e gândul că nişte băieţi cam de aceeaşi vârstă cu el au asupra femeilor o putere mult mai mare decât a lui. Recentele dezamăgiri în privinţa Ritei 1-au făcut foarte susceptibil. (Iată trei scrisori rămase fără răspuns. Mereu nimic pentru 211-G. Nici nu mai îndrăzneşte să intre la poştă.)

Dar nu stăruie asupra acestor gânduri. Soarbe pe îndelete cafeaua neagră cu frişca de cincisprezece centime care i-a fost servită. Când să comande o băutură alcoolică, îşi spune că în mai puţin de 0 oră trebuie să-1 întâlnească pe Haverkamp; şi că Haverkamp îi va oferi, desigur, înainte de prâtiz, un aperitiv. Un vin alb urmat la un interval atât de mic de un aperitiv, înseamnă să-ţi tai pofta de mâncare ; şi ţi-ar produce probabil crampe şi greaţă.

îi ascultă pe camionagii istorisind pentru a câncea oară povestea cu butoiul pe care au refuzat să-1 dea jos, deoarece „bătrina idioată" voia să le dea un bacşiş de cincizeci de centime.

Wazemmes încearcă un sentiment de indulgenţă amuzată faţă de oamenii aceştia simpli. Nu trebuie însă să f»că cine ştie ce sforţare ca să se pună în pielea lor. în sinea lui o condamnă pe „bă-trâna idioată". Când vrei ca mă muncitor, şi, în general, un inferior, să facă mai mult sau mai puţin ceea ce îi ceri,

şi sa mai aibă şi consideraţie pentru tino, nu trebuie să te scumpeşti la câţiva pitad.

II

WAZEMMES ÎN NOUA HH **PROFESIE**

Ieşind din bodegă, Wazemmes profită de-o incidenţă favorabilă a luminii ca să se mai privească e dată în oglindă. Obrazul pare proaspăt bărbierit cu toate că operaţia asta a avut loc acum trei zile. (Pânu la urmă s-a hotărât să-şi cumpere o maşină de bărbierit.) Mustaţa» în lumină aceea piezişă, se observă cu uşurinţă. Poartă o pălărie moale, verde-închis, cu borurile lăsate în jos, cu tighel dublu pe margine şi panglica înnodată la spate, cu un cuvânt, întru totul asemănătoare, în afară de calitatea fe~ trului, cu aceea pe care ® admira în octombrie pe capul patronului său. De atunci, din păcate, Haver-kamp şi-a cumpărat alta. Voia poate să arate că-1. agasa maimuţăreala aceasta.

Ca să-şî îndeplinească programul pe azi, tânăruî nu mai are de vizitat decât două sau trei străzi. A umplut mai multe pagini din carnet, Haverkamp n-o să~l poată acuza că a hoinărit.

ti

Sarcinile ce i se dau aproape în fiecare zi nu sunt din acelea ce pot fi încredinţate primului venit.

Mai întâi e vorba de ceea ce patronul numeşte „căutările."

De mai multe ori pe săptămână, seara, eu planul Parisului dinainte şi cu un creion albastru în mână, Haverkamp îi arată lui Wazemmes colţul pe care va trebui să-1 exploreze în ziua următoare (de preferinţă dimineaţa). Incercuicşte sectorul cu o linie groasă, albastră. Wazemmes trece indicaţia pe-planul său. Dificultăţile de delimitare, punctele pre-zentând un interes special fac obiectul unui comentariu. Nicio

confuzie nu este posibilă.

în sectorul acesta, Wazemmes trebuie să parcurgă străzile una câte una. Va releva :

In primul rând, toate terenurile libere ; indiferent dacă poartă sau nu biletul „De vânzare". Bineînţeles, prezenţa biletului va fi menţionată pe carnet. Va nota amplasamentul terenului (pe partea dreaptă sau stingă a străzii; la un colţ); dimensiunile lui aproximative, mai cu seamă lungimea faţadei, care e uşor de evaluat; casele sau clădirile în construcţie cu care se învecinează ; ce se află vizavi. Ca să-şi poată forma o părere, i se recomandă chiar să semnaleze orice amănunt care 1-ar frapa (de pildă, un deluşor sau un taluz de netezit, mirosul rău provenind de la vreo uzină din apropiere, lipsa de lumină) şi să-şi rezume printr-un cuvânt impresia personală: „foarte interesant", „destul de interesant", „mediocru" etc...

In al doilea rând, toate proprietăţile clădite purtând indicaţia „De vânzare", căiwa le va face o descriere sumară.

Când, din întâmplare, s-ar nimeri să dea peste un amplasament bun, ocupat de cocioabe a căror valoare e categoric'neânsemnată, o proprietate dintre acelea care se cumpără „pentru valoarea terenului," nu va omite să semnaleze faptul. Chiar dacă nu există nicio indicaţie că e de vânzare.

Urmează apoi ceea ce patronul numeşte „primele cercetări".

E vorba despre afaceri venite la agenţie, pe care Haverkamp n-a avut încă vreme, sau n-a crezut că-i absolut necesar să le studieze -el însuşi la faţa locului, în cazurile acestea, Wazemmes nu se mulţumeşte cu o descriere exterioară. Trebuie, pe cât posibil, să procedeze la o vizită completă ;. dacă e vorba de o casă, să intre înăuntru, să ia informaţii de la

portărească, să urce la etaje. O legitimaţie a agenţiei îl împuterniceşte. Raportul său, examinat cu de-amănuntul, va îngădui patronului nu chiar să se pronunţe în privinţa afacerii, dar să-şi dea seama dacă ea merită sau nu să facă şi el o „a doua anchetă".

Wazemmes se achită, de altminteri, destul de bine de treburile astea delicate, în primul- rând, se teme de sondajele neaşteptate ale patronului. Dacă vreunul dintre terenurile semnalate îi pare interesant, Haverkamp îşi ia pălăria, se duce la faţa locului, singur sau întovărăşit"de Wazemmes ;

potriveşte astfel, încât să facă pe jos ultima parte a drumului, căci merge bucuros pe jos, atât din plăcere cât şi din interes profesional. Vai şi amar să descopere în drumul lui un alt teren, un imobil de vânzare care nu a fost trecut în raportul lui Wazemmes, sau ca noua cercetare să găsească în. acea făcută de tî-nărul nostru amănunte prea din cale-afară de fanteziste.

Pe lingă asta, Wazemmes îi recunoaşte kii Haverkamp o mare autoritate de şef. Chiar mai zilele trecute îi mărturisea lui Lambert din strada des Gardes : „Asta e forţa lui; când e să te ocărască, te ocărăşte zdravăn, dar niciodată nu-i cicălitor". Wazemmes voia să spună că patronul lui nu era omul care să se lege de un amănunt secundar, de o mică greşală făcută de bună-cre-dinţă. „Şi apoi, cu el ştii la ce trebuie să te aştepţi". Cu alte cuvinte, Haverkamp nu-i capricios. El nu e ca şefii aceia care-ţi reproşează a doua zi că le-ai executat ordinele date în ajun. E fără toane. Sau, mai curând, singura lui toană e un optimism percnanent.

în privinţa acestor două puncte – fără a mai vorbi despre celelalte – lui Wazemmes îi vine uşor să simtă imensa superioritate a actualului său patron asupra

celui dinainte : pictorul din strada Montrnartre.

în sfârsit, Wazemmes îşi face bine meseria, căci o găseşte amuzantă. Chiar numai să 'umbli pe tot felul de străzi, prin tot felul de cartiere, să pd- veşti prin crăpăturile zăplazurilor, să intri în curţile din fata caselor şi în cele din dos e foarte plăcut. E una din marile bucurii ale copilăriei. El însă mai gustă şi altele, care-i pai" că anticipează asupra fericirilor adulţilor. Cîncl a reperat un teren, se opreşte, se dă un pas înapoi, se uită la împrejmuire. Fruntea i se încreţeşte, ochiul devine sever. I se întâmplă să-şi muşte colţul buzei. Pe urmă începe să măsoare întinderea faţadei. Patronul 1-a învăţat să facă paşi de un metru şi **i-a** recomandat să se mărginească de obicei la acest procedeu de evaluare, aproximativ, dar rapid. O măsurătoare mai precisă nu prezintă interes decât îa faţade sub zece metri. Pentru orice eventualitate, Wazemmes şi-a cumpărat, cu nouăzeci şi cinci de centime, un dublu metru pliabil, cu articulaţii rigide. Rezistă greu ispitei de a-1 folosi. Iată-1 apiicându-1 pe garduri, măsurând cu aceeaşi ocazie şi lăţimea trotuarului, lărgimea străzii. Notează apoi cifrele într-un carnet, cu ajutorul unui creion înfăşurat în hârtie. (Creionul în hârtie are diverse inconveniente, dar, în ce priveşte noile invenţii, Wazemmes e un pic snob. Şi, pe urmă, pentru puştii care privesc, felul cum se detaşează, printr-o simplă mişcare a unghiei, o spirală de hârtie, e totuşi mult mai impresionant decât vechiul ascuţit cu briceagul.)

Chiar şi oamenii în toată firea – – portarii din pragul uşilor lor, negustorii – îi observă pe .Wazemmes cu o, nuanţă de respect, în ciuda tine- reţii lui, îl iau de obicei drept „cineva de *la* Municipiu". „Cineva de la Municipiu" e mai ales în cartierele populare, o autoritate. Tot ce e „de la Municipiu" are prestigiu.

„Statul există, desigur, dar în depărtare. E o putere cenuşie şi posomorită, care se manifestă prea puţin. De altminteri, de-o zgâreenie dezgustătoare, şi dând drumul banilor cu ţârâita. „Municipiul" e puterea apropiată, arbitrarul de fiecare zi, deciziile inexplicabile, indemnizaţiile. Suzeranul invizibil, ale cărui capricii nici vorbă să poată fi puse în discuţie şi pe care nu vi le face cunoscute decât prin trimişii lui plini de ifose, dar căruia ţi-e îngăduit şi uşor să-i sustragi cât mai mulţi bani. Căci Municipiul e un fluviu de bani, un ş'ir de cataracte de bani, al căror izvor de altminteri nimeni nu încearcă să-1 afle.

Câteodată, un măturător, care e şi el „cineva de la Municipiu",- dar din specia cea mai umilă, se adresează lui Wazemmes cu o familiaritate plină de deferentă : „Care va să zică, se reface pavajul ?" sau „E vorba s-o lărgească ? (N-ar fi rău." Wazemmes ia un aer misterios şi porneşte repede mai departe.

III

GIUJILE LUI EDMOND MAILLECOTIN

. Câteva minute după plecarea lui Wazemmes, în timp ce camionagiii insistau asupra unui amănunt din povestirea lor, cei doi clienţi cu fulare se ridică, părăsesc bodega şi se despart după e strân-gere moale de mână.

Edmond Maillecotin, care umblă de colo până colo pe marginea refugiului din mijlocul; pieţii, urmăreşte din ochi pe cel ce apucă spre stânga, un brunet smead, cu o mustaţă mică, de statură mijlocie.

Edmond vădeşte o mare nervozitate, înaintează pieziş pe şosea, ca *şi* cum ar vrea să ajungă din urmă pe omul care se depărtează fără să-1 bage în seamă. Apoi se opreşte, se răzgândeşte, şi tot atât de nervos se îndreaptă spre bodegă.

Doi alţi clienţi au intrat şi-i propun patronului o

partidă de zanzibar *l.* Edmond rămâne puţin în

1 Joc de noroc cu două sau trei zaruri într-un coi'net.

17

urmă. „Vedeţi de domnii aceştia. Nu mă grăbesc" – spune el. Domnii aceia dau repede pe gât două rânduri de băutură. De fiecare dată, patronul, după ce a ciocnit, îşi ridică paharul ca şi cum, mort de sete, îl va bea dintr-o sorbitură. Izbuteşte însă să nu ia decât o înghiţitură de păsărică şt, 'ân titnp ce ceilalţi perorează, ascunde paharul său într-un mic adăpost, amenajat în. acest scop sub tejghea. Patronul, originar din ' Chaudesaigues, detestă ceea ce parizienii numesc băutura. El îi priveşte pe băutori, clienţii lui, cu ochiul cu care un colonialist din Africa de Nord îi priveşte pe indigeni. Ca pe-o speţă de oameni cu totul vrednică de dispreţ, -cu obiceiuri respingătoare, cu un ideal de viaţă absurd, dar cărora eşti obligat să le suporţi prezenţa de vreme ce ai venit. anume In mijlocul lor ca să faci avere. Peste douăzeci de ani, sau poate chiar peste cincisprezece ani, va părăsi toată golănimea asta, ca să regăsească în piaţa bâlciului din Chaudesaigues oameni vrednici de acest nume, care vor ii ştiut şi ei să pună bani deoparte în loc să~i risipească pe tejgheaua de /••nc a bodegilor, şi cu care va bea duminica, fără să se grăbească, în circiuma din colţul pieţii, o sticlă de vinişor din Auvergne.

Camionagiii pleacă. Apoi şi jucătorii de zanzibar. Edmond se apropie. Patronul îi întinde mâna :

—*:* Sănătos, voinic, domnule hăăă ?...

Acest mormăit modulat vine totdeauna după cuvântul .„domnule*1 – la nevoie se mai adaugă şi

••n hârâit de gâtlej – când se adresează unui locuitor din cartier pe care nu-1 cunoaşte «focât din

vedere. Edmond cumpără de la el din când în când un pachet de ţigări; dar nu „consumă" aproape niciodată. Omul din Chaudesaigues, nu-1 stimează însă mai puţin din pricina aceasta, cMar dimpotrivă. Trebuie să existe „consumatori" pentru ••a auvergnaţii din Paris să-şi poată asigura bătri-netele. Dar din când în când eşti fericit să strâBgi mâna unui om care nu-î un „consumator", care e o făptură cugetătoare.

Edmond profită de-o clipă când bodega e goală ca să întrebe, coborând vocea;

— I-aţi văzut pe cei doi care stăteau ac-olo ? Arată măsuţa de lângă uşă.

Da.

îi cunoaşteţi ?

— Puţin, îi văd destul de des, fie la mfoe,. fie acolo în faţă, în piaţă.

— Sunt din partea locului ?

— Nu cred. Din când în când, strâng mâna îa ••reo doi-trei dei-bedei de pe aici. Dar mai eurind aş zice că vin din jos.

— Dinspre bulevardul Belleville ?

— Da, de pe acolo. După părerea mea, sini nişte puşlamale şi nimic altceva.

Auvergnatul a spus astea apăsând* pe p şi pe ş. şi pe un ton care contrastează ca politeţea Indiferentă cu care obişnuieşte să vorbească.

Vinde *zece* grame de tabac de prizat unei bătrâne cu o faţă brăzdată de cute negricioase. Se întoarce apoi spre Edmond ; şi, cu aer confidenţial :

— Aveţi vreo treabă cu ei ? Edmond ezită :

— Adică... cel mai mic clin ăştia doi, ştiţi, ăla negricios, cu mustăcioară, care stătea acolo...

— Da.

— îl cunoaşteţi mai bine decât pe celălalt ?

— Nu.

— Ei bine... am o soră, mai tânără ca mine. Poate aţi şi zărit-o... Tipul ăla scund, de care vă vorbesc, de câtva timp am impresia eă-i dă târ-coale.

—- O ! în cazul ăsta...

Auvergnatul pare deodată foarte emoţionat. Se agită în spatele tejghelei, strângând tare cârpa în. mina lui scurtă şi groasă.

— O ! în cazul ăsta trebuie să fiţi cu ochii în patru. A ! da, înţeleg !... înţeleg l

A apăsat foarte tare pe 1-ul .de la „înţeleg". Ia de pe poliţă o sticlă de chinchină; o destupă.

— Luaţi, vă rog. Ba da. Fac cinste... N-o să vă facă niciun rău. Fireşte poate mă înşel. La drept vorbind, nu ştiu mai mult decât dumneavoastră. Dar nu miroase a treabă curată. Noroc ! Nu s-ar plimba ei aşa dacă ar avea o meserie. Sunt din ăia care nu fac nimic.

—- Din cauza asta nu m-am dus azi la fabrică. Cum vă. spun. îmi stătea pe inimă. Am preferat să pierd o jumătate de zi. Voiam să mă lămuresc. Şi aseară am mai avut o discuţie cu sora mea.,.

— Nu s-a dus s-o întâlnească ?

— Acuma ? Nu, nu. Ea e la serviciu. Departe de aici.

—— A ! lua-o-ar naiba de viaţă, îmi zic că dacă ar fi fata mea... Ascultaţi. Mă am bine cu unul de la Siguranţă, care vine pe aici din când în când. Vreţi să-i cer o informaţie asupra individului ?... Dar se poate ? Trebuie să ne ajutăm unii pe alţii. Până atunci, staţi liniştit. Nu-1 căutaţi! A ! ăştia sunt, ştiţi, o gaşcă. Repede te poţi alege c-o lovitură de cuţit.

IV

DIMENSIUNILE **LUI** HAVERKAMP .LA **SFlBŞITUL** LUI **1908**

Haverkamp, ieşind din metro, profită de timpul

de care dispunea ca s-o ia pe jos în susul străzii Germaniei, plină de vuietul dimineţii, îi placo animaţia acestei străzi. O străbate cu un sentiment de bucurie. Se cufundă în ea cu simpatie. De la fiecare pulsaţie capătă ca o confirmare a propriei sale vitalităţi. Dar impresiile acestea sunt dintre acelea pe care un om ca el nu încearcă să şi le lămurească. Tot astfel cum nu î-ar trece prin gând să-şi concentreze atenţia asupra stării de tihnă plăcută pe care ţi-o procură o baie. Asemenea rafinamente de senzaţii i-ar părea de domeniul viciului.

N-ar da atenţie străzii Germaniei decât dacă ea ar conţine nişte afaceri posibile. Dar, la prima vedere, în limitele pe care şi le impune Haverkamp, nu prea se vede că ar oferi aşa ceva. Nici

••n teren viran. Probabil mai multe imobile de vârizare. (Wazemmes le va menţiona din principiu în viitoarea lui expediţie.) A căror valoare, însă, are multe şanse să fie exagerată. Cea mai mică magherniţă adăposteşte un negoţ. Peste tot contracte de închiriere, servituti. Nu-i chip să te atingi de o piatră f ară, să stârneşti Indemnizaţia care doarme sub ea, Ici-colo, o casă de şase etaje, cu o faţadă lungă, încă solidă, şi cu două prăvălii ca lumea la parter, care ar putea interesa *la* ocazie pe un client în căutarea unui plasament fără bătaie de cap. Dar acest soi de afaceri nu-1 pasionează pe Haverkamp; el *e* în căutarea clienţilor care iubesc aventura, în schimb, strada < lormaniei probabil că e excelentă pentru negustorii de fonduri de comerţ. Şi el se gândise să se ocupe de fonduri de comerţ, cel puţin la început, până prinde cheag. Dar e mai bine să ai o specialitate precisă. O agenţie care-şi bagă nasul în tot soiul.de afaceri nu izbuteşte să se claseze. Afacerile mici

alungă pe cele mari. Capitaliştii nu vor veni să se aşeze în salonul unde au aşteptat cărbunarii.

Aşadar, parcurge fără prea mare atenţie strada Germaniei, în dreapta se întind cartiere- mai noi şi mai fertile. Haverkamp hotărăşte să dea o raită pe-acolo îndată după dejun, când începutul unei digestii perfecte măreşte agerimea minţii.

23

De altminteri, Haverkamp a trecut de dificultăţile primei perioade ; şi când aruncă o privire înapoi, nu e prea nemulţumit de politica pe care a urmat-o.

Chiar şi alegerea lui Wazemmes n-a fost o prostie ; nici ideea de a-i încredinţa o sarcină care părea mult peste posibilităţile vârstei lui.

în această materie, ca şi în altele, Haverkamp e împotriva clasificării fiinţelor conform opiniilor obişnuite. Se lasă mai curând călăuzit de flerul său, de observaţiile personale. După părerea lui, întrebuinţarea pe care poţi s-o dai oamenilor c ceva foarte elastic, mai cu seamă când e vorba de tineri. Iar precocitatea acestora e mai mare decât s-ar crede. Ei se deprind cu responsabilitatea pe care le-o acorzi după o perioadă de oscilaţie, ale cărei riscuri se cuvine să le cântăreşti. Incapacitatea subalternilor e adesea întreţinută de şef ; iar copilăria copiilor, de oamenii maturi. Haverkamp i-a observat atent pe comisionarii restaurantelor şi ai hotelurilor. Copilandrii aceştia, la vârsta când. alţii se mai joacă cu bile, îndeplinesc cu exactitate, uneori chiar cu dibăcie, misiuni nu întot-: deauna uşoare.

Wazemmes face greşeli din nebăgare de seamă. Pentru Haverkamp ele sunt deplin compensate de avantajul de-a avea pe lângă el un colaborator

••*'

24

dezgheţat, cu mintea ageră, (închipuiţi-vă aceeaşi sarcină încredinţată domnului Paul. Cită încetineală ! Câtă neghiobie !) Şi apoi, dacă experienţa Wazemmes n-ar fi dat repede roade, Haverkamp i-ar fi pus capăt fără urmă de încăpăţânare de amor propriu.

La sfârşitul lui 1908, Haverkamp nu-i încă decât un foarte mic satrap în lumea afacerilor. S-ar putea chiar găsi, având în vedere că a depăşit vârsta de treizeci de ani, că n-a făcut o carieră prea strălucită, că. şi-a pierdut vremea cu tentative mediocre. Cei care-1 judecă din afară 1-ar considera mai curând un împrăştiat, în realitate însă, ci posedă calităţile cele mai eminente ; şi *a* ştiut cu prilejul acestor tentative mediocre, să încerce şi si i perfecţioneze metode mintale, a căror efica-cilaLt1 nu va cunoaşte apoi alte limite decât acelea ale obiectului asupra căruia le va aplica.

în primul rând, în el zace un mare vizionar, încă din adolescenţă, a fost stăpânit aproape zilnic de visuri de putere şi de acţiune, a căror îndrăzneală atingea delirul. Dar acest mare vizionar a dat dovadă de multă răbdare în viaţă. A acceptat meserii umile. Le-a îndeplinit cât a putut mai bine, fără să aibă impresia că decade, fără vreo amărăciune sau vreo îndoială asupra lui însuşi ; fără, de altminteri, să se lege de vreuna din ele. I s-a. întâmplat să creadă că o meserie umilă

va căpăta amploare în mâna lui, va deveni unealta îmbogăţirii sale. Vizionarul *îşi* proiecta viziunea asupra unei realităţi prost alese. Mai curând sau mai târziu, şi-a dat seama că se înşeală. N-a tras dintr-asta concluzii deznădăjduite, nici în ceea ce priveşte realitatea în genere, nici în ceea ce îl priveşte

pe el.

Chiar <ji acum când e pe cale să înjghebeze o' întreprindere, de care-i convins că, de data aceasta, îl va îmbogăţi, ştie să nu se lase pradă viziunilor decât atunci când poate s-o facă fără primejdie. De pildă, seara, după ce şi-a isprăvit cu bine munca şi merge să se aşeze pe terasa unei berării. .Sau în pat, înainte de a adormi. Sau chiar în timpul unei plimbări, excitat de ritmul mersului, între două popasuri, consacrate cercetării amănunţite a unei afaceri. Atunci vede deodată străzi, întretăieri de străzi, între zăplazurile terenurilor virane ; movile sterpe ; un întreg cartier în formaţie care ondulează. Şi, în acelaşi timp, o porţiune de câmpie, la celălalt capăt al Parisului, ca-; drilată de străzi noi. Şi, în acelaşi timp, terenuri în partea de jos a Senei, acoperite de ierburi. Şi, în acelaşi timp, într-un cartier foarte vechi, cocioabe rezemate una de alta. Iar el, Ilaverkamp, e- amestecat în toate acestea, e prezent la toate. *îşi* croieşte drum în străzile noi, printre zăpla-zuri. Răscoleşte solul. Nivelează movilele. E sub-

stanţa care face să fermenteze cartierele. Prăbuşeşte grămezile de cocioabe. Ia, cum ai lua cu un cleşte, pe locatarii mucegăiţi şi-i aşează mai încolo. Imobilul Haverkamp se ridică din pământ, unde îşi înfige picioarele de beton. Imobilele .Haverkamp răsar blocuri-blocuri, alcătuiesc triunghiuri, patrulatere. Vede Parisul atacat la. periferie, în centru ; terenurile devorate unul câte unul. Vede afacerea Haverkamp infiltrându-se şi ,iăţindu-se în Paris ca un şancru glorios.

Viziunile acestea sunt paharul de alcool, doza obişnuită de opium -pe care şi-o îngăduie. Dar între timp, dacă le mai resimte probabil efectul tonic, el nu

le lasă să intervină câtuşi de puţin în operaţiile practice ale minţii. Paharul de alcool o dată înghiţit, Haverkamp îşi recapătă vechiul bun simţ. Vi/iunile nu se revarsă niciodată asupra calculelor. Ele sunt un moment de sărbătoare din (.••rsul zilei.

Haverkamp e, aşadar, un' mare vizionar care ştie să-şi ţină în frâu viziunile sale. Spre deosebire de majoritatea oamenilor, mărunţi vizionari împotmoliţi fără scăpai-e în viziunile lor. Acestora, un acces de mândrie, o prejudecată de educaţie, o beţie banală a gândirii le tulbură ,în fiecare clipă imaginea realului.

Starea lui obişnuită rămâne luciditatea, în octombrie, clnd s-a instalat în bulevardul Palatului, şi-a acordat două-trei zile de exaltare. Şi-a

îngăduit chiar câteva copilării. Dar, îndată după aceea, s-a reîntors la o cunoaştere rece a situaţiei şi a lui însuşi.

Mulţumită temperamentului său fericit, nici cunoaşterea de sine, nici analiza severă a unei situaţii nu-l duc la dezamăgiri, la îndoieli, la amărăciuni, cum li se înttmplă alcătuirilor pur intfel lec-tuale, pentru care cunoaşterea e scopul, sau] sfârşeşte prin a deveni scop, chiar dacă în apa-^j rentă ceea ce îşi propun e acţiunea. De altmin-| teri, în ochii lui, cunoaşterea de sine nu-i un .ca-! pitol asupra căruia se cuvine să zăboveşti. Să tei cunoşti înseamnă să nu te în-şeli în privinţa mijloa-: celor de care dispui în legătură cu un obiect definit. Cât despre rest, la ce bun să te cunoşti ? A început prin a-şi mărturisi categoric : „în fond, nu cunosc deloc noua mea meserie. Trebuie să învăţ exact' totul". Dar dacă nu are nicio urmă de înfumurare! în ceea ce priveşte cunoştinţele pe care le posedă^ are o încredere

absolută, mai presus de justifH cările bine chibzuite, în aptitudinea lui de a şei pune la curent cu lucrurile, de a deveni cornpe-; tent şi capabil exact în măsura în care 6 va dori.! O astfel de convingere nu înseamnă orgoliu. Ea se reduce doar la faptul că, într-o anumită direcţie a activităţii omeneşti, nu vede ce ar putea împiedica facultăţile sale intelectuale să se dezvolte, şi că nu-şi închipuie obstacolul care le-ar putea stăvili. Iar sentimentul acesta e cât se poate de impersonal. El nu-şi spune : „Eu, Haverkamp,

28

care sunt un spirit superior..." îşi dă pur şi simplu seama, referindu-se la cl> de puterea spiritului uman, când spiritul uman îşi dă osteneala necesară. Beţiile orgoliului, megalomania, exaltarea u leii Haverkarnp, toate astea, care nu au nimic de-a face cu munca precisă a inteligenţei, îşi gă-wsc un derivativ în „viziuni".

înainte de a-şi fixa amănuntele conduitei sale profesionale, a stabilit principiul : „Scopul, meu e de-a ajunge curând la operaţii de mare anvergură. ('um nu dispun de capital personal, nu voi izbuti <lecât folosind capitalurile altora, adică antrenând clienţi importanţi. Nu-i'voi putea păstra pe aceşti clienţi, -nu voi putea face ce vreau cu ei decât dacă încep prin a-i mulţumi într-un chip cu totul ex-iv|)lional. Tivbiiie, aşadar, să lucrez cel puţin tot ;ibl de bine ca cei care lucrează cel mai. bine."

Aproape toată jumătatea a doua a lunii octombrie si-a pctrccut-o vizitind una câte una celelalte tigraţii imobiliare, străduindu-se să priceapă cum funcţionează, să le ghicească perfecţiunile sau defectele. Se dădea, după caz, drept un particular dispus să cumpere, sau drept un misit.

A constatat, aproape peste tot, că meseria se

practică fără nicio socoteală.

Când se prezintă un domn în calitate de eventual cumpărător, i se cere să vină cu o idee bine stabilită. Trebuie să indice exact genul de imobil pe care îl are în vedere, preţul pe care-i dispus sil-l plătească, cartierul preferat, aproape şi nu-

29

mele strâzii. "Daca se arată puţin indecis, puţin descumpănit de acest interogatoriu, directorul agenţiei, sau funcţionarul care-1 înlocuieşte îl1 priveşte deodată în chip defavorabil. Clientul acela nu-1 interesează. Cu o mână moale, se preface, căi răsfoieşte un registru, un fişier. Răspunde ansă din,,, vârful buzelor. Celălalt se simte inoportun, se scuză, pleacă, şi nu se mai întoarce.

Nici nu-i dă prin gând că, dimpotrivă, tocmai. clientul acela poate fi cel mai interesant; că are' şanse sa fie cel mai maleabil; şi că, la urma urmei, ezitarea lui e cât se poate de firească. Nu eşti negustor de pălării. Nu vine nimeni la tine ca să cumpere o pălărie de fetru gri-deschis, numărul 57, de *zece* franci. (Şi nici pălărierului m.i~i lipsesc cumpărătorii nedeeişi, pe care totuşi nu poţi să-i laşi să plece fără o pălărie pe gustul lor.) Te înrudeşti mai curind cu negustorul de obiecte de ocazie decât cu pălărierul. Ceea ce-d determină pe client să-ţi treacă pragul e nădejdea unei eventuale „ocazii". Sau vine la tine cum ar merge la un agent de schimb, pentru că are bani de plasat. Şi va plasa mai mulţi sau mai puţini, după caz, şi după iscusinţa ta de a-1 sfătui.

Haverkamp a mai observat că, de multe ori, directorii agenţiilor nu cunosc ei înşişi afacerile. **Ori** s-au mulţumit doar să transcrie informaţiile aduse de vânzător; ori au trimis la faţa locului un subaltern oarecare, ale cărui spuse n-au fost contra

late. Când, din întâmplare, au consimţit să se deranjeze, au neglijat o mulţime de elemente.

Dacă e vorba de un teren, chiar din Paris, ei nu -ştiu cum e orientat, din ce sol e alcătuit, ce accidente de suprafaţă prezintă ;, ce servituti îl apasă. Nu ştiu întotdeauna dacă strada pe care se află aparţine oraşului. Sunt atât de puţin la curent eu uzanţele locale, încât nu bănuiesc că în străzile răscumpărate sau -anexate, întreţinerea trotuarului poate să fi rămas în sarcina proprietarului. (Haverkamp, după o săptămână de meserii •• cunoştea-acest amănunt.) Şi cu atât mai puţin silit în stare să-ţî spună dacă terenul nu se sprijină cumva pe o boltă de carieră. Ou asta să-şi hală capul arhitectul în momentul când va începe •• clădească. Va fi şi timpul.

<'iml c vorba despre o casă, ei îi ignoră vârsta ' ••;tri,i, calitatea construcţiei şi a materialelor. Ade-v.m nu au nici. o idee de cheltuielile medii de întreţinere pe care le reclamă, de contribuţiile ce-i incumbă. Dacă din întâmplare posedă vreo informaţie în privinţa aceasta, e doar pentru că vânza-lorul a ţinut cu totdinadinsul s-o dea; iar ei au notat-o fără să-i acorde vreo atenţie.

Nu se ocupă decât în mod cu totul excepţional de imobilele care se vând prin tribunal. Nici măcar nu urmăresc anunţurile în gazete. Li s-ar părea absurd să semnaleze o afacere de acest fel vizitatorilor, în primul rând, asta nu-i specialitatea lor. Dar, fără îndoială, se gândesc mai ales că

ar putea fi frustraţi de comision, şi acela redus clientul având posibilitatea să liciteze f^i să acl.il ziţioncze peste capul lor, puţind oricând pretind că a luat cunoştinţă despre vânzare din publicaţiil oficiale.

Asemenea considerente Havorkamp le socoteşt lipsite de valoare. Pentru un client necinstit, ce puţin cinci se vor ţine de cuvânt, şi, dacă vor mulţumiţi de afacere, vor fi dispuşi să mai rişt^ şi altele cu el. Şi apoi n-are mare importanţă dac. un client, mediocru prin ipoteză, îţi escrocheaz un comision. N-o să-1 mai vezi niciodată. (Şi, l drept vorbind, nu i-ai livrat nicio marfa.) Eseri ţialul e să recrutezi prin selecţie clienţi sigur şi de oarecare importanţă.

Aşadar, Havcrkamp nu s-a grăbit să facă afa ceri. Ca să nu fie 'constrâns de nevoia de bani şi-a redus cheltuielile personale. De un an şi ju mătate avea o amantă. A părusit-o. Rupt aceasta nu numai că răspundea unei măsuri pro-1 vizoni ele economie, dar'.venea şi la momentul po-r trivit în viaţa lui sentimentală ; se plictisise dd femeia aceea. Afară de asta, când va veni mo-! mentul să-şi ia o amantă, va avea mâinile libere „să o'aleagă dintr-o categorie superioară".

După ce şi-a isprăvit raita pe la agenţii,- a în/j cercat să pună la punct organizaţia agenţiei sale] „Maximă : să tratezi pe client şi să-1 informezi' aşa cum aş fi dorit să fi fost tratat şi informa^ eu când intram acolo. Să-i dai impresia că în pri-

32

mul rând doreşti să-1 satisfaci, ca să nu-i pară rău că s-a deranjat; că cea dinţii răsplată pe care e aştepţi de la el e stima lui; că va fi apoi oricând timp pentru a vorbi de remuneraţie. Să eviţi ca de la primele cuvinte ideea comisionului pe care-1 va avea de plătit să pară îndreptată asupra clientului ca ţeava unui revolver."

O agenţie o un centru de informaţie. De unde,, importanţa deosebită ce trebuie dată clasării.

Afacerile se repartizează de la sine în oferte fji

cereri. Dar ajunge să te gândeşti cinci minute ca să te convingi că pe oferte trebuie să se întemeieze clasarea. Ofertele – – adică proprietăţile de vânzare – reprezintă marfa ta. Ţie îţi revine sarcina de a-1 face pe eventualul cumpărător să, circule degajat printre ele, cum ar circula printre raioanele unui mare magazin. Dacă-i dinainte liotărât, trebuie să ajungă de-a dreptul la marfa pe care-o doreşte. Dacă nu-i mânat decât de un prurit de cumpărare, mai mult sau mai puţin vag, trebuie să se poată plimba cu uşurinţă de la un. raion la altul.

Haverkamp are, aşadar, un întreg sistem de fişe, de dosare, de registre şi de repertorii. Nu caută complicaţia. Singura lui grijă e rapiditatea şi claritatea. ;

în ceea ce priveşte marfa pe care o va oferi, două mari categorii : afacerile propriu-zise ale agenţiei şi vânzările' prin tribunal. Acestea din urmă se împart la rândul lor în vânzărj libere şi silite. Haverkamp numără printre vân/ă-

>rile silite şi pe acelea rezultate dintr-o succesi-w.ne, chiar -dacă moştenitorii s-au pus de acord ca să ceară vânzarea. Ceea ce e eu adevărat impor-ianât e să ştii unde pot să se cuibărească ,,ocazii leK. ŞI ai mai 'mu ii te .şanse să le găseşti acolo und<e Iniţiativa oamenilor e rnai mult sau mai puţin îngrădită de împrejurări.

Vânzări libere şi vânzări silite vor ocupa două fişiere distincte. In fiecare fişier, o secţie e rezervată Parisului şi suburbiilor sale ; o alta, provinciei, înăuntrul fiecărei secţii, afacerile se clasează în ordinea crescândă a preţurilor de plecare» cu indexuri foarte vizibile: „sub 20.000", „2000Q la 50.000". „50.000 la 100.000" etc... în cazul când preţul de scoatere în vânzare e categoric absurd (15.000 de

franci pentru un imobil în bună «tare cu şase etaje), o fişă de trimitere îţi permite :să găseşti afacerea la rangul unde ar fi plasat-o un preţ de «plecare normal.

.Fişa fiecărei afaceri e stabilită, în principiu, de îndată ce vânzarea e anunţată şi potrivit indicaţiilor din anunţ, în unele cazuri, socotite mai interesante, nu se va întocmi fişa decât după ce pa-••renul va fi făcut o anchetă la faţa locului, în afară de asta, afacerea e menţionată pe o agendă, ia data prevăzută pentru vânzare.

Un fişier particular, ascuns într-tin sertar, e rezervat vânzărilor Bunurilor Congregaţiilor, de-«jumite, pudic.: Afaceri speciale. (Chiar şi pe agendă, 'menţionarea unei vânzări de felul acesta e urmată de iniţialele A.S.)

Cât priveşte afacerile propriu-zise ale agenţiei (celelalte oricum nu sunt decât accesorii), ele fac obiectul unei clasificări analoage, dar, fireşte, puţin mai complexe.

Trei categorii principale j

1. Imobilele de raport ;

2. Terenurile cu desăvârşire goale sau ocupate *4e* clădiri f ară valoare ;

3. Vilele şi casele particulare (de-spre care agenţia nu prea se interesează).

Fiecare categorie cuprinde două fişiere :

Primul prezintă afacerile clasate după amplasamentul lor r pe arondismente pentru Paris, pe sectoare pentru suburbii (norcl, sud, est, vest;, 0 hartă murală, în biroul lui Haverkamp, indică; limitele. acestor sectoare şi limitele suburbiei însăşi). ' ••

rmează apoi provincia, în bloc. Ea va fi sub-împărţită mai târziu, dacă va fi nevoie.

Fişierul al doilea prezintă afacerile clasate dupăi preţuri. Cinci diviziuni : până la 20.000 ; până *l&*

50.000 ; până la 100.000 ; până la 500.000 ; peste 500.000. în fiecare din aceste diviziuni, afacerile sunt împărţite în cinci grupe: Paris-mâluî-drept-Vest; Paris-makil-drept-Est ; Paris-malul stâng ; suburbii; provincie. Şi în fiecare grup sunt aşezate în ordinea erescândă a preţurilor.

Primul fişier nu. conţine, decât indicaţii scurte.

Pe fişele celui de-al. doilea sunt trecute 'amănuntele fiecărei afaceri ; cu trimiteri la dosar, dacă.e cazul, în colţul din stingă al fişei e trecut, pe lingă numărul afacerii, preţul cerut ; şi numele,, vân/ătorului, cu litere rotunde, dedesubt, în colţul clin dreapta, numărul arondismentului sau -numele localităţii şi adresa.

415 27.000
XV-lea
LAV.KHGNK
143, str. Vaugirard

Urmează toate informaţiile pe care agenţia le-a putut culege, chiar şi cele mai confidenţiale ••părerea lui Haverkamp despre valoarea afacerii; până şi defectele pe care le poate prezenta. Haverkamp insistă ••••de fiecare dată pe lângă••vânzător ca să obţină autorizaţia de a semnala cinstit, even- tualului. cumpărător, inconvenientele, chiar şi cele extrinseci, ale unei proprietăţi, El nu va recomanda călduros, angajându-şi opinia lui personală, decât afacerile pentru care va fi obţinut autorizaţia aceasta. Creditul agenţiei, pe carc-1 vrea neasemuit de mare, e doar cu preţul acesta. E indicată, de asemenea, posibilitatea unui rabat; şi limitele pe care le poate atinge.

Când e alcătuit un dosar – fie pentru că afacerea comportă o documentare care depăşeşte cadrul unei fişe, fie pentru că devine obiectul unei corespondenţe, al unor tratative ctc... —— acesta poartă numele

vân/ătorului şi e clasat, în ordine alfabetică, pe rafturile lipite de perete.

Un „registru de intrare" completează sistemul. Fiecare afacere e trecută în el, pe câtev-a rânduri, in momentul când apare pentru prima dată ; fie că e propusă de un vizitator, adusă de o scrisoare, provenită din căutările lui Wazemm.es, sau din acelea ale patronului. Tot aci capătă şi un număr. Fişa..descriptivă, destinată celui-de al doilea fişier, nu va f i stabilită decât după cercetare.

Sistemul, pus la încercare, n-a avut nevoie decât de vreo două corectări. Funcţionează cu o remarcabilă uşurinţă. Un vizitator' se prezintă. Dacă a venit cu o idee precisă, dacă, de pildă, caută un imobil de raport de vreo sută de mii de franci, la Batignolles, şi nimic altceva, Haverkamp, ca cel mai bine organizat dintre confraţii lui, poate răspunde în câteva secunde ; şi, eventual, să dea

—37

în privinţa afacerii informaţii pe care nicio altă agenţie nu Ic-ar putea da. Dacă însă vizitatorul, cum se întâmplă adesea, are intenţii mult mai puţin lămurite, el se va simţi la agenţia Haverkamp cât se poate de bine. Nimeni nu-1 sâcâie cu întrebări. Nimeni nu are aerul1 să-1 ia drept un imbecil săra un pisălog, dacă se mulţumeşte să bâlbâie la început : „Ei bine ! Iată. Vorbeam azi-dimineaţă cu nevastă-mea că am face poate bine să cumpărăm undeva un imobil..," Se simte luat şi călăuzit cu, blândeţe. Se stă de vorbă cu el fără vreun pian stabilit, Citându-i-se două sau trei „ocazii" la întâmplare, Haverkamp îi face să indice limita preţului peste care nu-i dispus să treacă. Găseşte foarte firesc că, după ce i-a surâs ideea unei case cii patru etaje la Saint-Cloud, în mijlocul unei grădini, pare să se intereseze de un imobil popular din

bulevardul Menilmontant. Nu e/ită să-i vorbească despre o afacere bună de la tribunal. I se semnalează că, din anumite sci'upule de conştiinţă foarte respectabile, imobile, importante, provenind din Bunurile Congregaţiilor, continuă să se vândă pe nimica, în cursul discuţiei, clientul admiră virtuozitatea cercetărilor pe care le face Agenţia pentru a-i fi pe plac. Abia a pronunţat, vorbind despre un proprietar, prieten de-al lui, numele străzii Tolbiac, că şi apar prin degetele tai Haverkamp două terenuri şi o casă, situate exact în strada Tolbiac. Şi ce splendoare în precizia amănuntului! Aâlă că solul terenului e al- eătuit din nisip vechi, nerăscolit; că trebuie prevăzută înlăturarea unei movile de patruzeci, de metri cubi; că vârful terenului e aşezat pe o galerie de carieră, dar că ar fi uşor să faci acol® o curte ; că ar costa şase mii de franci un excelent calcan de sprijin de 0,80 m lungime...

Dar n u-i suficient .să ai. fişiere de mahon lustruit ; mai trebuie şi să Ie umpli. Şi pentru ca amatorii să constate organizarea excepţională a agenţiei, trebuie ca ci să vină.

Haverkamp a întocmit două tipuri de anunţuri, pe care ie-a publicat in câteva,ziare.

Cele de primul tip glăsuiesc cam aşa :

„Dispunând mari capitaluri contul capitaliştilor francezi şi străini, sunt cumpărător terenuri in<ti-jerent suprafaţa şi cartier."

Sau :

„...Sunt cumpărător imobile susceptibile de de-molarc."

Sau :

„Sunt cumpărător bune imobile de ravort indiferent cartier''.

Adaugă menţiunea : *„urgent".*

A primit aproape imediat numeroase oferte, fie de la persoane care 1-au vizitat, fie prin scrisori. Mai delicat era de a-i face pe vânzătorî să aibă răbdare, Haverkamp trebuia să inventeze pretexte : tocmai cumpărase imobile în valoare de mai :multe milioane ; şi comitenţii lui voiau ca primele afaceri să fie terminate înainte de a încheia altele noi. Până atunci, avea să înregistreze oferteie, după cercetare, pe frumoasele fişe de hârtie lustruită. Şi recomanda proprietarilor, în propriul lor interes, să nu se adreseze în altă parte atât timp cât Agenţia nu le va fi comunicat că renunţă, între timp, ţinea în şah printr-un demers la faţa locului, printr-o scrisoare prin care solicita o informaţie complimentară. Pe scurt, Haverkamp punea în joc iscusinţa lui ca să obţină un fel de opţiuni gratuite.

A doua categorie do anunţuri era în stilul, următor :

„Ocazie excepţională. Imobil, arondismentul 16, perfectă stare. Venit net 7.300. Preţ 75.000, bani lichizi."

Chiar în dimineaţa când apărea anunţul, opt până la zece vizitatori făceau coadă în anticameră şi în salon. Trebuia, vai ! să-i întâmpini pe toţi cu aceeaşi frază : „Aţi venit prea târziu. Afacerea a fost încheiată imediat." Dar arta, de data aceasta, consta în a-i reţine, apucându-i de pulpana hainei, în momentul când dezamăgirea îi făcea să se îndrepte spre uşă. „Luaţi loc, scumpe domn, am şi alte ocazii, chiar dacă mai puţin seducătoare în aparenţă, poate tot atât de interesante pentru un cunoscător, şi care vor fi tot atât de repede lichidate dacă le anunţ în ziar. Luaţi, vă rog, loc." Câteva fişe ieşeau din teanc, ca nişte aşi de atu. Oamenii ascultau ; strâmbau din nas. Nimic nu-i consola vreodată în privinţa imobilului imaginar din

arondismcntul al XVI-lea. Era momentul de a insinua – fără a cxagena totuşi – că imobilul din arondismentul al XVI-lea avea şi el defecte. „Ocazia era bună. Dar pentru agenţie nu era ceva unic. Lăsaţi-mi adresa dumneavoastră. O să-mi vină vreo două afaceri... Va promit să nu vorbesc cu nimeni despre ele înainte de a vă fi înştiinţat. N-o să regretaţi." Pacu din această perindare do amatori dezamăgiţi, patru sau cinci, seduşi de manierele lui Haverkamp şi de metodele lui, aveau să ţină "minte numele şi adresa agenţiei, dimineaţa nu va fi fost pierdută.

De câtva timp, Haverkamp se gândeşte la anunţuri de un tip nou, pe care avea să le publice în ziarele destinate unei clientele de elită, ca : *le Figaro, le Gaulois,* sau în săptămânale ca *l'lllus-tration.*

„Pentru toate persoanele care doresc să plaseze capitaluri în operaţii imobiliare de prim ordin. Birouri de studii. Constituiri de grupuri. Organizaţia cea mai .modernă. Informaţii gratuite. Nimic comun cu agenţiile obişnuite,"

Se gândeşte, de asemenea, că ar putea închiria rubrica imobiliară într-un cotidian. Ştie că operaţia e curentă. Dar trebuie să mai strângă nişte

41

bani. *Căci* cotidienele pe care le are în. vedere au probabil pretenţii excesive,

Tot ce-a putut, face din octombrie până acum a fost să nu consume decât prea puţin din rezervele sale. Are cheltuieli mari. Chiar de la începutul lui noiembrie, domnul Paul a venit văitându-se la el : „Nu mă pot obişnui cu succesorul dumneavoastră. E o brută. E un golan. Mă face cum H vine la gură. Pe un om de vârsta mea ! Luaţi-mă înapoi." Haverkamp 1-a luat pe domnul Paul înapoi ; pentru că era măgulit; pentru, că avea nevoie de cineva "care să-i

întocmească fişele şi să deschidă uşa în Jimpul curselor lui Wazemmes, care, de altminteri, nu ştie să scrie cu litere ronde ; şi, în definitiv, pentru că e în acelaşi timp aspru şi generos. Mila singură n-avea prea multă putere asupra lui. Ataşamentul unui subordonat îl îndeamnă însă la o solicitudine feudală.

v

FK/Vi'ELK Şl St>K/V

în piaţa bisericii din Belleviiie, Isabelle Maille-cottin coboară din funicular, ale cărui vagoane seamănă cu nişte cutii de chibrituri suedeze..

A părăsit la douăsprezece fără cinci magazinul „La Sărmanul Jacques" din piaţa Republicii, unde e vânzătoare, şi «nde trebuie să se întoarcă la unu şi jumătate. Aruncă o- privire în jurul pieţii, şi zăreşte, în. picioare pe trotuar, în faţa cafenelei „Cocoşul de aur';, pe tânărul cu mustăcioară negricioasă, care era adineaori cu un camarad în circiuma din Place des Fetes, îi zâmbeşte şi face un pas spre el. Dar Edmond iese brusc din spatele chioşcului funicularului.

Isabelle *se* schimbă la faţă, şi, privindu-şi fratele drept în ochi, bâlbâie :

— Cum aşa ? Tu aici ?... Dar ce faci aici la ora asta ?

— Am venit să te iau. Nu-ţi face plăcere ?

Tânărul cu mustăcioară i-a observat o clipă. Dar a şi luat-o la picior, prin strada Jourdain, agale, fără să se întoarcă.

Edmond îl urmăreşte clin ochi, rânjeşte, dă din umeri.

. — Nu pare prea curajos peştişorul tău.

Isabelle se încruntă, îi tremură toată faţa. Se stăpâneşte să nu răspundă.

Fratele ei o împinge încet de braţ.

••—Hai repede. Nu am decât douăzeci de minute

ca să mănânc. Nu vreau să mai pierd încă e după-amiază.

— Dar... tu nu vii de la Renault ? Nxi mănânci acolo astăzi ?

— Nu vin de la Renault. N-am fost la fabrică azi-dimineaţă.

— De ce n-ai fost ?

— Mai ai obrazul să mă întrebi ? Pentru că voiam să mă ocup de derbedeul tău. Puţin a lipsit să nu-i dau un picior în fund adineaori, în Place des Fetes. Dar nu-i timpul pierdut, îi păstrez asta la răcitor.

. — Aş vrea să ştiu de ce te amesteci.

— Iacă aşa, fetiţo. Prefer să ţi-o spun din capul locului ca clacă te întâlnesc cu el, piciorul în fund e pentru el, dar te alegi şi tu cu o pereche de palme.

. — Rămâne de văzut.

— E gata văzut. O să faci să se adune lume, treaba ta. Eu sunt liniştit. N-a venit încă vremea ca peştii de pe bulevarde să-şi facă mendrele sus la Belleville. Până acum n-am spus acasă nimic. Nici când eram copil nu mi-a plăcut să pârăsc. Dar nu mi-ar conveni să-şi închipuie bătrânii, în ziua când vor descoperi chestia, că eram de acord cu asta. A ! nu.

— Vrei să mă sperii. Ce pot să spună ? Nu-i firesc să vorbesc şi eu cu un băiat ? Ca şi cum mama la vârsta mea nu avea amorez. Iar tu ! mai şi vorbeşti. O ştim pe gagica aia a ta. Tot cartierul o cunoaşte. Dacă to-ai lega de mine, nu s-ar putea spune că eşti lipsit de *obrăznicie.*

Edmond ascultă furios, uluit. Nu se poate deprinde cu reaua-credinţă a femeilor. E gata să apuce încheietura mâinii Isabellei, s~o strângă, s-o facă să sufere. Ea ridică spre el ochii ei albaştri de copil persecutat. El îşi spune că, într-adevăr, e încă foarte tânără ; că nu cunoaşte nimic din viaţă, nici din

primejdiile ei ; că cea m'âi mare greşeală ar fi s-o faci să se încăpăţâneze. Urmează pe un ton mai îngăduitor :

— Isabelle. De bună seamă, tu nu-ţi dai seama cine-i tipul ăla. E singura explicaţie.

— Dimpotrivă, tu ţi-ai băgat în cap tot felul .do idei.

— Serios !

— E un băiat de familie bună. Ţi-o garantez. Tatăl lui era militar. Mama lui a rămas văduvă. Cucoană. Face pălării, confecţie de lux. E o femeie foarte distinsă. Are părul alb, cu toate că

nu-i Mtrână, din pricina necazurilor prin care a

••recut.

— O cunoşti ?

— Nu. I-am văzut f otografia. ••—Şi el ţi-a spus toate astea ?

— E foarte corect cu mine. Vorbeşte frumos. E un băiat ou educaţie. Edmond rânjeşte. ••—Ţi-a vorbit şi despre meseria lui ?

— Desigur. A fost mai întâi copil de trupă la !La Fleche, ca fiu de ofiţer... pricepi... Numai că şi-a scrântit genunchiul din pricina unui efort prea mare în timpul exerciţiilor.

— E ultima dată când va fi făcut un efort,

— Genunchiul lui a rămas de atunci umflat. Din pricina asta a şi fost amânat anul trecut şi n-a plecat la armată. Dar, după cum mi-a spus, asta 1-a făcut să-şi piardă serviciul.

— Ce serviciu ?

••—Lucra la un dentist din partea de jos a străzii Belleville, Când a aflat că pleacă Ia armată, patronul 1-a înlocuit. Şi -pe urmă, fireşte, n-a vrut să-1 ia înapoi. Postul lui era ocupat. Sau, mai curând, ar fi

vrut să-1 ia înapoi, deoarece se pare că înlocuitorul lui era departe de a fi la fel de îndemânatic ca ci. Dar patronul i-a spus : „Te iau înapoi, bine ; dar să presupunem că de data asta o să te găsească bun pentru armată. Aşa-i că rămân iar încurcat ?" Avea şi el dreptate.

Isabelle debitează explicaţiile acestea cu o înfocată convingere. Edmond se uită ţintă în ochii ei.

— Sănnana de tine ! Cum poţi să crezi asemenea gogoşi ? Nu vezi că-s cusute cu aţă albă ? Ştii ce e aceea un peşte ? Răspunde-mi, hai. Răspunde o dată.

Isabelle îşi strânge buzele, dă din umeri. Apoi :

— E uşor să insulţi pe cineva.

Ajung în strada Compans. Edmond, care nu mai dispune decât de un minut, spune repede în urechea sorii lui, cu o voce aspră :

— Un peşte e un tip care la vârsta asta tocmai caută să pună mâna pe-o ţipă ca tine, frumoasă şi niţeluş toantă, Sunt fel şi fel de chipuri de a fi toantă. Când i-a sucit bine capul, o trimite să facă trotuarul, pricepi, să facă pe târfa. Să .se culce cu primul venit pentru cinci franci. Şi ea îi aduce cei cinci franci. Pun rămăşag că ţi-a şi cerut bani... A! vezi, vezi. Jură că nu-i adevărat. Răspunde în loc să te sclifoseşti. Ţii cu orice preţ să se uite lumea la noi ? Şi să ştii de la mine că ăştia au tot felul de boli, toţi, şi că o să te garnisească şi pe tine, dacă nu te-a şi garnisit. Haide, curvuliţo. la-o înainte.

VI

O BUCATĂ DE CARNE **ROŞIE**

Chelnerul de-abia *a* isprăvit să strângă de pe masă ultimele farfurii cu aperitive. N-au mai rămas decât carafa de vin alb de Chablis şi coşul cu pâine.

Haverkamp, cu şalele bine proptite de banchetă, priveşte înainte, în gol. Adineaori a vorbit cu

Wazemmes; a ascultat raportul lui. Dar acum nu mai are chef să-si comunice gândurile. Abia dacă îşi dă seama de prezenţa lui Wazemmes pe banchetă, lingă el. Pentru moment, Wazemmes nu are alt rol decât să-1 împiedice pe Haverkamp de a se simţi singur. E un tovarăş de acelaşi fel cu câinele.

Odată cu aperitivele, Haverkamp a băut două pahare de Chablis, pline pe trei sferturi. E acum în faza a doua a apetitului. Primele alimente, primele băuturi au astâmpărat iritarea pricinuită de

foame, au alungat deprimarea care ar fi urmat imediat. Avântul e luat, .succedând nerăbdării. Trupul se pregăteşte în tihnă ca să absoarbă mai multă hrană ca de obicei. Gânduri îndrăzneţe, sprintene, îi zum/äie între tâmple.

Iată că vine, pe o tavă lungă şi ovală, o grămăjoară brună şi rumenă. „E pentru mine", îşi spuse Haverkamp. Felul de mâncare care îi place cel mai mult se aşează pe masă ; şi în timp ce chelnerul taie şi serveşte, Haverkamp priveşte.

E o bucată pătrată de muşchi de vacă în sânge, cu cartofi prăjiţi şi creson. într-un alt restaurant, asta s-ar numi un *châteaubrâant.* Dar într-un alt restaurant, bucata de carne ar fi o mică masă neregulată, strâmbă, cu scobituri, cu subţieri, pe alocuri chiar ruptă. Ceea ce contemplă Haverkamp, ceea ce îi şi satură privirea, e un veritabil bolovan de carne. Ceva cu adevărat cubic. Cuţitul care a tăiat-o a putut obţine, aşa cum a vrut, în cele şase direcţii, felii perfecte. Ca şi cum n-ar fi avut de-a face cu nimic altceva decât cu o carne absolută ; ca şi cum n-ar fi avut nimic de evitat, de ascuns, sau de băgat la grămadă. Ca şi cum ar fi existat în apropiere o mare carieră de carne, alcătuită în toată grosimea ei din

carne de aceeaşi calitate, de aceeaşi structură ; coasta sfâşiată a unui munte de carne, pe care un muncitor cu manile pline de sânge n-ar avea decât s-e taie după dimensiunile cerute.

49

Haverkamp e îndrăgostit de această .carne roşie, perfectă. O priveşte cum tremură şi sânge-rează sub cuţit. Nicio porţiune unde să fie nevoie să apeşi mai tare sau să mai tai o dată, O rezistenţă uşoară, care cedează îndată, ea şi cum ar fi calculată exact, învelişul fript la foc mare înfăşoară pulpa asemenea cojii unei prăjituri.

Haverkamp mănâncă această carne, nu mult mai caldă, nu mult mai puţin vie decât a lui. înainte de a se topi în gură, ea nu cere fălcilor decât fă-rima de muncă ce le îngăduie să se desmorţească. Ba chiar şi pâinea care trosneşte e mestecată o dată cu carnea, ca să-i mărească puţin rezistenţa, ca să-i absoarbă excesul de savoare.

Se gândeşte : „Iată adevărata mea hrană". Un organism ca al lui o primeşte cu atâta satisfacţie, tncât nu-ţi poţi închipui, în vreun ascunziş al trupului, un mădular, o glandă, refuzând efortul de a o asimila. Abia poate fi vorba de un efort. E schimbare de loc, luare în posesie, distribuţie, E carne gata făcută pe care o absorbi. O simplă transfuzie de carne.

Nicio fărămitură pe care ai avea dreptul s-o dispreţuieşti. Oricât ar fi de mare bolovanul de carne roşie, ultima bucăţică va fi sfărâmată, înghiţită cu aceeaşi plăcere. Când foamea ia chipul dragostei, ea ştie să facă din saturare un fel de formă surescitată şi pletorică a apetitului.

Haverkamp îşi dă seama că devine mai btân. Da, devine ,,mai bun" într-un sens mai larg decât sen- sul moral. Devine mai inteligent (nu mai lucid, dar mai

pătrunzător); devine mai eficace j şi totodată mai generos.

De altminteri, starea de tihnă plăcută pe care o încearcă e lipsită de cruzime. Chiar şi de orice urmă de violenţă. Se apropie mai mult de o bucurie liniştită. Lui Haverkamp nu-i trece o secundă prin gând că într-o civilizaţie viitoare mâncătorul de carne roşie, considerat ca un criminal şi studiat de psihiatri, se va ascunde de semenii lui ca să-şi săvârşească nelegiuirea şi că n-o va putea face decât recurgând la închipuiri delirante şi descărcându-şi dintr-o dată toţi nervii.

Peste o oră, Haverkamp e din nou pe trotuarul străzii Germaniei, colţ cu strada- Hainaut. Se desparte de Wazemmes :

—••Dă fuga să iei metroul şi întoarce-te la agenţie. Vă veţi ocupa, domnul Paul şi cu tine (îl tutuieşte acum), cu transcrierea în registrul de intrare a celor cinci sau şase afaceri pe care le-am discutat în timpul dejunului. Ţinând seama de cele ee ţi-am spus. Eu mă duc să arunc o privire asupra terenului din strada Manin, despre care mi-ai vorbit.

Wazemmes insistă să-şi însoţească patronul, îi e teamă de verificările de felul acesta. Ar vrea să se poată justifica la faţa locului, să arate că

trecerea lui pe acolo a fost utilă. Dar patronul doreşte acum.să fie singur. : – N-am nevoie de tine.

Haverkamp se depărtează cu pasul lui mare şi hotărât. Un soare palici de iarnă luminează blând şi foarte de aproape urcuşurile străzilor unui cartier de coline. Străzi aproape fără case. Perspective nepopulate. Gardul lung. Doar felinarul U depăşeşte. Gura canalului se cască spre şoseaua goală, în

depărtare, pe deal, o adunătură de cocioabe între schelete de arbori şi taluzuri. Umile cătune urbane care-şi aşteaptă cuceritorul.

Iată ce-i place, Parisul care-1 excită. Rătnân pentru mai târziu restaurantele de pe Champs-Elysees, automobilul care goneşte spre Bois-de-Boulogne în ceaţa după-amiezii. Parisul desfătărilor. Vom vedea. Deocamdată e Parisul în creştere. („Creşterea liiri, creşterea mea.") Parisul muncii. (Chiar şi dejunul acesta la „Purcelul de aur" face parte din muncă.) Niciodată Haverkamp nu va fi mai fericit decât acum. O ştie bine.

Toată forţa organismului intactă. Totul, in afară şi înăuntru, îi face plăcere : pământul pe care calcă ; aerul de iarnă în obraz. O digestie minunată. Dejunul consistent, care pătrunde încetul cu încetul până îri adâncul trupului,, ca o navă marc care-şi face, printre diguri, intrarea tăcută şi liniştită. Dejunul cu încărcătura lui de vin şi de carne roşie. Bilanţul lunii se va încheia fără pierdere. Dacă nu intervine ceva neprevăzut, ia- nuarie se va solda, hotărât, cu un beneficiu net. Clientul de luni dimineaţă părea foarte serios. Unde-i terenul de şapte mii trei sute de metri ? Laba lui Haverkamp su-1 apuce; 1-aba aceasta groasă, acoperită cu păr blond, care dezmiardă o havană. Se aude undeva fierăstrăul unui tăietor de piatră, regulat ca un tic-tac, melodios ca un cântec de pasăre. Parcul Butte-Chaumont te face să te gândcşti la trompete, -la fanfarele asaltului, la o bătălie care se târăşte victorios la poalele unei citadele. Vedere inexpugnabilă. Imobilele au aici aer şi verdeaţă de mâncat prin toate ferestrele până la sfârşitul veacurilor. Şapte inii trei sute de metri. Cât trebuie ca să ridici vreo cincisprezece case ; aşezate în jurul unui spaţiu liber, într-un dreptunghi deschis către stradă.

Sau în semicerc, ca o cireada de boi la adăpătoare. „Scuarul Haverkamp." De ce nu ? Ar fi de-ajuns un milion la început.

VH TRECĂTORUL **DIN** STRADA **MIGUAIJLOR**

De cealaltă parte a înălţimilor acestora, cobora, în sens invers, spre vechiul Paris, o cascadă de foburguri dese, în care mii de geamuri sclipeau ca nişte băşici într-o viitoare.

De-a curmezişul dealului, strada Migdalilor găsea chipul să urce domol, amăgind panta, profi-tând de unele cute ale terenului.

Nu era o stradă prea largă, nici prea dreaptă. Dar era pesemne un c1 rum bun, sau nu era altul mai bun ; căci -multă lume o străbătea, în amân-două sensurile.

Tot felul de prăvălii se instalaseră pe marginile el; pline de tentaţii, gata să te primească, deschise spre trotuar, în ciuda aerului aspru. Ciz-maii, cârcmmari, fructari, negustori de săraturi din Auvergne.

Această paşnică şi întortochiată stradă în urcuş privea un tânăr care trecea. Nu trebuie să ne înşelăm în privinţa cuvintelor. Privea un. tânăr e prea mult spus. O stradă priveşte un cortegiu. ••au un hoţ între doi poliţişti care-1 ţin de cătuşe. Sau, Ia rigoare, un om beat care se împleticeşte de la un trotuar la celălalt. E greu de indicat nuanţa de atenţie difuză, de atenţie succesivă şi fugitivă care însoţeşte de-a lungul unei străzi ca. aceasta – adică departe de centru, şi unde circulaţia, deşi vie, păstrează totuşi un caracter local-- pe un trecător a cărui înfăţişare nu e excepţională, dar nici nu e cu desăvârşire indiferentă. Fără îndoială, atenţia aceasta pre/intă toate gradele, în raport cu trecătorul. Nu devine poate niciodată nulă. Omul. cel mai obişnuit, cel mai, conform

modelului mediu al cartierului, cel mai uşor de luat drept primul-venât, nu poate să străbată strada de la un capăt Ia celălalt fără să trezească într-un punct oarecare un interes, fără să provoace cel puţin o urmă de reacţie mintală care să-1 privească în mod special. Să treacă nebăgat în seamă ! Nici chiar un câine la fel ca toţi câinii care se învârt în jurul lăzilor de gunoaie, corcitura cea mai banală, de-o murdărie discretă, strecurându-se pe lângă ziduri ca să evite cel mai mic incident, n-ar fi sigur că trece nebăgat în seamă. Doar nişte fantome cu totul transparente ar pu-tea-o nădăjdui ; sau vagabondul care la ora două noaptea ar merge cu tălpi de pâslă folosind perdelele de umbră. :

55

De îndată ce trecătorul nu mai c cu desăvârşire oarecare, înaintarea lui dc-a lungul străzii devine o operaţie psihică, oscilantă şi totodată complicată. Ca şi cum ar atinge uşor, la întâmplare, papile de natură mintală, şi nu le-ar face să vibreze decât o clipă. Pe unde trece, provoacă succesiv gânduri, dintre care niciunul nu seamănă exact cu cel precedent, niciunul nu seamănă cu el. Gândurile acestea se referă la el, dar conţin totdeauna altceva în afară de el. îl adaugă unui zgomot al străzii, unei perspective, unei conversaţii începute, tăcerilor unei griji lăuntrice, îl amestecă, îl confundă mai mult sau mai puţin cu ele. Gândurile acestea, asemeni unor flăcărui năzdrăvane, apar *şi* se sting sub paşii săi. Şirul lor întreţine în jurul lui o formă incipientă a opiniei, dar atât de uşoară, atât de instabilă, încât nu depăşeşte stăruinţa unei dezmierdări (chiar şi ostilitatea, răutatea pot doar să dezmierde, ca şfichiul biciului).

Isonul acesta nu-i ştirbeşte, de altminteri, trecătorului sentimentul atât de preţios al anonimatului, care e avantajul marilor oraşe. Mai

întâi, el nu-şi dă seama de asemenea mişcări atât de slabe. Urma de interes pe care-1 stârneşte păstrează aspectul visării distrate şi se iroseşte pentru el îndată în vaste prezenţe sociale. Şi apoi, el riscă să-1 stârnească în mai mare măsură tocmai acolo unde e cel mai mult un necunoscut: în cartierele, pe parcursurile în care mutra lui, comportarea lui nu amintesc nimic nimănui, nici măcar în chip vag. Căci atenţia unui oraş mare se îndreaptă, prin definiţie, spre ceea ce e necunoscut. Asta face că e atât de uşor tolerată, spre deosebire de curiozitatea provincială.

Aşadar, se înfiripa în jurul tânărului, puţin înainte, la stânga, la dreapta, uneori chiar1 cu o uşoară întârziere, o înflorire de gânduri, pe care altele de îndată le şi ştergeau, le izgoneau, le acopereau, gânduri fluturânde, care de-abia atingeau o clipă, într-un loc sau într-altul, trupul sau hainele lui; judecăţi elementare, care se învârteau în jurul lui ca nişte muscuiiţe. „Are pardesiu", „Nu e grăbit, Se plimbă", „Are de toate : cravată, plastron, manşete, guler tare", „E un om cu carte", „E cineva care lucrează în birou", „Pentru unul cu pălărie şi pardesiu, are tocurile tare scâlciate", „S-a uitat la mine... a ! îmi plac ochii ăştia. Dar, ce să spun, nu prea are haz...", „Gulerullui de catifea nu-î nici ros, nici unsuros. Te întrebi cum naiba fac unii", „Ce privire ciudată ! Ce-o fi rumegând, frăţiorul ăsta ?". ;

Cu fiece pas, cu fiece metru parcurs, se înfiripau astfel alte gânduri, întrucâtva noi, întrucâtva tot aceleaşi.

Din toate aceste fantasme fugitive începea să se .contureze o imagine a tânărului, care nu să-

lăşluia 'ân întregime -în. nicio minte,, care poate plutea în mediul acela semiabstract, în care

reprezentările rătăcitoare, care le scapă indivizilor, clar sunt încă foarte aproape de ei, vor acţiona unele asupra celorlalte. Imagine căreia trebuie totuşi să-i acordăm cel puţin o existenţă virtuală, de vreme ce limbajul, ca un revelator, o face să apară *de* îndată ce oamenii vorbesc între ei despre cele ••ce-au *văzut,* .sau de îndată ce sunt interogaţi în mod colectiv.

Ceea ce ne- îngăduie să spunem, simplificând niţel, că pentru strada Migdalilor tânărul acesta, care trecea fără să se grăbească, nu era probabil din cartier, avea vreo douăzeci, douăzeci şi doi de ani ; fusese poate amânat la armată – – dat fiind că nu părea prea robust -- cu siguranţă că nu era un muncitor, din pricina gulerului tare şi a mâinilor sale ; şi niciun funcţionar oarecare, din pricina pardesiului (pardesiul, într-o zi de lucru, e un semn de lux) ; dar totuşi, nici uri adevărat „fecior de bani gata", din. pricina tocurilor scâlciate şi a unei oarecare lipse de îngâmfare ostentativă ; învăţase carte (deşi nu purta ochelari; dar tinerii cu carte au un gen special); avea moravuri cuviincioase, căci nu arunca priviri vicioase fetelor sau femeilor; *nut*părea nici destul de vesel, nici destul de uşuratic pentru vârsta lui; uneori avea chiar un aer prefăcut ; pe scurt, în ciuda unui oarecare număr de indicii favorabile, nu-ţi inspira o totală încredere, în sfârşit, dacă trecea pe strada Migdalilor, o făcea din plăcere; sau fără vreo treabă urgentă. Afară de cazul că ar fi în căutarea unei slujbe, într-adevăr, de multe ori căutarea unei slujbe, atunci când durează de mai multe zile şi suferă primele lovituri ale descurajării, ia înfăţişarea unei plimbări resemnate. Ceea ce ar fi explicat totodată şi mutra prea serioasă şi concentrată a tânărului.

Această „opinie născândă" a străzii Migdalilor nu era nici 'prea absurdă, nici prea pătrunzătoare,

precum se va vedea. Avea mult prea puţine şanse să pătrundă până la misterul lăuntric. Un trecător nu are a se teme de astfel de indiscreţii. Doar poate nu c exagerat de fantezist să spui că ea avea oarecare intuiţie în privinţa lui.

Străzi ce-ţi ies în cale f Străzi întâmplătoare şi ospitaliere ! Cel care trece n-a venit ca să-şi povestească durerea. Nu va destăinui nimic negustoresei celei grase care face ordine în vitrină, nici fetişcanei care merge în celălalt sens. Chiar *şi* trăsăturile feţei lui evită să mărturisească. Poate se crede singur, cu desăvârşire pierdut Poate analizează, cu un râs amar, felul în care îşi poartă, de-a lungul străzii, un abis de care atâţia oameni se lovesc fără să-1 bănuiască; îl poartă întocmai cum îşi împinge triciclul băiatul de colo. Capacul ascunde totul. Abisul *nu* are un. miros special. E cu putinţă să fii **atât** de aproape de ceilalţi şi totodată atât de străin ?

Sfi

Şi totuşi, peste toate astea domneşte nu ştiu ce armonic melancolică. Note secrete răsună în diferite registre, în rumoarea pe care toată lumea o aude, o vibraţie nebăgată în seamă obligă abisul de sub capac să răspundă. Nici răspunsul lui nu-1 aude nimeni. Nici pe acela din pricina căruia tresare un alt abis, pe care cineva îl poartă la eâţiva paşi mai încolo.

La ce se gândea intrând în strada Migdalilor, tânărul acela cu înfăţişarea deloc remarcabilă.

îşi spunea : „Nu, nu vreau să cad iarăşi. Refuz cu desăvârşiro. Doi ani de «urcuş» nu vor fi fost inutili. Mai mult de doi ani. Nu-i niciun motiv ca voinţa să cedeze deodată."

Citi numele străzii în care tocmai intrase: „Strada Migdalilor. Da. E o idee. Nu-mi mai amintesc prea bine unde se isprăveşte." Stradă curbă, al cărei

capăt scapă privirii. Multe prăvălioare, strimte, înghesuite, bine expuse. Mult popor.

„Ştiu că la mine voinţa singură nu obţine nimic. Nu mi-c dragă. Am antipatie pentru entitatea aceasta osoasă şi cu mutră de băieţoi. Am nevoie la fiecare etapă de o recompensă sensibilă. O stare lăuntrică însemnând «măcar asta». Ceva mai puţin exigent decât fericirea, mai curgător şi mai misterios în acelaşi timp. Totuşi, întrucâtva

din aceeaşi familie. Un. fol de har. Harul acesta oare m-a părăsit ? Nu. îl mai aveam încă azi-cli-mineaţă. De pildă, pe tot parcursul acelui trotuar lung, pe oarc-1 revăd. Faţadele aliniate în dreapta. Trotuarul ca un fluviu."

închidea ochii pe jumătate ca să regăsească mai bine starea de azi-dimincaţă. Apoi întoarse capul spre dreapta. Văzu, prinţi*-un pridvor negricios, o curte foarte adâncă ; şi, în fundul curţii, o'bruscă ridicătură de case sărăcăcioase ; o răzvrătire de ziduri, *şi* de ferestre, şi o mângâiere a cerului, li trecu prin suflet un sunet fugar, o singură notă, dar din acelea care aduc cu sine o întreagă melodie. „Harul atât aşteaptă, să se întoarcă".

Pipăi în buzunar un carnet; mare cî.t palma, rece, cam zgrunţuros, pe care, atingându-1 doar, simţeai că e negru. Tovarăş sinistru. Cu marginea puţin tăioasă. Martor copleşitor, îl regăsise adineaori, ascuns sub hârţoage, în sertarul unei mici mobile, la părinţii lui, unde luase prânzul. Recu-noscându-i coperta de muşama neagră, marginea aceea al cărui roşu ca nişte buze muşcate abia se decolorase, .simţise sub frunte o fulgerare răutăcioasă.

îl deschisese şi-1 închisese îndată ; doar cât să citească pe pagina din stingă :

Orez ; spanac | paliar cu vin acceptabil ora 3 mediocru

61

Pe pagina din. dreapta:

Biftec

Cartofi piure 1. pahar vin-apă *2—4 mediocru 4—6 foarte rău.*

Simţea o apăsare în tâmple, capul i se îngreunase. Chinurile de acum trei ani reveneau deodată. Când ai un trecut de care ţi-e teamă, trebuie să te gândeşti la el cu multă precauţie. Carnetul acesta avea o putere de evocare prea directă. Şi totuşi, chiar şi acum, tânărul trebuia să se lupte cu pofta de a-1 redeschide. Nu doar că spiritul ar îndrăgi în taină chinurile sale şi-ar regreta când 1-ar părăsi. Dar spiritul e cutezător. Nu-i place să fugă din faţa inamicului. Şi vrea şi să ştie. E un experimentator neobosit. „Să încercăm să verificăm dacă rn-am vindecat. Am dobândit, pare-se, o oarecare seninătate. Să încercăm să-i apreciem rezistenţa îa rupere."

„Orez, spanac... Şi azi, ce-am mâncat ? Oare azi diger bine ? Poate că acest început de anxietate pe care o simt din nou... Nu. Zic nu. Ştiu că am un stomac prost. Şi ştiu, de asemenea, că nu are nicio importanţă. Fundătura Ronce. O mai observasem oare ? Mi-aş fi amintit numele acesta ; această fisură a oraşului în care văd stând un om necăjit. Ce bine e să nu te mai gândeşti la tino. Să laşi să treacă ceasuri, da, ceasuri întregi, fără să te gândeşti. în ziua în care: mintea descoperă că

(521

are tot felul de mijloace de a evada din ins.., Orez, spanac..."

Stranie epocă, în vremea aceea îşi spusese că durata şi gravitatea tristeţii sale -- o tristeţe care

'supravieţuia motivelor pe care le avusese la început – aveau la bază cauze pur corporale. Observase că cele mai proaste momente se situau în genere după-amiaza. Unele alimente păreau că favorizează revenirea lor. De unde ideea de a-şi da seama de lucrul acesta cu metodă, începu să-şi noteze pe scurt.ee mânca şi ce bea la prinz, apoi .starea de spirit care urma. De două sau de trei ori pe săptămână, lua dinadins alimentele suspecte, ca să vadă dacă efectul lor era constant,

Astăzi găseşte ancheta aceasta cam naivă. Dai" - dacă -ar trebui din nou să se apere împotriva înspăimântătoarelor asalturi ale deznădejdii, cât timp ar mai face oare pe deşteptul ? Cine ştie la ce leacuri, la ce soluţii ar recurge ? N-a uitat că suferinţa te face supus.

„Azi-dimincaţă m-am trezit destu] de prost dispus. De mult nu mi se mai întâmplase aşa ceva, cel puţin în asemenea măsură, îmi amintesc c-am spus, de îndată ce-am deschis ochii : «Doamne ! ce tristă-i viaţa 1» A fost primul meu gând la ieşirea din confuzia somnului. Şi un gând care ţinea să se exprime printr-o formulă. De altminteri, acest «Doamne i ce tristă-i viaţa !» e la mine nu un refren obsedant... nu, nu, deloc... ci un fel de judecată gata pregătită, un fel de sentinţă rituală care,

C3

când găseşte de cuviinţă, intervine deodată, se declanşează. Şi revenirea acestei formule, tocmai pentru că nu are nimic maşinal, mă impresionează destul de tare."

Se întreabă dacă „revenirea" care s-a produs azi--dimineaţă avea vreo cauză. Nu vreuna specială, pe cât se pare. Ziua din ajun n-a fost deosebit de neplăcută, nici dezamăgitoare. Nu întrevede niciun motiv nou de

îngrijorare. „Există, ce-i drept, obsesia concursului de la finele anului al treilea care nu mă părăseşte niciodată cu totul; care tinde, poate, chiar să se agraveze, pentru că am impresia că m-am lansat în nişte hoinăreli ale minţii care mă îndepărtează din ce în ce mai mult de munca şcolară, încă o inconsecvenţă a firii mele. Simt în mine cea mai extremă, cea mai sinceră detaşare de bunurile materiale, şi, în acelaşi timp, o trebuinţă, exagerată la anumite ore, de securitate mate'rială. Declasatul, în căutarea unei situaţii care îi scapă... viziunea aceasta mă îngrozeşte: La urma urmei, poate nu-i chiar atât de contradictoriu. Am nevoie de foarte puţin. Dar nu vreau să fiu silit să mă gândesc la asta, să mă chinuiesc pentru puţinul ăsta. Preot de ţară, dacă ai putea accepta să fii fără să crezi. Casa şi masa asigurate. O sutană pe an. Şi nimic să nu te deranjeze de la ceea ce e interesant, adică treburile lui Dumnezeu.

Da, în fond sunt foarte puţin temporal. Temporal, spiritual. Cuviute admirabile. Oamenii ăştia

64

au ştiut .să pună problema. Păcaf că metafizica lor c slabă ; alcătuită din petice şi din bucăţi, ca monumentale de extremă decadenţă, de gândi-tori, de felul lor cam negustori de vechituri, care nu-şi băteau prea mult capul. De vreme ce cu asta luau ochii poporului. Şi metafizica lor, treacă-meargă. Dar mitologia barbară pe care au aşezat-o deasupra, şi pe care n-au încetat de atunci s-o picteze în culori «tridente şi s-o împovăreze ! Şi la care ţin cu o încăpăţânarc de vraci negru, de vrăjitoare napolitană. La drept vorbind, eu şi religia nu prea nc-am potrivit niciodată, nici chiar pe cîncl eram' incapabil să judec limpede critidle acestea, îmi pare rău. Aveam atât de

mari .aptitudini ! Cum de n-am profitat ele epoca aceea în care credeam ca să mă îmbăt pe deplin de religie ? Blâncletea, alinarea, emoţia pe care poate să le procure nu le-am presimţit, nu le-am recunoscut, nu m-am bucurat de ele – printr-un noroc neaşteptat, şi la condiţional – decât după ce m-am descotorosit de credinţă. Religia totală – inclusiv credinţa – – a fost întotdeauna pentru mine toxică; chiar din. copilărie." Revede ziua primei împărtăşanii. Zi de chinuri şi de cutremurare; apoi de oboseală nervoasă, de pică aproape duşmănoasă, după o săptămână trăită într-un noian de scrupule, ca şi cum ai trece despuiat printr-un vârtej de ţânţari. Groaza permanentă de a pierde preţiosul har. Chiar -in dimineaţa aceea, sub pridvorul bisericii, ochii lui întâlniseră, din întâmplare, o fetiţă care venea la împărtăşanie. Din oficiu se bănuise vinovat de gânduri păcătoase. A trebuit să "găsească de îndată un vicar, primul venit – fără să mai piardă timpul să-şi caute duhovnicul lui – şi să se acuze. Toată ceremonia se desfăşurase în umbra acestui terorism lăuntric. Straşnice condiţii pentru a te lăsa pradă celebrelor delicii ale cuminecăturii.

„Bineînţeles, exageram puţin. Dar cine era mai aproape de adevăr, eu sau băiatul lăptarului de lingă mine, care râdea pe furiş ? Iar mai târziu ••—după vreun an sau doi, nu mai ştiu – când am dat peste fraza din *Evanghelie :* «Numai un singur păcat nu va fi iertat : păcatul împotriva Duhului», întocmai ca un sfredel care ar ajunge prin trei învârtituri în punctul cel mai central şi mai dureros al sufletului. Nu voi uita niciodată azuriul dulceag al copertei cărţii, acel azuriu mincinos pe care un trăsnet etern îl spărsese."

Până atunci, avusese obsesia păcatului de moarte şi a împărtăşaniei pângăriţe. Totuşi, iertarea îi rămânea la îndemână. Dar acum, de vreme ce

descoperise păcatul fără de iertare, şi care prin natura lui era cel mai imaterial, cel mai puţin palpabil din toate, cine 1-ar putea împiedica să-1 săvârşească, .sau să se teamă că 1-a săvârşit ? Voinţa nu avea nicio putere. Copilul ştia, dintr-o aspră experienţă, că voinţa se răscoală împotriva ei însăşi. La rigoare, când păcatul constă într-o acţiune, voinţa se poate linişti puţin convingându-se că

acţiunea nu se petrecuse. Dar frâncî păcatul constă într-un gând, când e în întregime din aceeaşi substanţă ca şi gândirea, el nu mai poate fi despărţit de ea ; ţâşneşte din ea ca dintr-un piept ; se amestecă cu orice răsuflare a ei. ,,De aci înainte damnaţiunea îşi găsise lăcaş în mine. Purtam cu mine în acelaşi timp şi prăpastia şi ameţeala ei. Revăd acea imperială de tramvai într-Q duminică. Mergeam cu părinţii la Bois-de-Boulogne. Oamenii care se pHmbau duminica nu luau în seamă acest biet copil de treisprezece ani care, strân-gându-şi buzele, purta cu el abisul creştin pe imperiala însorită. Abisul lor, totuşi ; chiar dacă nu se mai gândeau la el; acela al civilizaţiei lor ; acela al strămoşilor lor. E uşor să zâmbeşti. Sufletul nu are vârstă. Eu asta o ştiu. Ruşine mi-e dacă mai târziu, când voi avea patruzeci, şaizeci de ani, voi arunca o privire de indulgentă ironie asupra unui obraz de treisprezece ani stă-pânit de o durere necunoscută. Şi apoi, era o nerozie din partea mea, o eroare copilărească ? Nicidecum, încă o dată nu. Care era vina mea ? De" a lua lucrurile într-un sens prea strict literal ? Dar mai întâi, în materie de religie,- cine îţi permite să nu iei lucrurile *în sens strict literal ?* Cu ce drept alegi «ce să iei şi ce să laşi ?» Atitudine de farsori, de pseudo-credincioşi, de candidaţi la necredinţă. Eu zic că un pretins creştin care ar fi

zârnbit de naivitatea mea n-ar fi fost decât un amator. Sistemul fiind dat, eu aveam

dreptate. Şi Pascal purtase abisul. Ce mult mă .simţeam fratele, mezinul întâr/iat al tuturor chinuiţilor primelor veacuri creştine ! Ghirlande ale .afuriseniei pe ogiva portalurilor. Gargui. Torsiunea deznădăjduită a catedralelor. Bocetul iadului. Veacul de rnijloie eu ştiu ce este. Am trăit în el. Toţi cei care au admis predestinaţia şi care-şi spuneau : «Nu sunt de partea cea bună», însuşi Pascal, strigi nd atât de tare : «Sunt salvat», pentru că-i clănţănesc dinţii de frică.''

în timp ce meditează, ochii lui Intrlnesc chipuri pe care i le prezintă strada. Chipul negustorului de haine, care, cu ajutorul prăjinii sale, agata o rochie de vergeaua vitrinei; acela al unui bă-trân care s-a oprit, cu mâinile în buzunar, pe marginea trotuarului. Apoi femeia aceea ; o altă femeie. Cei doi golani care, trecând prin faţa prăvăliei coaforului, au tras cu coada ochiului j a capul de ceară cu genele rigide. Un chip pe care oboseala 1-a umflat. Un altul, pe care 1-a scofâl-cit. Un chip livid şi amar. O privire care a încercat toate dezamăgirile. O alta, pe jumătate candidă. Socoteli ; griji. Licăriri : de câştig, do desfrâu, de alcool, de prietenie ; dar pătrunse de îndoială. Chipuri zăvorite de un refuz. Chipuri străbătute de un sarcasm ; ca un zid pe. care ai scris oblic o insultă. Ca un afiş sfâşiat.

Confruntate cu chipurile acestea, gâhdurile lui l 'de adineauri devin deodată improbabile, imposibile, j Parcă toată strada Migdalilor ar striga „săriţi, nebunul!" dar pe un ton glumeţ şi din colţul gurii.

„Evident! Dar pe imperiala tramvaiului meu se aflau, poate, mutre ca acestea, care ar *ii* trebuit *să*

facă imposibile gândurile melc de .atunci ; şi totuşi, ele nu le-au împiedicat, îmi spuneam : «Fericiţi cei care nu sunt în stare nici măcar să-şi închipuie felul de supliciu *pe* care-1 îndur». Nimeni nu putea împiedica nimic. Nici chiar un prieten. Nici chiar un preot.

Nu eram, vezi bine, atât de naiv ca să caut un preot. Nu ignoram faptul că nimeni nu .avea calitatea să mă liniştească. Eram mai bun teolog decât ei. Iată de ce nici n-am vorbit nimănui vreodată despre asta. .Jerphanion ar asculta, s-ar interesa, n-ar pricepe boabă. Cei ce sunt «în afara sistemului», cei ce n-au fost niciodată înăuntrul lui, se grăbesc să .pronunţe cuvântul nevroză. Sunt perfect de acord. Cu condiţia ca asta să nu vă scutească de a recunoaşte că, într-un anumit univers omenesc, nevroza aceasta e legea lui Newton. Dar dacă nevroza înseamnă pentru voi deviaţie singulară, ciudăţenie individuală, ..atunci nu. Nici măcar lipsă anormală de rezistenţă a spiritului fată de propriile sale toxine... Semnificaţia generală a supliciului meu. întotdeauna mi-am dat searna.de asta. Chiar când invidiam liniştea masivă a vecinului, ştiam că tragedia mea mă depăşeşte în toate sensurile şi că vecinul nu ..scăpa de ea decât din întâmplarc, iar nu prin firea lui. Am

69

simţit întotdeauna -- ca şi în celelalte crize prin care am trecut de atunci -- cită omenire răstignită sălăşluia în fiecare din ele. Particularităţile mele personale nu mă interesau nicidecum ; nu aveau de fapt nicio importanţă. Şi nu mu puteam vindeca decât *împreună* cu omenirea. Cu ajutorul leacurilor care o mai vindecaseră ; sau care o mai vindecau încă.

Când am dat peste formidabilele imprecaţii ale lui Lucreţiu : *Humana ante oculos... horribili su* per adspectu mortalibus instans... 1* Pentru ceilalţi, era un

text de versiune latină. Dar eu îl trăiam literalmente, strigătul lui de douăzeci de ori secular ! A ! Se poate spune că şi el, Lucreţiu, a cunoscut asta ! Ce sumbră tinereţe precreştină trebuie să fi avut ! Căci asta n-a început o dată cu creştinismul ; aşa cum credea polemistul acela simplificator care a fost Nietzsche ; creştinismul doar a adâncit ameţeala, a ridicat supliciul la -o putere infinită. Şi chipul în care am participat mai târ-ziu la respiraţia dezlănţuită a poetului, la furioasa nevoie de aer a omului care îşi aminteşte mereu că â fost – îngropat de viu şi care, cuprins de groază din când în când, vrea iar şi iar să simtă aerul proaspăt gâlgâindu-i în piept ! *Diffu-giunt animi terrores; moenia mundi discedunt...* ~ şi mai târziu,. de asemenea, când am citit *Viaţa*

1 Cele omeneşti sunt în faţa ochilor... ele ameninţă pe muritori cu chipul lor înfiorător (lat.).

2 Se risipesc spaimele sufletului; se dărâmă zidurile lumii (lat.).

70

lui Isus ck< Renan. Binefacerea, balsamul, izbăvirea ce se răspândeau din cartea aceasta. Impresia aceea de luna mai, de lucire de grâu verde ; cântecul acela liniştit de înviere, adevăratele clopote de Paşti. Cartea cu coperta dulceag azurie, definitiv exorcizată. *Evanghelia* redevenită ceva evanghelic.

Cei care n-au cunoscut o astfel de izbăvire ignorează cea mai mare sărbătoare a sufletului care se poate concepe. Anii aceia înfiorători au avut avantajele lor. De bună seamă. Cel mai important : de a fi atins încă de la vârsta de treisprezece ani culmea durerii omeneşti. Culmea absolută, pe care nicio descoperire geografică, nicio nouă măsurare nu o va declasa. Ce-ar mai putea sate mire? Să-ţi fi spus, luni de zile în şir, că erai damnat pentru veşnicie. (Veşnicia

nu era pentru mine un simplu cuvânt. încercam să mi-o reprezint dinainte, pe cât o permite încordarea maximă a spiritului.) Să fi avut în privinţa viitorului tău, în privinţa destinului tău, o astfel de viziune, încât moartea nu numai că nu mai apărea ca o nenorocire importantă, dar a recurge la ea devenea inutil, şi asta e arma cea mai teribilă inventata de religie împotriva omului. O stare în care îţi spui că a te sinucide de desperare nu-i un mijloc eficace pentru a pune capăt desperării. După asta, de la ce înălţime revii la incidentele obişnuite ale vieţii ! Camaradul care-ţi povesteşte că vrea să moară din pricina unei femei !

71

Ca şi cum odihna în moarte nu ţi s-ar fi. părut ţie un paradis prea frumos din care omul este ex-clus; Părinţii, sau prietenii lor, pe care-i auzi văitându-se de pierderi băneşti ! Mici mizerii înduioşătoare ale adultului. Copilul de treisprezece ani a făcut înconjurul complet al condiţiei umane, şi pe o brână atât de înaltă, încât orice experienţă e de acum înainte *mai prejos* de a lui.

Totuşi, sunt multe puncte neclare. Povestea cu Helene Sigcau, de1 pildă ; cum s-a putut ea insera în urmările acelei drame ? Mai e şi momentul, modul exact în care am scăpat de obsesia mea religioasă. Aproape dintr-odată ? Sau puţin câte puţin ? Sau printr-un şir de zguduituri ? Şi cum de-am, mai căzut după aceea în noi perioade de desperare ? De ce n-am rămas imunizat ? De ce, după ce am atins culmea durerii omeneşti şi m-am instalat în ea, am putut lua, cle-a lungul drumului, alte dureri drept culmi, şi n-am trecut peste ele ridicând din umeri ?

E etirios curn memoria, după atât de puţini ani, nu izbuteşte să se orienteze *V* Poate căutăm prea multă ordine în trecutul nostru. Un capitol. Punct

final. Capitolul următor. Există, de bună seamă, încălcări. Faze decalate, care se rcacopăr parţial, întotdeauna e mult mai complicat decât ne închipuim noi. Când îmi amintesc epoca dragostei mele pentru Helene, nu zăresc altceva, în afară de dragostea mea, decât lumea obsesiilor sexuale din care îmi îngăduia să mă eliberez. Niciun fel de chinuri religioase. Totuşi, perioada lor acută nu avea o vechime mai mare de optsprezece luni, doi, ani. Putuseră oare să dispară fără urmă ? Şi nici obsesiile sexuale nu datau din ajun. Mă revăd pe la şase ani, stând de vorbă cu o fetiţă de vârsta- mea despre misterele naşterii şi ale căsătoriei ; ajungând la ipoteze destul de judicioase şi meclitând asupra cuvintelor sexuale din dicţio--nar. Aşadar, obsesiile acestea au coexistat apoi cu chinurile mele religioase, dându-le pretexte, hrănind puzderia de scrupule secundare... Pe de-o parte, evident, viaţa interioară merge foarte repede. Trăită zi de zi, ea e tixită cu evenimente, cu serii disparate de evenimente care se amestecă. Gând le desfăşurăm, mai târziu, ca să le revedem de aproape, nu mai izbutim să pricepem cum d'e-au putut intra în acele câteva sertare de ani pe care memoria le-a răsturnat de-a valma. Pe de altă parte, ar fi atât de uşor să introduci o falsă claritate, să-ţl scrii mica ta istorie oficială. Atât de ispititor să foloseşti trecutul ca să-ţi justifici ideile tale de acum."

E din nou atent la lucrurile de pe stradă, nu atât ca să mai uite de gândurile lui, cât pentru a le lăsa vreme să se ordoneze. Se interesează de o prăvălioară de săraturi clin Auverg-ne. Bucata de slănină are cocoloaşe de sare. Salamurile noduroase seamănă cu nişte crenguţe de măr. Cârnaţii

sunt dolofani, cu o piele ca de copil. Mai e şi o turtă de pâine neagră, tăiată în două.

„Carnetul din buzunarul meu. începe în 1905 şi se opreşte la câteva luni înaintea întâlnirii mele cu Juliette. Epoca lui se situează, aşadar, cam la vreo şase ani după criza religioasă, la patru ani după 'povestea cu Helene Sigeau. Dar epoca aceasta a carnetului e încă o epocă teribilă. Reprezintă sfârşitul, mai bine zis a doua jumătate , a unei crize apărute cu doi ani înainte. Doamne ! ce aproape e criza aceasta ! Parcă aş atinge-o cu mâna. Sau mai curând, câteodată mi se pare că ea mă atinge, că vrea să pună iar stăpânire pe mine..."

Evită chiar să se gândească prea lămurit la ceea ce a fost pretextul iniţial, primul aliment şi cel mai durabil al suferinţelor sale de atunci. Criza religioasă, îndrăzneşte acum s-o privească în faţă şi cu de-amănuntul. Dar pe aceasta n~o priveşte decât pieziş. Face ce face ca să-i aprecieze gravitatea, evoluţia, natura, ca să raţioneze asupra ei fără să rişte o evocare cu totul directă şi vie. Izbuteşte să gândească faptul fără să şi-1 numească. Ultimă precauţie. Ultimă slăbiciune.

„în fond, încep să găsesc repere, să pun jaloane. Criza religioasă, de la unsprezece la treisprezece ani, cel puţin. Povestea cu Heâene Sigeau ; paisprezece-cincisprezece ani. Un an după dispariţia Helenei, se declanşează a doua criză. Foarte brusc, De data aceasta, nu religia mă ră-

văşeşte, ci morala. Ua. încă o aventură care mă depăşeşte. Un fapt general de omenire răstignită. Ei ar denumi asta scrupulozitate bolnăvicioasă. Bineînţeles că e ceva bolnăvicios. Dar nu e o boală neobişnuită. E o boală a speciei. Tragică : cele mai înalte produse ale umanităţii – – precum o afirmă – – se întâmplă să fie otravă pentru cei mai buni fii ai ei.

Ele nu sunt anodine decât pentru aventurieri şi pentru bădărani. Ce-am putut să îndur şi de data aceea ! Acum, când mă gândesc, nu mai pricep nimic. Ce-mi reproşam ? O dorinţă, sau mai curând presupunerea unei dorinţe criminale – – căci, de fapt, nu eram mai vinovat de această dorinţă decât odinioară de păcatul împotriva Duhului. Dar, oricum, de ce să sufăr atât de pe urma ei ? De ce aveam a mă teme atât de groaznic,. în cel mai rău caz ? Nu mai, era vorba de inevitabila veşnică damnaţiune, nici măcar de o pedeapsă oarecum emanând de la o putere din afară, de vreme ce, de fapt, încetasem de a mai crede. Era, aşadar, o simplă măcinare a spiritului de către cancerul conştiinţei morale. Asta e judecata mea de azi. In vremea aceea, exista în faţa mea posibilitatea acestei dorinţe ; şi eroarea pe care mi-o inspira. Ameţeala e eroarea unei posibilităţi. Cu ameţeala nu se disv cută. Sau cu cât discuţi mai mult, cu atât vârte-jul ei te cuprinde. Totuşi, ar fi trebuit să-mi spun : «Ai trecut prin multe de patru ani încoace». Ar fi trebuit să .compar. O simplă apro-

piere cred că ar fi, redus la prea puţin lucru noua ••ea desperare. Fapt .este că nu rn-am gândlt să compar. De pildă, când, copleşit de prea multă suferinţă, mă gândeam foarte serios la moarte ca la un leac, uitam să constat că, patru ani mai înainte, ideea că .moartea putea fi un leac ar fi fost pentru mine o dulce mângâiere. De luat în considerare pe viitor, în primul rârid, foloasele comparaţiei. Apoi, că această comparaţie nu se face de la sine... Imunitate dobândită... Ei bine, în materie psihică, trebuie să admitem că imunitatea dobândită nu funcţionează în mod automat. Ideile ce servesc drept vaccin există undeva. Dar trebttie ca raţiunea să spargă fiola'şi să

facă injecţia. Pe scurt, n-am scăpat mulţumită imunităţii clo-bânditc. A trebuit să lupt ca şi cum infinitul desperării m-ar fi strivit pentru prima dată. Şi arn luptat şi de data aceasta prin mijloace generale, prin mijloace valabile pentru *întreaga umanitate.* Printr-o revoltă organizată a .spiritului împotriva moralei, .împotriva conştiinţei. Şi asta nicidecum, aşa cum şi-.o .închipuie .atâţia blegi, ca apoi să-mi iau dreptul de a face orice, de a mă «tăvăli in desfrâu» — ••departe de mine ! — ci pentru a salva sufletul de cancerul său ; pentru a-i reda – nici măcar bucuria – suflul, o îndurerată odihnă... Totuşi, cum se împacă generalitatea aceasta cu ceea ce simţeam eu ^excepţional, anormal, în chinurile mele ? Dacă nişte camarazi mi-ar fi spus : «Am trecut *i eu prin :aşa ceva, dragul meu», m-as fi simţit uşurat. Ştiam prea bine însă că ei nu trecuseră prin aşa ceva. In ce consta anomalia cazului meu ? în intensitatea lui. în seriozitatea, încă o dată, cu care luam nişte lucruri care, desigur, nu au raţiune de a fi decât dacă sunt luate absolut în serios, dar cu care majoritatea oamenilor se acomodeaxă, pentru că au şansa să le ia în glumă. Anomalia mea o simţeam în fidelitatea mea faţă de angajamentele .spirituale pe care umanitatea le-a semnat pentru toţi oamenii, dar a căror greutate nu rocade decât asupra câtorva. în aptitudinea mea de a suferi, în vulnerabilitatea mea. Da, să simţi că eşti un punct îngrozitor de vulnerabil al acestei membrane psihice care înconjoară planeta.

Ajung la-epoca despre care e vorba în carnet. Aşadar, nu eram vindecat ? Nu. Mă descotorosisem de morală. Dar îmi rămânea un gol. Un dezgust. O imensă oboseală pricinuită de condiţia umană. Văzusem prea multe. Nu mai mi-era groază de cutare gând', de cutare chin definit, ci de natura aceasta a

mea care rămânea mereu capabilă de aşa ceva. Nu de cutare prăpastie interioară, ci de *interior*. Mi-era groapă de-a fi cineva. Dacă nu m-aş teme acum.că sunt nedrept, având aerul de a căuta o progresie a răului, aş zice că desperarea aceasta fără cauză, fără conţinut, era aproape mai dezesperantă decât cealaltă. Nu implica nicidecum că i-ar putea dispărea cauza. De altminteri cam încurc lucrurile. Revăd epoca din carnet ;

intens ; dar fără multe amănunte. Apoi vine întfinirea cu Juliette. Helene după prima criză. Juliette după cea de a doua. Fereşte-te de simetrie. Cânclam cunoscut-o pe Juliette, mă simţeam deja mai bine. Eliberarea, ascensiunea începuse. Spusesem adio abisului, miazmelor şi vrăjilor lui rele. Aşadar, nu trebuie să atribui dragostei un rol salvator pe care nu 1-a avut... Şi totuşi... Dragostea Helenei m-a salvat, de bună seamă, de la unele lucruri. Ar fi meschin să nu mi-o mărturisesc, îi spuneam deunăzi lui Jerphanion că lângă Helene mă vindecasem de obsesia de-a fi cineva ; ca şi de obsesiile mai particulare, şi totodată mai mistuitoare, pe care aceasta le presupune. Mă vindecasem, dar numai pentru un timp. Şi asta-i ceva. De ce oare o recunosc mai bucuros când e vorba de Helene ? De bună seamă, nu din pricină că aş fi iubit-o pe Juliette mai puţin. Prestigiul primei iubiri ? Transfigurai-e datorită depărtării ? Nu cred. Cu Juliette am terminat clin motive mai mult sau mai puţin clare, dar care veneau de la mine, din străfundul meu. în vreme ce Helene mi-a fost răpită ca de o putere nevăzută, ca de moarte. Asta e un motiv. Dar, mai cu seamă, dragostea mea pentru Helene îmi dăduse extazul acela de puritate de care aveam nevoie, fără sforţare, fără teatru, nici din partea ei nici din partea mea. Chiar dacă – aşa cum îi spuneam într-

o zi lui Jerphanion – dragostea ruptă de orice poftă trupească *e o* iluzie, ei bine ! de data aceasta

78

iluzia a fost totală. Şi nu-i nevoie de-o mare sforţare pentru a mă face să spun că de data a-ceasta s-a întâmplat minunea.

Cu Juliette, dragostea noastră s-a menţinut în-tr-o puritate formală, într-o puritate aproximativă, pentru că îmi jurasem că va fi aşa ; pentru că de vreme ce hotărâsom că nu mă voi căsători cu Juliette, că nu mă voi căsători cu nimeni, lucru pe care, de altminteri, i-1 arătasem foarte lămurit, aş fi considerat posesiunea trupească a acestei tinere fete drept un abuz de încredere. Cavalerism. Omagiu adus aceleiaşi morale pe care o călcasem în picioare. Aversiune înnăscută pentru tot ce seamănă cu profitul obţinut prin minciună. Respect faţă de orice viaţă, de orice destin. Ba mai mult, fidelitate faţă de disciplina pe care mi-o concepusem de câteva luni şi căreia îi datoram lenta mea ascensiune. Dar ce constant apel la voinţă ! Câtă amărăciune nu ascundea blândeţea anumitor clipe ţ Apoi situaţia noastră nu ne ducea nicăieri, nici pe mine, nici pe ea. Eram, vai ! la o vârstă când dragostea trebuie să ducă la ceva. Nu mai aveam dezinteresarea de la paisprezece ani, nici sentimentul acela al veşniciei care ne însoţea, pe Helene şi pe mine, de-a lungul atâtor străzi şi ne apăra ca prin minune împotriva viitorului. (Iată una din preocupările mele de frunte, una din cercetările mele : a obţine momente de viaţă care să se sustragă de la scurgerea- timpului.) Şi tihna aceea pe care-o simţeam lângă Helene, harul acela,

79

uitarea. Dacă până la urmă am părăsit-o pe Juliette, e pentru că nu mai aveam curajul să continui.

Mi-era *necaz* pe ca din cauza victoriei interminabile pe care mă silea s-o dobânclesc asupra ispitei trupeşti care era ea. Mi-era necaz, pe de altă parte, pe mine, pentru că o menţineam într-o situaţie omeneşte absurdă. Am urât întotdeauna prozelitismul. Nu poţi obliga o fată tânără, o fată ca toate fetele, să adopte, pentru motive care-i rămân. necunoscute, o disciplină de viaţă ele care îţi dai singur seama că e excepţională, că se înrudeşte cu ascetismul. Pe vremea aceea însă erarn chinuit de-o exaltare crescândă. începeam să descopăr bucurii misterioase. Pentru nimic în lume n-aş. fi renunţat la drumul, cu urcuşul lui straniu, pe care-1 urmam, îmi dau deodată .seama cât de tâmpită trebuia să apară oricui din afară toată purtarea mea din vremea aceea. Singurul lucru ce nu trebuia să-1 fac, pentru ca măcar o categorie de oameni să mă aprobe. Un camarad mi-ar spune : «Trebuia să te culci cu ea şi s-o părăseşti când te-ai fi plictisit». Un burghez : «Era, fireşte, datoria dumitale să o respecţi pe tânără aceasta ; dar dacă nu aveai intenţia să ajungi la o căsătorie 'din dragoste, nu mai înţeleg nimic». O burgheză : «Doamne, un flirt fără consecinţe poate să-şi aibă poezia lui. Desigur, nu te căsătoreşti cu toate flirturile. Dar atunci nu laşi inima să se angajeze total. Ai fost îngrozitor de'crud», ,••

0

Crud... Fireşte. Nu am nimic de explicat oamenilor "acestora. Să refuz cu desăvârşire dragostea ? Să-mi dau, mai curmd, seama că mă băgăm în-tr-o aventură fără ieşire ; că nu aveam dreptul să târăsc după mine o biată micuţă făptură omenească ?.., Ce s-o mai fi întâmplat cu ea ? N-am vrut'să ştiu. Am făcut tot ce-am putut ca să nu ştiu... Da, ar fi -trebuit să simt dinainte că dragostea unei

femei nu putea să se împace cu noile mele rânduieli lăuntrice. Dar eu credeam că putea. Sau o nevoie de dragoste, foarte simplă şi foarte omenească, mă făcea s-o cred, împrumuta consideraţii ideale ca să mă facă s-o cred. Mai era şi faptul că singura mea experienţă anterioară cu privire la dragoste era povestea cu Helene. Chiar dacă nu mă mai gândeam la ea, dăinuia în mine impresia unei iubiri amestecată cu zgomotul străzilor, cu întâlniri în mijlocul mulţimii, cu plimbări capricioase lăsate la voia întîmplării : 'dragoste foarte mobilă, foarte aerată, îngemănată cu ce-i universal; dragoste răspândită şi distrată ; nu atât o legătură, cât o dezlegare ; nu atât un ţel, cât o mijlocire. Da. Chiar ăsta a fost unul din motivele rupturii mele cu Juliette. Prea m-a făcut să descopăr că dragostea e geloasă, exclusivă, că te izolează. Cum îi spuneam lui Jerphaiiion în ziua primei noastre plimbări. Am înţeles că dragostea te sileşte să alegi între univers şi ea. Şi că, împiedieându-mă de a mă consacra totului, ea mă reda mie însumi, groazei de a fi cineva. Da,

81

iată cauza cea mai adâncă : mi se dovedea că dragostea contraria direct dispoziţia sufletească la care ajunsesem după terminarea epocii carnetului, şi căreia îi datoram o seninătate, o destindere, o uitare a necazurilor, uneori chiar emoţii înălţătoare, entuziasme, un fel de har, de favoare divină ; clipe când ţi se pare că primeşti în faţă o suflare care-ţi dezvăluie totul, te pune de acord cu totul, sau, cel puţin, cu esenţialul invizibil. Pe scurt, ceea ce îmi refuzase religia."

Aruncă o privire asupra meditaţiilor sale.

„E adevărat, dacă vrei. Şi nu e adevărat. Ce greu e să gândeşti ceva adevărat. Marea dificultate nu constă atât în a evita minciunile (în cele ce-mi

spuneam adineauri nu e nicio minciună pro-priu-zisă), cât de a ţine seama de toate. Când încerc să-mi explic ruptura mea cu Juliette, uit o cauză (şi poate încă multe altele). O cauză destul de vulgară şi de accidentală. Faptul că eram soldat; într-o garnizoană departe de Paris. Putere brutală a despărţirii. Precum şi putere a mediului. Promiscuităţile cazărmii, conversaţiile obscene din dormitor, preocuparea bestială de a-cuplare a tuturor acestor masculi îmi murdăreau ideea dragostei, mi-o asociau cu un miros de sudoare, de usuc, de batjocură, de excrement, de dobitocie, în vreme ce-mi aţâţau poate propria mea

animalitate şi o lăsau să creadă că o sacrificam cu prea multă uşurinţă, ele exasperau nevoia mea de puritate, mândria mea de fiinţă excepţională, precum şi clarviziunea mea ironică. «Ţi s-a înfier-bântat imaginaţia. Ei au -dreptate. Dragostea, asta e. Dacă nu vrei aşa ceva, ai francheţea de a spune nu. Nu te amuza cu simulacre.»

Poate că şase luni la curţile dragostei*, şase luni de conversaţii subtile şi de sonete â la Pe-trarca, .şase luni de rafinament provensal şi de sublimare a instinctelor ar fi avut ait efect...

...Ce s-o mai fi întâmplat cu. ea ?... Nu, nu-i asta problema. Să nu ne mai gândim.

Problema e dacă o viaţă fără dragoste, fără dragoste trupească, e cu putinţă. Da, evident, de vreme ce e viaţa pe care o duc. Şi dacă poate dura. Probabil că există preoţi căşti. De altminteri, ceea ce mă interesează nu e castitatea în sine. Nu mai e castitatea. Am recurs la ea la un moment dat pentru că rhi-era groază de senzualitatea mea de adolescent. Eram, de asemenea, convins că fiecare plăcere a simţurilor se obţine în detrimentul spiritului ; că ceea

ce capătă sexul e luat creierului. Şi sunt sigur că, cel puţin provizoriu, am făcut bine. Orice s-ar întâmpla, voi păstra amintirea acestei victorii pe care am repurtat-o asupra mea cât timp am vrut. Sentiment de putere. Autonomie. Mândrie de a scăpa cât ţi-e voia

1 *Cour d'amour,* în evul mediu, adunări galante în care se vorbea de dragoste, se spuneau poezii, se cânta etc.

cfe servitutea comună. De altminteri, există şi o dovadă. Sfârşitul crizei a doua, începutul «redresării» mele au coincis întru câtva cu începutul perioadei caste. Şi deja epoca Helenei, care a fost cea mai fericită, cea mai îneântătoare şi mai exaltată clin prima mea adolescenţă, poate din toată viaţa mea, se desfăşurase sub semnul purităţii absolute."

Imagini senzuale încep atunci să-i dea târcoale, şi, înainte de a-1 asalta, îl dibuie, încearcă .să ghicească primirea pe care le-ar face-o.

El nu le alungă. Le lasă să intre, să se instaleze, să se prezinte una câte una, să crească. Să devină lascive. Spiritul n-are decât să reacţione7.e cum pofteşte. Trupul, de asemenea.

Cât de ameţitoare, de înviorătoare sunt imaginile acestea ! Răspâhdesc un fel de entuziasm, închid viaţa Intr-un orizont foarte strimt, carc-i trimite adieri calde, reverberaţii ; atât de strimt, atât de bogat în forme, incit e orizont şi limită a lumii pentru toate simţurile, orizont al pipăitului ca şi al vederii, în timp ce trupul răspunde printr-o. încordare călduroasă, care, curând, devine durere, ca o .sforţare de-a smulge fiinţa din rădăcină. Durerea aceasta însă nu-i

nicidecum tristă. Te face să te gândesti }& ce-ar putea fi durerea unui arbore dacă -primăvara, venită fără veste, 1-ar sili să-şi împingă toată seva într-un .singur mugur.

S4

„De ce astăzi nu sunt trist ? Pentru că nu mă împotrivesc ? Dar nici pe vremuri nu mă împotriveam. Mă lăsam pradă ispitei cu frenezie, şi eram întristat până la moarte.

Nu mai sunt trist poate din pricină că nu mai mi-e teamă. Pentru că ştiu că >de acum înainte sunt stăpân eu. E de ajuns să vreau. Iată. .Nu mă mai gândesc. Trupul meu continuă să se gândească, dar se va calma şi el. Trupul e ca şi copiii, ca animalele. Observă cele mai mici slăbiciuni ale stăpânului. Profită de ele. N-are chef să se plângă decât dacă ştie că I se va da voie să se plângă. Incântătoare prăvălioara asta a negustorului de păsări. Păsări şî /seminţe. Piatra de care să-şi as-cută ciocul. Prăjiturile astea, ca nişte bureţi. Am gustat o dată una. Gust detestabil. Cum s-a aflat că le place canarilor asta ? tocmai asta ? în toate străzile populare e câte un negustor de pasări. E înduioşător, că pentru nişte oameni care câştigă cinci franci pe zi, păsările sunt un produs de .primă necesitate. Tovarăşa pasăre. Cum poţi zâmbi de asta ? O ! eu o să ajung să nu mai zâmbesc de .nimic, doar de prostul fudul. Toate duioşiile, .toate suferinţele trezesc în mine ecou. într-o zi v,a trebui să merg .să văd cimitirul dinilor. Te pomeneşti că e sfâşietor. Dar nu şi pentru prostul fudul, bineînţeles. .Strada Migdalilor e o stradă plină de camere .mobilate. Muncitori, perechi necăsătorite, camere pentru -prostituate. Această tmără florărească, palidă şi frumoasă, e., cu siguranţă,

evreică. Raşela în picioare între garoafe şi trandafiri.

în momentul cel mai întunecat al crizei a doua, când cel mai mult mă chinuia gândul unei aprige senzualităţi imaginare, îmi amintesc că mi-am spus că posesiunea unei femei, chiar şi excesele simţurilor, desfrâul cu o femeie m-ar fi eliberat. E posibil ; probabil. Dar cu preţul cărui sacrificiu ? Asta nu se poate şti. Am ales o altă cale, mai grea. Nu regret nimic. Să nu vorbim de merit. N-am întâlnit femeia. Ba da : Juliette. Cine în locul meu, şi mai ales hărţuit de un chin ca al meu, ar fi avut scrupulele mele ? E drept că vindecarea începuse. Obsesia era învinsă. Chiar şi deznădejdea fără cauză care-i urmase.

Absurd e că sunt 'virgin. Barres a scris undeva că n-ai dreptul să dispreţuieşti decât ceea ce posezi. Slăbiciunea preotului virtuos, a preotului cast, continuând seminaristul virgin – apropo, oare abatele acela Mionnet, despre care mi-a vorbit Jer-phanion, e virgin ? Ar fi interesant de ştiut – pe scurt, slăbiciunea unui astfel de preot e de a nu-şi putea spune : «Am renunţat la fericirea voastră trupească după ce am gustat-o pe deplin». Ar fi o soluţie : Să posezi o singură dată pe cea mai frumoasă femeie care-ar putea exista; pe cea mai senzuală şi mai complezentă. Să te împreunezi o dată, cu toate rafinamentele pe care le-ai imaginat în visările tale. Şi pe urmă să nu mai auzi vorbindu-se despre asta ! Ştiu ce va să zică... Soluţie de-o admirabilă eleganţă când eşti ca mine un voluptos, un mistic, şi când nu asculţi de vreun cenuşiu imperativ moral, de vreo austeritate de băutor de apă chioară – – mi-e groază de austeritate ; mi-e dc-ajims cuvântul datorie ca să .şi îngheţ – – ci eşti în căutarea unor moduri de a exista puţin mai divine decât cele ale majorităţii oamenilor.

Ca o stâncă pusă de-a curmezişul unei piste şi pe care o arunci în aer cu ajutorul dinamitei. Ce cale largă se deschide apoi ! Pentru afecţiunile personale, pentru nevoia aceea pe care o avem de o patrie mică în sânul celei mari, ca şi de o .voce care să ne răspundă desluşit ; pentru «mărturie», ar fi prietenia. Singurul sentiment de acest ordin care nu.ne pune în stare de inferioritate în ochii Spiritului, nici în primejdia de a rupe cu universul. Păcat că Jerphanion e atât de departe de mine în unele privinţe."

VIII

PLIMBAREA ŞI PREOCUPĂRILE **CIINELUI MACAIRE**

în casa de Saint-Papoul, în această miercuri, puţin după ora opt seara, dinele Macaire profită de-o oarecare, agitaţie care se producea la capătul micului coridor, pentru a scăpa pe scara de serviciu şi a coborî scările. ••

juns în faţa camerei portarului, era cât pe ce să comită o greşeală, aceea de a zgâria la uşă. Portăreasa ar fi venit să deschidă si i-ar fi dat o bucăţică de zahăr. El îşi reaminti însă la timp că atunci când fugise ultima dată, cu câteva zile înainte, folosise aceeaşi tactică ; portăreasa îi dăduse, ce-i drept, o bucăţică de zahăr, dar apoi îl obligase să se întoarcă acasă, trăgându-1 cam tare de zgardă.

Se furişă deci în vestibul şi se lipi de uşa de la intrare, între uşă şi pământ era un spaţiu de lărgimea unei labe. Aplecând puţin capul într-o parte, Macaire putea să adulmece cu uşurinţă mi-

rosurile care îi, ajungeau de afară prin crăpătură. Din păcate, în această seară de decembrie îl izbea şi un curent de aer rece şi umed.

îl mai zăpăceau întrucâtva şi mirosurile. Cel mai

straniu era mirosul ce se degaja din pământ. Ma-; caire nu putea să, uite pământul de la. ţară şi exalaţiile lui, care variază atât de mult după loc şi mai ales după ore şi zile, dar pe care,; pină la urmă, ajungi, să. le cunoşti îndeajuns pentru a nu te mai sinchisi de ele în viaţa de toate zilele. Asta-ţi îngăduie să-ţi concentrezi atenţia asupra, mirosurilor întâmplătoare ce se îmbină cu mirosul pământului : mirosul de alimente şi de excremente, izul specific al dihăniilor si al gân-găniilor, urmele, animalelor mari, dar, în primul rând, urmele căţelelor si ale oamenilor.

Cu toate că. partea de. jos a. uşii. mirosea a vopsea, şi a urină de câine, Macaire putea *să* deosebească cu uşurinţă emanaţia stranie a trotuarului. Ea îi evoca anumite pietre de pe un *deal* bătut de soare, unde i se întâmplase să alerge după.şopârle. Mirosul acestor pietre era însă mult mai simplu.

Uneori mirosul trotuarului era dominat de un miros de încălţăminte. Un om se apropia cu, paşi repezi, şi picioarele lui aveau un.. «iros puternic. La ţară picioarele merg, adesea în saboţi, iar picioarele în saboţi miros a sudoare de om, a lemn, a iarbă strivită, a bălegar. Chiar clacă poartă ghete, ele nu pot fi confundate cu picioa- fi3

rele de aici. Mirarea lui Macaire în privinţa aceasta era pricinuită de calitatea specială a pieilor, de vopselele cu care erau impregnate în prelucrarea de lux ca şi de abundenţa şi de diversitatea cremelor de ghete.

Mulţumită acestor înalte preocupări, aşteptarea îi păru scurtă. Cineva se opri în faţa uşii : sună. Canatul cel mic al uşii se deschise. Atingând uşor piciorul domnului, Macaire sări în stradă.

Apucă la dreapta, fără ezitare. Ţinta îi apărea

limpede. Ca să-şi regăsească itinerariul nu avea nevoie să se gândească. Fiecare bucată de drum i se înfăţişa de la sine după cea precedentă. Punctele remarcabile se atrăgeau unele pe altele.

Macaire umbla încet, dând din coadă, cu nasul foarte aproape de pământ. Totuşi, nu se conducea după miros. Se folosea bine de ochi şi învăţase să nu se lase tulburat de alternanţele petelor zdrenţăroase de lumină cu umbrele false pe care le traversezi când mergi de-a lungul unui trotuar de oraş. Mirosul avea însă parte de plăceri în-tâmplătoare ; se amuza de amănuntul lucrurilor ; de neprevăzutul lor ; îi provoca acele mii de gân-duri care te solicită şi, fără să te facă să-ţi uiţi drumul, introduc pe parcursul tău opriri şi meandre distractive.

Coti prin strada Varenne, spre dreapta. Mergea pe cât posibil pe lingă case. în primul rând, pentru că i se întipărise cel mai bine în memorie partea de jos a pereţilor şi nu-i mai rămânea decât s-o ve-

rifice maşinal. Apoi, pentru că zidurile cu scobiturile lor, cu crăpăturile lor, un.le puteai să te ascunzi în caz de pericol, îi dădeau impresia unui refugiu lateral întotdeauna disponibil.

întrezărea cu coada ochiului, sus de tot, lumina felinarelor atârnate în noapte. Când vedea apropiindu-se vreunul, devia un pic din drumul său din plăcerea de a-i mirosi baza. Din primele zile de viaţă pariziană observase că aceste picioare de fontă poartă urmele unui mare număr de urini de câine. De aici rezultă un fel de chemare irezistibilă. Piciorul felinarului seamănă cu ceea ce ar fi pentru un călător pietrele memoriale ridicate din loc în loc la marginea drumului şi acoperite de semnături, de inscripţii familiare, de încurajări voioase, de obscenităţi

nevinovate. Ca şi cum întreaga specie ar face semne, consolându-te de singurătatea ta, care devine astfel cu totul reia- . tivă şi provizorie. De fiecare dată, Macaire lăsa să cadă două sau trei picături. Frecvenţa felinarelor îl silea să fie foarte zgârcit.

In toate aceste vestigii suprapuse, căuta, evident, pe acelea ale căţelelor. Izbutea mai mult sau, mai puţin să le deosebească. I se întâmpla chiar să recunoască uneori că o căţea era în perioada de dragoste. Impresia era însă destul de ştearsă. Ea nu punea stăpânire pe mintea lui Macaire. Nu-1 mâna pe o pistă. Era doar o aluzie vagă la dragoste, nu o făgăduială, nicio invitaţie urgentă. De altminteri, trebuie să fie imposibil

să regăseşti o .căţea în călduri în învălmăşeala capitalei. Dragostea, destul, de dificilă pentru dini ••hiar şi la ţară, îngrădită de ..atâtea oprelişti, devenea la Paris un vis inaccesibil. Macaire era însă virgin. Pubertatea lui îl chinuia ele mult timp. Dar cele două-trei .ocazii de a-şi satisface poftele pe care ar fi .putut să le aibă i-au fost răpite de rivali .mai în vârstă şi mai puternici. Când toţi câinii .unei regiuni sunt in fierbere, un Macaire de nouă luni, dacă se aruncă în învălmăşeală, nu poate decât să iasă prost. Ca să fie mai .norocos la Paris, de ce fericită întâmplare ar trebui să aibă parte ?

Urmându-şi drumul în zigzag, Macaire era atent la trecători şi la vehicule. La ţară oamenii nu se deplasează niciodată în număr atât, de mare. Când, din întâmplare, se adună în acelaşi loc, ca la piaţă, ei stau .aproape nemişcaţi, sau se mişcă încet. Un trotuar din Paris e parcurs cu paşi repezi. Picioare aruncate cu forţă riscă în orice moment să te atingă. Cât priveşte trăsurile/ Macaire înţelesese, oarecum,

că marginea trotuarului le.împiedica să.părăsească şoseaua; dacă te ţii, aşadar, la o distanţă-bună de stradă, mrrişti să te lovească în cap o copită de cal, nici ca o roată enormă să-ţi zdrobească şalele. Nu era însă complet liniştit. .Şi când un camion trecea puţin prea aproape, tras ;de nişte cai mari, dintre aceia care tropăie si galopează, Macaire, sugindurşi. burta, se făcea cât putea .de subţire de-a lungul zidurilor.

192

Totuşi, caii, si trăsurile lor 1-au împiedicat să se simtă cu totul pierdut în ziua când a făcut prima tentativă de plimbare în Paris. In ciuda unor diferenţe locale, recunoştea în ei existenţe cu care era familiarizat. Când vedea o balegă în mijlocul străzii, lupta din greu cu pofta de a se duce s-o miroasă mai de aproape. Chiar de departe, mirosul îi parvenea încărcat de evocări câmpeneşti si de visări.

Maşinile, dimpotrivă, i se păreau hotărât ostile. Nu pentru că i-ar fi fost necunoscute, întâlnise mai multe, pufăind şi puţind pe drumurile din satul lui, sau oprite în faţa vreunei case. Le examinase cu grijă. Nicio clipă nu le luase drept fiinţe vii. Omului îi place să creadă că, în faţa maşinilor fabricate de el, animalele se lasă păcălite de această iluzie măgulitoare pentru puterea lui creatoare. El uită că există un miros şi, mai mult decât atât, o emanaţie a fiinţei vii, care nu poate fi imitată de nimic. Faptul că maşina fuge, se opreşte, pare că-şi alege drumul, că te evită sau că te caută, n-are importanţă. De vreme ce miroase a lampă care trage prost, a minge de copil, a gheată, a tot ce vrei, afară de căldura cărnii. Şi că, în plus de asta, ceva care nu *e* mirosul te asigură că nu face parte din rasa celor vii. Macaire nu avusese, aşadar, nicio dificultate să claseze maşinile printre obiectele care îl înconjoară pe om, i se adaugă, îl

prelungesc, şi care, de altminteri, pot deveni tot atât de primejdioase ca şi fiin- ţele vii, cu toate că într-un alt chip ; scaunele, bi-ciurile, dulapurile, roabele, plugurile, treierătoa-rele.

Macaire părăsise strada Varenne şi apucase pe strada Bacului, pe care o găsea cu mult mai interesantă. Era plină de prăvălii, ale căror uşi erau mai tot timpul deschise. Macaire putea să intre, să facă înăuntru câţiva paşi, să urmărească pe pardoseala de piatră o urmă pe care o identificase pe trotuar, la nevoie putea chiar să consacre două sau trei picături unui picior de vitrină, unui sul de stofă, unui sac de fasole. Uneori mirosurile evocau nenumărate feluri de alimente. Ispitele erau atât de diverse şi atât de puternice, încât se anulau unele pe altele, sau, mai curând, produceau un fel de teroare de ordin moral. Abia intrat într-o băcănie, ieşi în grabă, şi nu se simţi liniştit clecât după vreo douăzeci de paşi; avusese impresia că se băgase într-un bufet cu rafturile încărcate de merinde, că se afundase în beţia care precede crima.

Macaire zări, în sfârsit, locul unde se ducea. Dădu din coadă, grăbi pasul, nu mai luă seama la niciun miros. Uşa era închisă ; dar cineva o deschise aproape imediat. Macaire se strecură de-a lungul tejghelei, fără să se oprească, împinse cu nasul o uşă mică de comunicare care oscila în voie. Intră într-o sală destul de mare, unde, la nişte mese care înconjurau un spaţiu liber, stă- teau vreo zece fiinţe omeneşti, dintre care două femei.

Macaire ajunsese în dreptul primei mese, când o femeie strigă cu vădită mulţumire :

— Coqtiet ! iată-l.pt: Coquet !

Macaire dădu din coadă. El ştia că în acest mediu se numeşte Coquet, şi se împăcase cu această idee.

în 'cursul primelor sale vizite, i se repetase pe. toate tonurile ••

— Cum te cheamă ? Spune cum te cheamă ? Şi femeile îi întrebau pe bărbaţi :

— Cum îl cheamă ?

Poate se aşteptau, dintr-o parte sau dintr-alta, la miracolul unui răspuns. Cât despre Macaire, el simţea bine că i se pune o întrebare, dar nu înţelese la început care anume :

Insistau toţi.

„Cum te cheamă ?" „Cum îl cheamă ?" îşi aminti că a mai auzit aceste cuvinte în gura unor străini, a unor vizitatori. Şi totdeauna cineva de-al casei răspundea : „Macaire". Exista, aşadar, un raport între această întrebare şi numele său.

Pe urmă, femeile încercaseră cu el toate numele de câini care le treceau prin minte. Acest lung şir de interpelări : Coco, Azor, Bobby, Papillon, Kiky, bineînţeles îl zăpăceau un pic. Erau oare ocări ? Erau dezmierdări ? Tonul nu se potrivea nici cu. unele, nici cu altele, în. cele din urmă, începu să întrevadă, dacă nu chiar să înţeleagă,

despre ce era vorba. Cinci se pronunţa „Medor", el'schiţa o mişcare din coadă, imediat oprită La numele de „Coquet" însă, se crezu îndreptăţit să dea de-a binelea din coadă.

— Aşa-1 cheamă, am găsit ! Coquet ! Coquet !

••acaire observase că multe cuvinte nu se pronunţă la Paris la fel ca la Perigord. Coquet putea fi un fel puţin ridicol de a spune Macaire. El îşi mişcă deci coada încă de două-trei ori. Nu încăpea nicio îndoială. Şi astfel primi la cafenea numele de Coquet.

— Ia spune, Coquet ! Ne părăsiseşi ? Au trecut cel puţin trei zile de când h-ai .mai venit. Te închide

stăpâna ta ? Bietul Coquet, scumpul ,de ci Se vede treaba că ai mai des parte de coada măturii decât de bucăţele de zahăr.

Căci se statornicise părerea că aparţinea unei portărese din apropiere. Şi astfel Macaire, dinele familiei de Saint-Papoul, frecventa bodega sub .falsa identitate de Coquet, câine de portăreasă. Ceea ce, de altminteri, era poate preferabil.

— Ei, tot îţi mai place zahărul ? Hai, fă frumos. O ţ Ce bine ştie să facă frumos. Uitaţi-vă la el ! Ce acrobat! Drăguţul de el! Tare mi-ar plăcea să ştiu cum faci de-i tragi clapa stăpânei tale, Ia uitaţi-vă ce şmecher pare ! Sunt deştepţi clinii de soiul ăsta. Ia spune. Cum faci, puiule ? .Poate când vine factorul cu poşta. Ţuşti ! Coquet a şters-o. Dar cine încasează, mardcala la întoarcere ? Coquet, săracul de el. Trebuie să-i dăm

SG

partea Iui de cafea şi do zăhărel, ca să ştie că n-a fost degeaba. Uite, du-te şi spune-i domnului să-ţi dea să bei din fundal ceştii lui.

Din toate acestea, în afară de câteva cuvinte frapante, Macaire nu ghicea decât sensul general. în Porigord învăţase, ce-i drept, câteva locuţiuni curente, dar ele purtau pecetea intonaţiilor tle acolo. Lexicul său interior avea accentul meridional. Aceleaşi cuvinte spuse cu accent parizian nu mai semănau între ele. Trebuie să adăugăm, de altminteri, că de la o regiune la alta frazele au întorsături diferite, ducând cu ele alte interjecţii, alte cuvinte de umplutură ; precum şi că ţăranii nu obişnuiesc să ţină curiilor discursuri lungi şi nici să repete ca să fie mai bine înţeleşi. De unde rezultă că, la inteligenţă egală, un câine crescut la ţară posedă un vocabular mai sărac decât un câine crescut la Paris. Primele zile, Macaire suferise de

această inferioritate. Făcea însă progrese rapide.

De data aceasta obţinu cinci bucăţele de zahăr şi cam o jumătate de ceaşcă de cafea, îi plăcea zahărul, de care era lipsit în casa stăpânilor săi, din ordinul domnişoarei Bernardine. Iar cafeaua neagră îi provoca un început de beţie foarte plăcută. Mai mult însă clecât zahărul .şi cafeaua îi plăcea plimbarea, şi aspectul potolit şi obişnuit al aventurii. El n-ar fi luat-o razna la întâmplare în cartiere necunoscute. Găsea însă că viaţa de apartament, al cărui confort îl aprecia de altfel, devenea cu timpul înăbuşitoare şi monotonă. Pe de altă parte, avea oroare să fie plimbat de zgardă de un servitor ; iar felul prea ostentativ în care . îl aşteptau atunci „ca să-şi facă nevoile" îl agasa şi mai mult. O plimbare liberă, cu un itinerar aproape fix şi cu o ţintă anumită, asta-i trebuia lui. Cu atât mai mult, cu cât ţinta era plină de farmec, în afară de plăcerile lăcomiei, Macaire mai gusta acolo şi pe acelea ale unui mediu foarte sociabil, în care personajul lui lua oarecare importanţă. Era din fire înclinat să' guste manierele blânde, desmierdările, intonaţiile alintătoare. Dar mai ales era vanitos. Fără să-şi dea prea bine seama de îndemânarea pe care o avea de a face frumos – căci spiritul de comparaţie critică e ceea ce lipseşte cel mai mult animalelor – simţea o marc bucurie când era aplaudat. La stăpânii lui asta i se întâmpla rar. Avusese, desigur, c'âteva succese la bucătărie. Dar nu se mândrea prea mult cu ele, ştiind să recunoască în servitori fiinţe subalterne. Şi cu toate că nu confunda publicul din cafenea cu societatea aleasă pe care o întrezărea câteodată la stăpânii săi, din păcate fără să fie primit în ea, el îi situa pe o scară dintre cele mai onorabile. (Poate pentru că oamenii care îl alcătuiau se mărgineau doar să bea, să vorbească, să joace cărţi, într-un decor somptuos, şi

pentru că erau ascultaţi de servitori.)

In ciuda acestor bucurii, după câteva minute, ca de fiecare dată, muncit tot mai mult de gândul

răfuielii' de acasă,1 îl cuprinse îngrijorarea. Nimeni nu-1 bătuse cu adevărat în casa marchizilor. Dar bătăile primite în Perigord îi dăduseră o provizie de moralitate pentru restul vieţii.

De altminteri, nu era nevoie să-1 baţi ca să-1 pedepseşti. Tonul reprobator al vocii îl necăjea foarte mult, mai ales când'venea de la stăpânii lui propriuzişi, iar nu de la cineva de la bucătărie. Ajungea chiar, pentru a-i strica toată seara, să nu te mai uiţi la el cu un ochi prietenos.

Şi cum chelnerul întredeschise uşa, iar în momentul acela oamenii din cafenea vorbeau foarte tare între ei, Macaire, strecurându-se pe sub mese, se retrase în mod discret.

IX

UN IţEVOLUŢIONAR GERMAN

••Sampeyre trimisese obişnuiţilor întrunirilor sale de miercuri 'următoarea înştiinţare, cu oarecare variante : ••

„Caută să vii mâine seară. Va fi la mine Robert Michels, socialistul german pe care probabil că îl cunoşti după nume. De altminteri, foarte, la curent cu cele ce se petrec în Franţa şi vorbind foarte bine franţuzeşte. Cred că te va interesa. Apoi n-aş vrea ca, cine ştie, să ne pomenim cu un număr prea mic. De aceea mi-am permis să-ţî adresez această convocare amicală.'(

Nimeni n-a lipsit, în afară de doamna Legraverend, care era suferindă. Au venit chiar şi doi prieteni care frecventau mai rar cercul : Liguevin şi Rothweil. Spre deosebire de ceilalţi, ei nu erau foşti

elevi ai lui Sampeyre. Liguevin, cu câţiva ani mai tânăr, fusese coleg cu el la Şcoala Normală de la. Auteu.il. Cât despre Rothweil, un om de vreo

cincizeci de ani, negustor de încălţăminte în strada Dunkerque, îl cunoscuse pe Sampeyre la Liga în-văţământului.

Fiecare se străduise să vină devreme, pentru ca străinul să aibă plăcerea de a fi primit,de un cerc cât mai numeros. Dar, spre marea lor surprindere, primii veniţi găsiră în mijlocul odăii, vorbind tare cu Sampeyre şi gesticulând, un om zdravăn, spătos şi cu un aspect atât de germanic, incit chiar cei care nu aveau despre Germania decât ideile cele mai vagi, îl identificară fără nicio dificultate.

La fiecare prezentare, el se ridica printr-o mişcare bruscă ; era atât de înalt, incit toţi aruncau, fără să vrea, o privire spre modestul tavan al lui Sampeyre, de teamă că n-a fost construit pentru oameni de asemenea statură,

Robert Miehels lipea călcâile, se înclina destul de adânc în faţa bărbaţilor, foarte adânc în faţa doamnelor, fără a înceta să zâmbească şi între-rupând adesea, în chip glumeţ, vorbele cu care Sampeyre îl prezenta.

Rigiditatea lui protocolară se îmbina cu tot felul de gesturi vioaie ; nici vocea, nici privirea nu corespundeau ideii pe care Mathilde Cazalis şi-o făcea despre un sever teoretician socialist din ţările nordice.

Foarte blond,, cu părul, tăiat scurt, cu ochii albaştri, părea încă foarte tânăr – mult mai aproape de treizeci decât de patruzeci de ani – şi era îra-

forăcat cu o eleganţă care în acest mediu părea cam afectată. Asta 1-ar fi făcut poate suspect dacă ar

fi fost francez, în tot cazul, ar fi provocat o oarecare jenă. Dar venea de departe. Apărea, în-trucâtva, ca ambasadorul celor ncare acolo lucrau pentru cauza omenirii. E firesc ca un ambasador să se prezinte cu oarecare ceremonie.

De altminteri, voia bună a lui Robert. Michels, promptitudinea replicelor sale, gesurile de-o exuberanţă cu totul meridională cu care le însoţea ar fi fost de ajuns să înlăture atmosfera de stinghereală.

— Domnul Michels, spuse Sampeyre, îmi vorbea despre situaţia din Germania. Ceea ce spune .e foarte interesant.

Michels obiectă că, în ce priveşte situaţia cea mai recentă din Germania, existau oameni, dacă nu mai bine informaţi, cel puţin mai calificaţi decât el ca să vorbească despre asta ; că, într-a-devăr, stătuse câtăva vreme acolo, de curând, dar că de câţiva ani trăise mult în Franţa, în Elveţia, în Italia ; că, fără să înceteze de-a se ţiffe . la curent cu cele mai mici evenimente din ţara lui, şi fără să fi pierdut contactul cu compatrioţii săi, se întreba uneori dacă mai privea lucrurile din acelaşi punct de vedere ca ei, dacă le mai simţea ca ei.

Legraverend observă că numai lungi şederi în Franţa puteau explica faptul că domnul Robert Michels folosea limba franceză cu atâta uşurinţă,

aproape fără accent, pe scurt, într-un mod atât de perfect. Louise Argcllati menţiona numele a doi dintre prietenii săi italieni, care-i vorbiseră despre Michels, pe care-1 întâlniseră, credea ea, la Milano sau la Roma. El confirmă că-i cunoştea, că erau spirite foarte receptive, foarte vii, cu care simpatiza mult.

— Domnul Michels, reluă Sampeyre, are mult haz când vorbeşte despre Wilhelm al Il-lea. Apropo, 'cum

se pronunţă numele dumneavoastră ?

— O ! cum vreţi. Şi în Germania se pronunţă în mod diferit, după regiuni. Unii pronunţă „Mi-quels", ca şi cum ar fi scris cu un k. Alţii înmoaie puţin... se... şels... dar din întreaga noastră limbă, e sunetul cel mai dificil pentru dumneavoastră. O ! sânt foarte de acord să pronunţaţi Michels, ca în franţuzeşte. Aş fi ca un membru al clanului Louisei Michel*1,* ceea ce este foarte onorabil...

Râse, în acelaşi timp cu Sampeyre. Râsetele lor erau foarte diferite.

— Cât priveşte Kaizerul, părerea mea nu-i de lor originală. Chiar şi în afara mediilor socialiste, circiuă multe glume pe seama lui.

— Am impresia, spuse Liguevin, că după ultima lui poznă prestigiul i-a scăzut şi mai mult.

— Da... o !...

— Ce nu i-a fost dat să audă ! îmi amintesc extrase din marile dumneavoastră ziare, pe la

1 *Clemence-Louise Michel* (1833—1905), revoluţionară franceză, instituţoare la Paris ; a luat parte la Comună.

'103

începutul lui noiembrie. Erau cle-o asprime ! Şi mitingul acela de 3 a Berlin, în care nu mai ştiu ce orator foarte cunoscut a vorbit despre împărat cu o libertate nemaipomenită – cum am ezita să vorbim aici despre Preşedintele Republicii – spu-nând că poporul german dorea un adevărat regim constituţional şi pace cu vecinii săi.

— Nu vă mai amintiţi numele ? Era probabil doctorul Quidde.

— Poate... Fără să mai vorbim de discursul lui von Biilow, în plin Reichstag. Când a spus : „Maiestatea-sa îşi va da, cu siguranţă, seama de necesitatea

în care se va găsi de acum înainte de a nu se mai deda la manifestări care dăunează politicii Germaniei şi care compromit autoritatea coroanei". Citez aproape textual. Trebuie să. recunoaşteţi ! La noi, după a-şa ceva, situaţia unui suveran ar fi devenit imposibilă. Nu i-ar mai fi rămas decât să dea o lovitură de stat sau să-şi facă bagajele.

— Vedeţi, Kaiserul n-a făcut niciuna nici alta. Primejdia pentru dumneavoastră e că exageraţi semnificaţia acestor lucruri. Vă asigur. Monarhia germană e încă foarte solidă ; mult mai solidă decât monarhia italiană, cea spaniolă sau cea rusă. Persoana lui Wilhelm nu prea e respectată. Instituţia e respectată. Toată Germania e construita în jurul monarhiei.

—- Cum era şi la noi vechiul regim. Asta nu 1-a împiedicat să se prăbuşească.

104

— Totuşi, destul de încet.

— Găsiţi ?

— Desigur. Gânxliţi-vă ia Napoleon, la Restauraţie, la toate monarhiile dumneavoastră din secolul trecut! Nu erau astea, pentru vechea dumneavoastră monarhie, tot o modalitate de a-si mai întârzia prăbuşirea ? De altminteri, nu se poate compara. Vechea dumneavoastră monarhie era mult mai modernă clccât actuala monarhie germană.

Sampeyre râse tare. Practicând el însuşi prea puţin paradoxul – dintr-un fel de respect filial pentru adevăr, ca şi din obişnuinţa profesională de-a gândi just – – nu-i displăcea să-1 întâlnească la alţii. Se simţea oarecum scandalizat, ceea ce se traducea la el, fire binevoitoare, prin râs.

— Nu glumesc deloc, reluă Michels, râzând şi el. Vechea dumneavoastră monarhie lichidase de mult

feudalitatea. Se sprijinea pe burghezie, pe care-o numeaţi Starea a treia; şi puţin şi pe popor. Monarhia noastră se sprijină pe feudalitate, care e încă foarte vie, foarte puternică. Suntem stăpâniţi de hoarde de moşieri, pe jumătate sălbatici, puţin mai civilizaţi decât pe vremea Germa-

. niei lui Tacit (pronunţa Ghermaniei), dar nu mult mai civilizaţi decât cavalerii teutoni. Dacă, printr-un miracol, ar dispărea monarhia, feudalitatea ar rămâne, sistemul ar rămâne. Pretutindeni există republicani în lume : în Italia, în Spania ••—chiar şi regele spune că e republican '••— în

Turcia, în China. Nu există niciun republican în Germania.

, – Afară, totuşi, de cei din mediile socialiste, nu?

— Ascultaţi-mă. îl cunosc bine pe Victor Griffuelhes al dumenvoastră, şeful sindicalist. Sân-tem amândoi admiratori, discipoli ai lui Georges Sorel*1* al dumneavoastră. Anul trecut 1-am întâl-nit pe Griffuelhes la Conferinţa sindicalistă internaţională. Povestea că fusese cu un an înainte la Berlin pentru a propune sindicatelor germane o acţiune comună cu sindicatele franceze. Credea că va găsi mari revoluţionari; ca Pouget, Brout-choux, tovarăşii de la C.G.T.2 Merge la o expoziţie a muncii. Primul lucru pe care-1 vede e o superbă coroană cu o inscripţie de aur : *„Es lebe der Kaiser".* îi întreabă pe şefii sindicatelor germane : „Ce înseamnă inscripţia aceasta ?" – „Trăiască împăratul." Nu-i aşa că-i nostim ? Aş fi dat mult să văd mutra lui Victor Griffuelhes. La sfâr-şitul şederii lui acolo, ca să-1 distreze, l-au dus la un mare banchet, şi el sută la sută sindicalist şi revoluţionar, întreabă în onoarea cărui eveniment are loc banchetul. „Pentru sărbătorirea terminării construcţiei unei biserici." Dar asta încă ntî-i nimic. La

terminarea banchetului, toţi muncitorii aceştia, cum nu se poate .mai revolu-

1 *Georges Sorel* (1847—1922), sociolog francez, autorul *Reflecţiilor asupra violenţei.*

2 *Confederation Generale du Travail* Confederaţia Generală a Muncii.

ţionari, se ridică şi strigă : *„Hoch fur den Kaiser!"* r De data aceasta, bietul Griffuelhes n-a mai cerut să i se traducă.

Sampeyre nu mai râdea. Se tot trăgea de barbă. Toate chipurile erau serioase, la unii cu nuanţe de dezamăgire, la alţii de îndoială. Numai Lau-lerque părea să guste un fel de plăcere amară la auzul acestor lucruri.

— Nu credeţi, domnule, spuse încet Darnould, că toate astea ar putea să fie simple precauţii împotriva poliţiei? S-a întâmplat şi la noi, sub regimuri autoritare, ca elementele suspecte să încerce să înşele poliţia.

— Nu. Nu cred... Să spunem, ca să nu exagerăm, că sunt, poate, în toată Germania cincisprezece sau douăzeci de mii de adevăraţi 'sindicalişti revoluţionari.

— Sindicalişti, poate. Pentru că sindicalismul e o doctrină recentă, chiar şi la noi; e posibil – pentru motive pe care nu le ghicesc, de temperament naţional, ştiu şi eu ? sau din însuşi faptul dezvoltării socialismului – să nu se prea intereseze compatrioţii dumneavoastră de sindicalismul pur. Partidul dumneavoastră socialist însă e foarte numeros, foarte puternic...

••—Trei milioane şi jumătate de voturi.

••—Nu găsiţi că e enorm ?

— Ca cifră, da. Cea mai mare din Europa. ••—Şi ca organizare ?

1 Slavă împăratului ! (Germ.).

ÎO?

— Cea mal perfectă din. câte există. Un model pentru- tot universul.

— Atunci ?

Clanricard interveni, mai mult îngrijorat decât timid :

— Domnule Michels, un lucru ne preocupă, aici,. pe noi toţi : războiul. Mai ales după evenimentele din ultima vreme. Nu vreţi, totuşi,, să spuneţi că aceşti trei milioane şi jumătate- de socialişti organizaţi n-ar face nimic sau n-ar putea face nimic ca să împiedice războiul ?

Michels se reculese o clipă. Apoi se sculă în picioare, deschise larg braţele. Şi un om de o statură uriaşă, al cărui creştet blond atingea aproape tavanul, rosti grav :

— Trebuie totuşi să am curajul să vă spun : nu.

O tăcere consternată se lăsă în jurul lui. Un cerc de priviri triste, care, după ce se îndreptaseră spre el, căutau vag înainte. Merse să se reazeme de cazier, aproape să se aşeze pe el şi reluă :

— în general n-am mare încredere în partidele socialiste, din nicio ţară, ca să facă, sau să împiedice ceva...

— Ia te uită ! observă cu jumătate de gâas Laulerque, privindu-i, rând pe rând, pe Legraverend şi pe Mathilde Cazalis. Ia te uită î

••—...Dar nu examinez problema aceasta. Vorbim doar despre partidul socialist din Germania. Repet că organizaţia lui e cea mai puternică din lume.

E aici ceva foare greu de priceput pentru un străin. Singurul ţel al- partidului social-democrat este organizaţia. După ce şefii soeial-democraţi au

contemplat statisticile partidului, efectivele, cotizaţiile, buna funcţionare a federaţiilor, felul foarte satisfăcător în care sunt transmise rapoartele, în care apar ziarele partidului, în care se face schimbul de corespondenţă .cu celelalte secţii ale Internaţionalei, ordinea perfectă: şi ierarhia întregului, ei îşi spun : „Totul e în regulă". Şi dacă mai doresc ceva, e o şi mai bună ordine, o şi mai bună ierarhie. Faptul e .specific nemţesc. Germania e o schemă organică. (Pronunţa schemă). Ea este un aparat general, capabil să producă tot felul' de organizaţii, cele mai bune din câte se cunosc : organizaţia băutorilor de bere, organizaţia partizanilor umbrelelor. Peste tot acelaşi lucru de calitate, aceeaşi fidelitate, aceeaşi disciplină.

— Dar tocmai de aceea în ziua când această organizaţie socialistă muncitorească se va ridica împotriva războiului, va fi, de bună seamă, irezistibilă.

— Ziua aceea nu poate să vină.

— De ce ?

••—Pentru că şefii soeial-democraţi iubesc mult prea mult aparatura lor ingenioasă ca să rişte .să primească o lovitură prea grea. Aşa cum fac copiii cuminţi care-şi iubesc prea mult jucăria şi preferă să nu se joace cu ea. Gândiţi-vă. Cum ar putea împiedica ei oare războiul ?

l {'9

— în primul rând, chernând cei trei milioane şi jumătate de alegători la greva generală.

— Sabotând mobilizarea, adăugă încet Darnould. —••A sabota ! Ideea cea mai puţin nemţească.

Compatrioţii -mei adoră prea mult munca pentru ca să saboteze ceva. Cât priveşte greva generală, le-ar fi teamă să nu-şi strice frumoasa organizaţie.

— Dar atunci la ce mai foloseşte ?

— Păi cum v-am spus : ca să existe. La ce

folosesc, peste tot, majoritatea birourilor de administraţie ? ca să existe şi să se bucure de existenţa lor. La noi organizaţia socialistă nu e un mijloc, ci, aşa cum spun filosofii : un scop în sine. Social-democraţia e rău denumită. Ar trebui spus : social-birocraţia.

— Aşadar, şefii sunt nişte idioţi! declară Legraverend.

— Nu. Bebel1, de pildă, e un om foarte cumsecade. Michels adăugă cu maliţiozitate : îl venerez. A fost dascălul meu.

Sampeyre, care se ridicasfe şi el, avu din nou poftă să râdă :

— Nu vă poate nimeni acuza că sunteţi un discipol orbit de veneraţie.

Legraverend insistă :

— Dar, în fond, ce.aşteaptă ei ? ce speră ?

1 *Ferdinand-August Bebel* (1840—1913), unul din şeiii partidului soci'al-democrat german.

— Ca toată Germania să se înscrie reglementar în partidul social-democrat.

Izbucni în râs. Grupul- râse o clipă. Michels deveni pe jumătate serios :

— Dacă îi întrebaţi, cum sunt marxişti cinstiţi – într-adevăr oameni foarte cinstiţi, v-o garantez – o să vă spună, aşteaptă şi ei ca societatea capitalistă ajunsă la termen, conform transformării anunţate de Marx, să se prăbuşească, da,, să se preschimbe într-o societate colectivistă... Dar...

— între timp, întrerupe Clanricard, războiul european poate izbucni de zece ori.

:— în primul rând.—.. Dar chiar exceptând eventualitatea aceasta, ei se însală. Căci Germania nu e în stadiul capitalist.

••—Asta mă surprinde, făcu Sampeyre.

— Nu. Deoarece clasa-tip a sistemului capitalist, care este burghezia industrială şi comercială, n-a ajuns la conducere. V-am spus : Germania e încă sub stăpânirea sistemului precapita-list şi feudal. Cunosc bine situaţia. Eu însumi aparţin marii burghezii din Colonia. Am fost ofiţer de rezervă în armata Kaiserului... Adăugă rî-zând zgomotos : de altminteri ruşinos izgonit din armata Kaiserului...

— Din cauza opiniilor dumneavoastră ?

— Fireşte. Dar mai cu seamă pentru, că fiul unor foarte mari burghezi din Colonia, locotenent de rezervă, făcându-se socialist, ca un ţe-

sător sau ca un cizmar, constituia cea mai mare ruşine omenească. O decădere din acelea pe care le .citim în romanele lui Dostoievski... El bine! SUnt în măsură să vă spun <că cel mai mare burghez elita. Colonia, sau cel mai bogat industriaş din regiunea Ruhr se simte mic si umil In faţa ţinui prăpădit de moşier din Pomerania.

Rămase o clipă pe gânduri, privi grupul ; păru că se reculege ; apoi :

••—Iată de ce repet cele ce-am spus anul trecut la Conferinţă, că, în ciuda milioanelor sale de socialişti, Germania apasă asupra Europei ca o veşnică ameninţare de război sau de reacţitine.

'Nimeni nu scoase un cuvânt. Chiar şi cei pe care nu-i convingea primeau sentinţa, rezerv?ndu-şi dreptul să mediteze asupra ei în .linişte, sau s-o discute între prieteni.

Sampeyre, pe care vârsla, experienţa în ceea ce priveşte părerile oamenilor, cu excesele si cu vicisitudinile lor, îl făceau poate mai puţin vulnerabil

deci t pe a] (ii, roti asupra tinerilor săi prieteni o privire nuanţată de ironie franceză, *care* părea să spună : „Da, da. E foarte interesant. Asta .trebuie văzut mai îndeaproape. Mai ales să nu ne lăsăm demoralizaţi."

Se întoarse către oaspetele său :

— în definitiv, dacă v-am înţeles bine, nu sân-;teţi departe de a renega socialismul ?

—- Social-dcmocraţia, da. Şi, într-un Iei mai general, tot ce poate exista ca democraţie în socialism. Dar asta ne-ar duce prea departe.

— întristaţi vechiul democrat dia mine, încheie Sampeyre pe un ton prietenos.

Mathilde Cazalis, pe al cărui chip frumos se citea dezamăgirea, oferea acum tuturor câte o ceaşcă de cafea.

Kobert Michcls, cu ceaşca în mână, se apropie de Louise Argellati :

— L-aţi cunoscut acolo pe Ugo Tognetti ?

—- Prea puţin. Dar îi cunosc mai ales ideile şi publicaţiile.

— Nu e oare acum la Paris ?

— Nu ştiu. Nu cred. Nu cumva o fi la puşcărie ? Şi Louise Argellati începu să râdă cu poftă, i

••—Nu... Sunt sigur că era la Paris acum câtva timp. Da... într-un cerc unde trebuie să merg şi eu.

Apoi Michcls vorbi despre altceva.

IDEILE LUI LAULEKQUE. FRANCMASONERIA

Clanricard, Laulerque, Darnould părăsiră reuniunea o dată cu Mathilde Cazalis, şi o însoţiră pe tânăra fată până la ea acasă. Locuia foarte aproape, pe .povârnişul sudic al Montmartre-ului, în strada des Abbesses.

Trecură prin străduţele din vârful Butte'-i, curate

şi tăcute.

— Eşti necăjit, domnule Clanricard? întrebă Mathilde Cazalis.

••—Nu râde de mine, domnişoară.

— Nu râd de dumneata.,

— Necăjit... Poate că-i prea mult spus. Dar vorbele acestui neamţ m-au descurajat.

— Şi pe mine. Pe noi toţi.

— Da ? mai mult sau mai puţin. Femeile au noroc.

1 -La Butte Montmartre, colină în partea de nord a Parisului.

— în ce privinţă ?

— Nu pot să-mi închipui că simt aceste lucruri în aceeaşi măsură ca rtoî.

— Ne credeţi foarte proaste, domnule Clan-ricard ?

— Nu. Dar mai îmbătate de viaţă... Mă gân-desc mai cu seamă la femeile tinere. La cele frumoase.

După ce o lăsară pe Mathilde în faţa uşii, cei trei tineri continuară să hoinărească. Puţina animaţie, ce mai dăinuia pe străzile acestea care coborau, rumoarea "distracţiilor care se mai auzea clin bulevardul Rochechouart nu-i atrăgea. Preferară să umble pe străzile transversale, cu totul adormite şi mute, unde vorbele lor, protejate ca de zidurile unei încăperi, primeau de la aerul nocturn o libertate în plus.

— Aţi băgat de seamă că spre sfârşit, spuse Laulerque, am avut două minute de conversaţie aparte cu Michels. M-a întrebat despre starea de spirit a corpului didactic. Şi sub raportul acesta, se pare, sunt cit se poate de înapoiaţi la ei. Apoi m-a întrebat clacă în micul nostru grup îl admirăm pe Georges Sorel, dacă îi dăm locul ce i se cuvine, pe care el, Michels, îl

socoteşte proeminent. Sorel, pentru el, e viitorul.

115

— Mie, făcu Darnould, anumite idei ale lui So-rel mi se par excitante ; fecunde, dacă vrei. Dar individul de multe ori mă agasează, îl găsesc foarte îngâmfat şi puţin acrit, îmi amintesc, între1 altele, de un articol al lui despre, Zola, atât de nedrept, atit de meschin în felul de a-1 ataca ; o mârşăvie, Sampeyre mi-1 semnalase cu indignare. Să discreditezi democraţia, parlamentarismul, pe intelectualii clin timpul Afacerii l e foarte frumos. Dar în folosul cui toate astea, în definitiv ? Cc-o să iasă dintr-asta ? Eu unul n-am mare încredere.

— Şi acest Robert Michels, spuse Clanricarcl, ţi-a explicat ce propune el să se facă, de vreme ce toţi ceilalţi sunt nişte incapabili sau nişte con-ţopişti ? Ai impresia ea el crede războiul inevitabil ?

— Nu... Din principiu nu are aerul să creadă în balivernele Inevitabilului.

— Dar dacă social-democraţii nu sunt capabilii să împiedice Germania de a face_ războiul, cine o va împiedica ? Doar nu cei cincisprezece mii de „adevăraţi sindicalişti" ?

— Se bizuie poate pe-ai noştri, spuse încet Darnould.

Laulerque reluă :

. 1,, Dreyfus, incidentele legate de procesul de malta trădare intentat lui Alfred DreyEus (1859—]< care, a zguduit Franţa la sttrşitul secolului trecut.

M6

••—Sampeyre i-a făcut o obiecţie în acest sens, când vorbeau toţi trei în colţ, cu doamna Argel-lati. I-ai auzit ?

••—Nu. Eram, probabil,, ocupat în alta parte.

••—Să faci curte Mathildei Cazalis. Haide! Nu te

supăra. Mi se întâmplă şi. mie să-i fac curte. Pe scurt, neamţul nostru nu rni s-a părut prea clar. Afară doar daca nu cumva păstrează asta pentru el.

— Dar tu ?

— Eu?

— Da. Tu care-ţi baţi joc de istoricii Inevitabilului şi care pretinzi că se poate totdeauna face ceva, ce acţiune propui tu ? Asta te-a întrebat şi Darnould mai deunăzi. Nu te supăra, dar, să ştii, te complaci prea mult în vag.

••—Pentru că n-am poftă să mă luaţi peste picior! Şi aşa râdeţi destul pe socoteala mea.

— Ba nu, frate. Ne amuzăm uneori de ieşirile tale. Suntem tineri. Dar în fond, cu toţii, îngrijoraţi la culme, dorim să ştim ce s-ar putea face, Nu-i aşa Darnould ?

••—Desigur.

••—Suntem sătui de teorii, de vorbărie. Simţim că primejdia e foarte mare şi foarte aproape, îţi jur că cel care ne-ar aduce un plan, chiar cutezător,, dar un adevărat plan de acţiune, care ne-ar spune, ca într-un naufragiu sau un incendiu : „Faceţi aşa !", „Aşezaţi-vă acolo", n-ar avea nici*o* dificultate de-a se impune.

117

Laulerque ezită, apoi, făcând pe grozavul :

— Ei bine !... dacă aş şti că există undeva o societate secretă, a unor oameni urmărind în linii mari acelaşi ţel ca şi mine şi hotărâţi la orice, m-aş pune luntre şi punte ca să intru în ea. Iată.

Făcură câţiva paşi în tăcere. Darnould întrebă apoi, cu vocea lui precaută :

— Ce înţelegi tu prin „hotărâţi la orice" ?

— De pildă. Ne aflăm într-o tensiune internaţională – – ca acum – într-o foarte mare primejdie de război, în loc de a organiza mitinguri, ne

silim să determinăm care sunt cei doi sau trei oameni, în Europa, care contribuie cel mai mult ca să creeze primejdia aceasta ; si încercăm să-i suprimăm.

— Prin atentate ? întrebă Clanricard. ••—Nu văd alt mijloc.

••—Mărturisesc că asasinatele mă îngrozesc. •• —Dar războiul ? ••—Bineînţeles.

— în viitorul război vor muri poate un milion] de oameni. A sacrifica două sau trei vieţi ca să j salvezi un milion ţi se pare o chirurgie barbară?'

— Nu înseamnă oare să dai prea multă impor-i tanţă indivizilor ? spuse Darnould.

— N-o să începem iar să ne pierdem în meta-i fizică. Răspunde-mi doar la întrebare : să presu-' punem că în iulie 70 ar fi fost suprimaţi în aceeaşi] zi Napoleon al III-lea şi Bismarck.. Crezi că nimic nu s-ar fi schimbat ? Răspunde cinstit.

118

— Astăzi pe cine ai suprima ?

— Vom mai vorbi despre asta.

— Tu ştii măcar pe cine ?

— Nu-ţi bate capul cu asta.

— Asta n-ar cere oare din partea societăţii tale un discernământ cu totul excepţional ?

— în tot cazul, o chibzuială foarte serioasă ; nicio pornire pripită. Nicio prejudecată naţională. Informaţii culese din diferite locuri şi controlate unele prin altele.

— Pe scurt, imposibilul.

— Ba deloc ! Fără să mergem mai departe, în-chipuie-ţi că ar fi trebuit să votăm în astă seară, noi opt sau zece, la Sampeyre, cu deplină libertate, prin buletine secrete ; noi care nu avem totuşi alt izvor de informaţii decât ziarele. Două sau trei nume n-âr fi ieşit oare din urnă ?

—— De oameni care ar trebui suprimaţi ?

— Da. Şi crezi că dacă în locul lui Michels singur, s-ar fi aflat printre noi în astă seara vreo zece străini împărtăşind ideile noastre, n-am fi izbutit să" ne punem de acord ? Singura condiţie -'capitală, recunosc --e ca soborul care ia ho-lărârile să fie sigur de absoluta sinceritate a membrilor săi. Bineînţeles, nici agenţi provocatori, nici emisari deghizaţi ai guvernului.

— E greu să eviţi aşa ceva.

— Când te afli miercurea la Sampeyre, ai impresia că s-ar putea strecura printre noi cineva de la poliţie ?

•• – Nu, evident.

••—Totul e să lucrezi numai cu oameni pe care-i cunoşti perfect. Nu trebuie să te încurci cu ţipi pe care i-ai întâlnit în ajun, şi a căror mutră ţi se pare simpatică. Dar precauţiile acestea, dragul meu, nu-s cine ştie ce filosofie. E abece-ul societăţilor secrete ; e ceea ce justifică formalităţile de iniţiere, încercările rituale... Mai adaug că trebuie să te fereşti şi de iluminaţi. Să n-ai de-a face nici cu nebuni, nici cu seminebuni,

— Din păcate, pe aceştia ai avea cele mai multe şanse să-i recrutezi.

— Nu spun că nu sunt utilizabili. Iluminaţii, seminebunii sunt materialul pentru atentate. Nu prea poţi conta pe un băiat echilibrat c-o să meargă să descarce un revolver în tâmpla unui şef de stat, ca să fie apoi sfâşiat de mulţime.

— Ne faci să ne treacă fiorii, dragul meu.! spusq Clanricard încercând să râdă :

Darnould observă :

— Nu practicau anarhiştii, la sfârsitul secoluluj

trecut, şi chiar la începutul acestuia, mai mult sau mai puţin aceeaşi metodă ? N-a dat rezultate preî strălucite.

— M-a'm gândit şi eu la asta înaintea ta. Am meditat asupra problemei anarhiştilor.

— Şi ? — – Vă interesează cu adevărat ? Nu încercaţi nttj mai să mă stârniţi *'(<*

120

Darnoud şi Clanricard protestară cu o sinceritate evidentă.

— O să vă spun asta în linii generale. O punere la punct ar cere multe ceasuri. Sampeyre s-a amuzat adesea pe socoteala romantismului meu...

— O !... făcu Clanricard, Sampeyre e gata să-ţi dea dreptate acum. Ţi-o garantez. Am impresia că, mai mult sau mai puţin, 1-ai convertit.

••—Fie, urmă Laulcrque zâmbind. Despre anarhişti se poate spune că au fost nişte batrâni romantici, cu toată dezordinea, falsul lirism, confuzia mintală pe care asta o comportă. Eu tind, dimpotrivă, către o obiectivitate cu totul modernă. Nu păstrez de la romantism decât credinţa în acţiunea individuală şi lipsa prejudecăţilor fals filosofice care te împiedică să admiţi anumite înlănţuiri de evenimente, anumite metode, pe motiv că lasă prea mult loc neobişnuitului, accidentului, misterului, la tot ce-ţi pare prea romanţios ca să fie real... Ca să ne întoarcem la anarhişti, trebuie înlăturat mai întâi din activul lor •• —sau din pasivul lor, dacă vreţi ••—toate atentatele poliţiste. Tot ce se punea în spinarea lor ca să justifice măsurile de represiune de care avea nevoie guvernul. Apoi atentatele săvârşite de cretini, de nebuni – dar nu de nebuni călăuziţi, utilizaţi, nu, de nebuni solitari, acţionând sub imperiul unor lecturi prost înţelese sau al unor exemple ; lovind la întâmplare, după

inspiraţie. E suficient să te gândeşti la victimele pe care le-au ales ! E jalnic.

121

— Printre ei se găseau totuşi oameni instruiţi, cultivaţi... Ca Emile Henri şi alţii...

.— Da, dar cu aceleaşi tare. Cu toţii, niţel cabotini. Gestul e totul !. Prilej ca să se vorbească despre ei. Să terorizezi pe burghezul cocoloşit, masacrând consumatorii aşezaţi la o terasă. Nu zău, îţi, vine să plângi.

— S-a pretins totuşi că exista o organizaţie anarhistă internaţională ; că anumite atentate corespundeau unui plan stabilit...

••—Poate. Dar atunci consiliul suprem al anarhiei se vede că era compus din imbecili. Iluminaţi ei înşişi. Nişte rataţi. Nişte megalomani. Rebuturile romantismului, cum spuneam. O doctrină puerilă. Marea lor idee este că, simţind planând asupra ei ameninţarea rătăcitoare a Anarhiei, ca un nor al cărui trăsnet va cădea nu se ştie unde, nici cîncl, Societatea va muri de frică. Iarăşi cabotinism. „Noi facem să tremure regii." Sunt sigur că ideea de a face să tremure regii ajungea ca să-i mulţumească.; Terorismul poate fi o metodă de guvernărnânt prin' faptul că, acţionând asupra imaginaţiei maselor guvernate, măreşte puterea legii. Dar lăsâncl la o parte anumite cazuri, idealul pentru o organizaţie secretă, *care urmăreşte cu adevărat un scop, şi care ţinteşte vârf urile,* e ca operaţiile sale să fie mai puţin zgomotoase, întotdeauna aşa au lucrat oamenii serioşi. Capodopera ar fi ca opinia publică să atribuie gripei, pântecăraiei, unui accident de maşină, moartea personajului lovit din

122

ordinul vostru. Cel mult *se* poate admite un

terorism confidenţial. Aţi suprimat pe X... şi pe Y... Şi fără a considera suprimarea lui Z... ca indispensabilă – căci se suprimă cât mai puţin cu putinţă, dragul meu Clanricard, totodată din spirit de umanitate şi de economie a mijloacelor – doriţi ca Z... să stea liniştit. Ei bine ! puteţi să-1 înştiinţaţi, pe căile cele mai discrete, că îl sfătuiţi insistent să stea liniştit.

— Anarhiştii ţi-ar fi putut răspunde că demoralizând opinia publică prin 'atentate senzaţionale -— chiar arbitrare, ca bomba intr-o cafenea sau într-un imobil ••—••micşorau rezistenţa Societăţii faţă de revoluţie.

••—Foarte bine dacă ai un plan de revoluţie ; şi dacă declanşezi panica exact în momentul când vrei s-o utilizezi, în ceea ce mă priveşte, ţineţi seama, eu nu opun atât de mult acţiunea individuală activităţii de masă, cât lipsei de orice fel de acţiune, fatalismul aceluia inconştient care se deghizează într-o aşa-zisă adâncime filosofică. La adăpostul lui Hegel, al lui Marx şi al proceselor istorice inevitabile, se face vorbărie parlamentară, ca în Franţa, sau birocraţie maniacă, cum ne spune Michels că se face în Germania... Acţiunea de masă, singură, cred că rareori are şanse să izbutească, din pricina încetinelii ei, a dificultăţilor de-a o porni, a excesului de publicitate pe care-1 comportă, a prea marelui număr necesar de executanţi. Cu

cei cincisprezece mii de „adevăraţi sindicalişti" ai săi, Michels e de părere că nu se poate face nimic în Germania. Are dreptate. Cincisprezece mii de ţipi deelanşând greva generală, e greva generală la Landerneau. Chiar dacă izbutesc să atragă după ei alţi o sută de mii. Guvernele sunt prea bine utilate împotriva acţiunii de masă. Mai întâi, uşurinţa pe

care-o au de a introduce turnători, indivizi de ai lor, în organizaţiile muncitoreşti, forţamente deschise, ai căror noi membri nu pot fi trecuţi prin ciur, ale căror dezbateri nu pot rămâne secrete. Apoi acţiunea de masă se diluează îndată în stradă. E bătălia la lumina zilei cu poliţia, cu. armata, care dispun de teren. Pe scurt, un guvern care nu şi-a pierdut capul are cele mai multe şanse să domine situaţia. Chiar, şi mai ales, în ajunul unui război pe care noi am dori să-1 împiedicăm. Mobilizarea va înăbuşi încercarea voastră- de grevă generală, aşa cum furtunul unei pompe ultraperfecţionate ' înăbuşe un foc de paie... Acestea fiind zise, recunosc primul că acţiunea de masă poate s-o sprijine pe cealaltă. Să ne întoarcem la exemplul meu de adineaori. Să presupunem că 6 .dată cu suprimarea lui Napoleon al III-lea şi a lui Bismarck, s-ar pune la cale şi complicaţii parlamentare, câteva insurecţii, câteva greve serioase, care se puteau face chiar pe atunci – ca aceea descrisă în ceea ce priveşte Franţa, în *Germinai ;* ca aceea a *Ţesătorilor* lui Hauptmann, de

cealaltă parte. Nu mi-i închipui pe împărătească şi pe regele Prusiei băgându-se în bucluc, fie ce-o fi. iLa ora actuală, ar fi şi mai indicat. Societatea mea secretă ar trebui să aibă ramificaţii, complicităţi mai peste tot şi, în primul rând, în Parlamente, în organizaţiile muncitoreşti. Oameni puşi la locul potrivit, executând consemne fără să ştie neapărat cărui plan de ansamblu corespund... într-un cu-vânt, acţiunea de masă desăvârşind dezorientarea unui guvern *deja lovit în cap...* Luaţi notă că nu vreau să fiu nedrept cu anarhiştii. Oricum, ei au menţinut o tradiţie. Tendinţele de ultima modă, sindicalismul revoluţionar, acţiunea directă, apologia violenţei a lui

Sorel, tot ceea ce excită pe un tip ca neamţul de astă-seară vin, poate, în ce priveşte teoriaj de la Proudhon 1, dar în ce priveşte nervul, (îndrăzneala, gustul riscului vin de Ia anarhism. Adevăraţii animatori ai sindicalismului şi ai Confederaţiei Generale a Muncii sunt foşti anarhişti. Anarhişti mai puţin găunoşi, mai puţin needucabili decât ceilalţi, care au descoperit că gruparea corporativă ascundea mai multă forţa explozivă decât dinamita. Chiar şi slăbiciunile lor, copilăriile lor vin de acolo. Plăcerea de a-1 speria pe burghez, ca şi cabotinismul pe care îl implică. Terorismul bombei înlocuit cu terorismul grevei

1 *Pierre Joscpli Proudhon* (180:9—1865), economist si sociolog francez, unul dintre întemeietorii economiei politice mic-burgheze şi al anarhismului. Teoriile Iui au fost criticate de K. Marx în *Mizeria filosofiei.*

generale, sau cu un terorism perlat, în genul cetăţeanului Pataud.

Clanricard şi Darnould ascultaseră cu foarte mult interes, fără să-1 întrerupă, învăţaseră 'de la Sampeyrc respectul pentru cel ce vorbeşte, atunci când are ceva de spus. Simţeau şi o remuşcare, sau mai bine zis erau umiliţi în amorul lor propriu pentru că nu îşi dăduseră mai de mult seama ce vaste meditaţii, câtă convingere raţională şi cât sânge rece, aproape înspăimântător, se ascundeau sub impetuozitatea lui Laulerque.

— Din păcate, făcu Darnould, societatea ta secretă îmi pare doar o născocire... în sfârşit, bănuieşti cumva că există ?

— îţi vine să spui, vorba ceea •• „S-ar şti"... Cel puţin, s-ar putea ghici după anumite semne.

— Şi chiar poate să existe ?

— De ce nu ? Am impresia că e un asemenea embrion în Rusia. Singurul loc unde anarhismul ••are să fi urmărit un scop. Dar societăţi de felul acesta au funcţionat mai ales în trecut. In slujba unui alt ideal. Sau adaptate condiţiilor epocii : anumite congregaţii. De pildă, iezuiţii. Ăştia, zic şi eu, au ştiut perfect să îmbine fanatismul acţiunii cu luciditatea planului... Sau poate şi Francmasoneria dinaintea Revoluţiei.

—- Dar cea de acum ? spuse Darnould.

Laulerque dădu evaziv din cap. Nici Clanricard nu răspunse. S-ar fi zis că deodată atitudinea lor devenea prudentă.

••26

După ce aşteaptă un răspuns timp de câteva clipe, Darnould continuă. Precaut din fire, nu *i* era prea expus să facă vreo gafă.

••—La prima vedere, francmasonii de azi s-ar părea că au păstrat câteva din caracterele ce se pot cere unei societăţi ca a ta. Nu crezi ? Evident, nu mai e foarte secretă, cel puţin cât priveşte unele din manifestările sale exterioare. Dar nimic n-o împiedică să fie aşa în ceea ce priveşte forul superior şi intervenţiile ei cele mai importante. Accesul e poate puţin prea uşor la nivelul inferior. Ierarhia ei îi permite însă o selcţie din ce în ce mai riguroasă. Nu-mi pot închipui un „frate'1 trădător ajungând la gradele înalte, pătrunzând în consiliile unde se iau hotărârile. E internaţională. Atât în fapt, cât şi în spirit. Judecind doar după rezultatele care se văd, nu i se poate tăgădui puterea. Fără să părăsim Franţa şi fără să căutăm prea departe, e neîndoios că ea a jucat un rol hotărâtor în mai multe momente ale istoriei Republicii a treia. "

.— Sunt cu totul d,e acord.

Clanricard asculta, cu cea mai mare curiozitate,

dar o curicxzitate pe care totuşi nu voia s-o arate, în cercurile de prieteni pe care le frecventa nu se vorbea de francmasonerie decât cu o extremă circumspecţie; Prin scurte aluzii, asupra cărora conversaţia nu se oprea niciodată. Auzise că Sampeyre ar fi mason ; dar nu era sigur. Clanricard avea pentru masonerie sentimentele cele mai vagi şi cele mai confuze. Nu ştia mai nimic despre ea.

127

Evita chiar să-şi pună întrebări, imitâml, involuntar, în sinea; lui rezerva pe care subiectul o impunea oamenilor din jurul său. Presimţea că, în multe privinţe, masonii aveau probabil convingeri sau tendinţe foarte apropiate de ale lui; iar gândul că Sampeyre putea fi mason 1-ar fi influenţat mai mult în favoarea lor. Dar, pe de altă parte, păstrase din copilărie o imagine a Fracmasoneriei niţel fantastică, aproape respingătoare, pe care raţiunea nu avusese ocazia s-o cerceteze. Mama lui, fără să fie habotnică, vedea în masoni nişte duşmani ai bisericii şi ai oricărei credinţe cinstite, atât de îngrozitor de înverşunaţi, încât nu se putea să nu -fie uneltele diavolului. Tatăl său vorbea când avea prilejul de fraţii masoni ca de nişte indivizi pe jumătate ridicoli, pe jumătate rataţi, în sfârşit, cei câţiva francmasoni notorii pe care Clanricard îi cunoştea printre colegii săi, institutori, nu-i inspirau o prea mare simpatic. Părea neîndoios că cei mai mulţi dintre ei nu aderaseră la sectă decât din arivism ; lucru pe care destui îl lăsau să se înţeleagă, cu cinism.

Sinceritatea cu care Darnould atacase o chestiune atât de delicată, felul binevoitor, aşa părea cel puţin, şi competent cu care vorbea despre ea indicau oare că era el însuşi mason ? Cât despre Laulerquc, cum putea fi interpretată o discreţie care

nu-i prea stătea în obicei ?

Laulerque spuse, totuşi, în cele din urmă, ca şi cum ar fi răspuns gânclurilor lui Clanricard :

Î28

— Coca ce mă miră e că Sampeyre nu e masort.

— Da, e drept, făcu Darnould. Clanricard îndrăzni să insiste :

— Nu e mason, ? Eşti sigur ?

—- Absolut sigur, spuse Laulcrque. O ştiu de Ia Rothweil.

— Aşadar, Bothwcil e mason *1*

— Nu ştiai ? Şi Ligucvin. Rothweil are chiar un grad foarte marc.

— Era cât pe ce să mă facă _şi pe mine să intru,]a un moment dat, spuse Darnould.

— Şi pe mine, spuse Laulerque.

Clanricard nu-şi ascunse surprinderea, îi era greu să-şi închipuie că acel Rothweil burduhanoS,,. cu ochii injectaţi, de cele mai multe ori .tăcut î<a reuniuni, o tăcere care nu părea să fascunda vreun mister – când intervenea, era aproâjpe totdeauna ca să aprobe, dând din cap sau zâmbind cordial — ••putea, pe lingă negustoria lui de încălţăminte, sa ocupe un loc proeminent într-o ierarhie oarecare, şi mai ales să facă prozelitism.

Laulerque explică :

••—Trebuie să ştii că Rothweil nu-i un terchea-berchea. în primul rând, e foarte instruit. Licenţiat în filosofie, dacă nu mă înşel; şi posedă o frumoasă cultură personală. Vinde pantofi... De... ! pentru că aşa făcea şi tatăl lui; pentru că e destul de indolent, şi pentru că şi-a găsit o situaţie gata făcută care-i procură, pe lingă foarte mult timp liber – deoarece salariaţii lui îi fac aproape toată treaba – un. venit de vre-o şaizeci de mii de franci.

— E evreu ?

—- Pe jumătate, pare-se. Mama lui n-ar fi, se spune. Recunosc, nu străluceşte în societate, în intimitate, se schimbă lucrurile. Posedă, de altminteri, calităţi care-1 desemnau pentru anumite situaţii : tăcut, cum spuneam ; bun cunoscător al oamenilor ; prieten foarte credincios, cred ; bun sfătuitor ; capabil să se intereseze de aproape – fără cea mai mică urmă de profit personal --de afacerile altuia. Am constatat asta mtr-o împrejurare destul de serioasă pentru mine.

— Are o calitate dintţe cele mai rare, adăugă Darnould. Te ascultă —••atât de puţini oameni te ascultă cu adevărat – şi după şase luni îşi aduce aminte cu de-amănuntul de ceea ce i-ai spus, ca şi cum ar fi vorba de una din grijile lui personale.

. — E de mirare. Şi în privinţa Francmasoneriei v-a spus lucruri interesante ? ,

Darnould îl întrebă pe Laulerque din ochi, de parcă ar fi căutat împreună cu el răspunsul potrivit.

— Dacă vrei. Mie mi-a aţâţat mai curând curiozitatea. Chiar şi reticenţele lui, care nu sâht atât de calculate, care ţin de firea lui, felul în care îţi spune : „Da, da. Şi în privinţa asta, vei vedea, O să te pun în contact cu Cutare şi Cutare..." toate astea

130

te stârnesc. Trebuie să aibă în masonerie o situaţie de placă turnantă, Nu-i aşa, Laulerque ?

— Da, poate.

— Ai impresia că*lndreaptă oamenii unii spre alţii. Sau în anumite direcţii, îmi închipui cu uşurinţă un orn politic, chiar de primul plan, mergând la el, întrcbându-1: „Să accept un portofoliu ?" sau: „Să-1 pun pe Cutare la Interne, la Finanţe ?..."

— Tu *y|z|,* îi spuse Laulerque lui Clanricard. Dar

aici e un sâmbure de adevăr.

— E nemaipomenit.

— Ei da ! reluă Darnould. Sunt convins că între ei, când şi-au zis : Rothweil e de părere că..." asta trage greu în cumpănă. Ei ştiu probabil că în afară de masonerie – căci ţine poate mult la gradul său – nu are niciun fel de ambiţie, în toate mediile e nevoie de oameni de felul acesta. Fără prejudecăţi ; între ţiriând cu toată lumea raporturi bazate pe încredere ; foarte bine informaţi; cunoscând dedesubtul multor probleme ; având, de aici, anumiţi oameni la mână ; lipsiţi de ambiţii personale. Nu sunt ppea numeroşi. Devin în mod firesc arbitri.

— în genul Preşedintelui Republicii.

— Da, în definitiv !... Cu mine, a înţeles că ceea. ce putea să mă seducă în masonerie nu era numai speranţa de a avea o fişă favorabilă la Inspectoratul primar şi de-a înainta la alegere... Unde pui că-1 cred foarte capabil să nu descurajeze pe neofiţii care s-ar prezenta cu gândul acesta. E un

13.1

om care îşi spune probabil că, cu excepţia unor tare serioase, oricine e bun de luat. Rămânând să caute pe urmă locul unde să-1 pună. Mie, de pildă, mi-a vorbit despre un anume Lengnau... Ţi-a vorbit şi ţie despre el, Laulerque ?

— Da. Dar nu în mod special.

—- Cum ai spus că-1 cheamă, Lagneau ?

— Nu, Lengnau.

— Şi cine-i tipul ăsta ?

— O autoritate extraordinară în ce priveşte masoneria. Dar deloc în sensul lui Rothweil. Par foarte prieteni; cu competenţe total deosebite. Influenţele lor nu se exercită în acelaşi plan. Cu toate că-i licenţiat în filosofie, Rothweil nu prea e la largul lui în domeniul

ideilor pure. E un bun mason aşa cum un altul e bun creştin ; clar lasă în seama altora grija de-a pune la punct doctrina. Specialitatea lui pare a fi manipularea oamenilor, politica internă a Marelui-Orient. Pe cât am putut pricepe, Lengnau e gânditorul sau chiar teologul. Cel care are ultimul cuvânt când *e* vorba de dogmă. Cel mai calificat să-ţi explice sensul adânc al unui rit, sau idealul suprem al masoneriei – cel puţin ceea ce consimte să-ţi desvăluie privitor la el. Spre el se îndreaptă fraţii pentru care Ordinul e cu adevărat o biserică, şi doctrina masonică o religie de iniţiaţi. Nici nu ştiu dacă are un grad mare. Se ţine departe de tot ce este putere vizibilă, onoruri, administraţie, intrigărie. Echivalentul unuia dintre călugării aceia despre

care se vorbeşte uneori, care-trăiesc într-o mânăstire obscură, nu au niciun rol oficial, dar pe care papa îi consultă înainte de a lansa o enciclică,

— Dar de ce oare voia Rothweil să te îndrepte către omul acesta ?

— Mă întreb şi eu. Nu sunt câtuşi de puţin teolog, şi nici. măcar filosof. Se vede că mă observase la Sampeyre. îşi făcuse 0 idee despre mine.. Dar cu tine, Laulerque, cum a fost ?

— Am impresia că 1-am cam speriat. Parcă-11 văd frecându-şi nasul, cuprins de îngrijorare, în timp ce-i spuneam anumite lucruri. Cred să bănuia în mine carbonarul, conspiratorul, omul care ar intra în Masonerie ca să găsească o adevărată societate secretă, animată de un spirit revoluţionar, gata la orice, înţelegeţi că unui om ca el, prietenul şi confidentul politicienilor, al miniştrilor, consilierul, conciliatorul – în felul lui, cu siguranţă un conservator – un apucat ca mine nu putea să-i placă prea mult.

— Totuşi el a încercat să te atragă.

— Nu tocmai. Eram în căutarea – şi sunt încă – – unei grupări de care să mă agăţ. Sânteni atât de singuri în afurisita asta de lume modernă ! Masoneria mă intriga. Omul, Rothweil, de asemenea. Ştii cum se petrec lucrurile. Din vorbă în vorbă...

— Ceea ce constat e că, în definitiv, nici Darnould, nici tu n-aţi devenit francmasoni.

— Precum vezi.

133

— Ce anume v-a împiedicat ?

— Pe mine, spuse Laulcrque, sentimentul că n-aş însemna acolo nimic, că n-aş face nimic. Şi asta nu din vanitate. Ci pentru că vreau să acţionez. Să mă prete/ la maimuţăreli, poate ridicole, ca să asist apoi ia trăncăneli cu nişte oameni de-o calitate intelectuală foarte dubioasă... în acest caz prefer reuniunile noastre de miercuri seara.

— Ai fi putut avansa în ierarhie, căpăta oarecare importa n ţa...

— îrrtr-o organizaţie îndreptată către acţiunea directă, având un ţel revoluţionar gata să ia cele mai îndrăzneţe iniţiative, da. Dar nu în acest venerabil corp.

— Ai avut o explicaţie cu Rothweil ?

— Pe jumătate. Nu pot să spun că m-a descurajat totalmente. Refrenul lui c că în Masonerie e loc pentru tot felul de tendinţe... în. sfârşit, a rămas baltă.

— Şi tu, Darnould ?

— Nu prea ştiu nici eu... Aş fi vrut să vorbesc 'despre asta cu Sampeyre, să aflu motivele care

1-au împiedicat pe el să se facă mason. N-am îndrăznit. Nu-ţi poţi închipui ce obstacol a însemnat doar gândul acesta pentru mine. ••

—Ba da. îmi închipui foarte bine.

— Poate, spuse 'Laulcrque, şi pentru că noi tinerii ne-am cam Săturat de anticlericalism. Nu crezi ?

— E adevărat.

134

— Avem impresia că există primejdii mult mai urgente pentru umanitate decât prezenţa călugăriţelor în cutare spital, sau a unor preoţi nu tocmai răspopiţi într-o instituţie liberă. Nu spun că masonii n-ar fi văzut limpede din punct de vedere istoric ; că lupta pe care au dus-o n-ar. fi fost condiţia tuturor celorlalte ; şi nici' că greşesc, continuând-o... Mă întreb însă dacă-şi dau seama că arde casa.

i Darnould se uită la Clanricard.

— In tot cazul, dacă ai vreo curiozitate în direcţia asta, nu văd ce te-ar putea împiedica să ţi-o satisfaci.

XI **;E .lui: iurcoiiONi** în ziua în care G ura u mersese la Jaures, Ger-maine, intrigată de biletul lui Riceoboni, s-a dus în grabă în strada du Bouloi.

Atitudinea cartierului nu fu mai puţin enigmatică decât biletul său. Făcu aluzie la complezenţa de care dăduse dovadă acceptând un comision de cinci siite de franci pentru o cumpărare de opt mii de kilograme. Avea un accent meridional, în ciuda faptului că era puţin peltic, avea o voce agreabilă. Repetă de mai multe ori că era ,,foarte .plictisit". Cu rnâinile sale negricioase şi grase, răsfoia dosare, deschidea ziare comerciale; bătea uşor cu palma foaia pe care erau înscrise cursurile, se scărpina în cap, îşi băga degetele între guler şi cutele de grăsime de la gât, din când în când o fixa pe Germaine eu ochii lui negri şi bulbucaţi,, dar .nu izbutea să formuleze ceva mai precis. Germaine nu-1 ajuta, îi era teamă că o să-i pretindă un comision suplimentar, §1 se socoti fericită că a reuşit să plece fără altă explicaţie,,

Trecură vreo douiî săptămâni. Cursurile variau puţin, într-un sens mai curând favorabil. Desigur, nu mai era vorba să ajungă la 90 la finele lui decembrie. Dar sufletul micilor speculanţi se agaţă mai uşor decât oricare altul de treptele inferioare ale speranţei, Germaine considera ca o fericire excepţională probabilitatea de a revinde fără pagubă (în afară de dobânda plătită lui Ric-coboni) cele douăzeci şi opt de mii de kilograme pe care le poseda acum.

Mai primi o scrisoare, făcu o nouă vizită cartierului. Acesta îşi reînnoi plângerile, dacă nu cu mai multă precizie, cel puţin cu mai multe amănunte. Dar le strecura în fraze trunchiate şi volubile, din care un profan intimidat ca Germaine nu pricepea nimic. Declară că lumea nu era „atât de culantă cu el cât era el cu clienţii lui" ; că nu dorea dccât să facă servicii; dar că el avea nişte furnizori neînduplecaţi. Până la urmă, luă un creion şi făcu o socoteală pe un petic de hârtie. De unde reieşea că Germaine ar fi 'trebuit în mod normal să efectueze, pentru ultima cumpărare, un vărsă-mânt de două mii de franci. Riccoboni era nevoit să-i ceară diferenţa ele o mie cinci sute de franci. Aştepta cu creionul în *minâ,* ca şi cum ea avea să-i scoată din poşetă, în faţa unor astfel de încurcături, Germaine era lipsită de sânge rece. Oferi să-şi vândă miile de kilograme necesare ca

să fie lăsată în pace. El plescăi uşor de câteva ori din limbă în semn de contrarietate, de regret.

— De ce nu cereţi aceşti o mie cinci sute de franci domnului Curau ? Ce contează asta pentru ei?

Niciodată Riccoboni nu vorbise despre Curau. Cermaine se simţi îngrozitor de stânjenită.

— Nici vorbă, domnule, nici vorbă. E imposibil. Riccoboni insistă, fără nicio discreţie.

— Domnule, vă repet, e imposibil. Nu-i la curent cu operaţiile pe care le-am făcut cu dumneavoastră. Nu vreau ca el «ă]e cunoască.

Se căi aproape îndată de această mărturisire. Se grăbi ,să adauge :

— Dar ce mă împiedică se revând cinci sau şase mii de kilograme ? Chiar opt ? N-aş pierde aproape nimic.

Riccoboni zâmbi cu acea îndureratâ bunăvoinţă de care doar -meridionalii sunt în stare când să-vârşesc vreo iglrşăvie. Se referi, prin aluzii obscure, la instabilitatea pi-eţii, la numărul mare al vânză-torilor, la extraordinara inoportunitate de a lichida aceste opt mii de kilograme. Cum ea se străduia să înţeleagă, şi poate ar fi vrut să discute, el luă mutra întristată a unui medic în faţa unui bolnav care prea crede că le ştie pe toate. Se întoarse acasă convinsă că trebuia cu orice . preţ să găsească aceşti o mie cinci sute de franci. Nu neglija niciun mijloc. Se gândi să-i împrumute de la o colegă ; niciuna însă, dintre cele două

sau trei care se bucurau de simpatia ei, nu dispuneau cu uşurinţă de-o astfel de sumă. Un demers pe lingă Marquis ? Poate n~ar fi rcfuzat-o. Dar compensaţia pe care ar fi pretins-o nu era greu de prevăzut. Germainei îi era silă de aşa ceva, mai puţin din fidelitate pentru -Gurau sau din scârbă fizică pentru Marquis, cât din mândrie, din grija de a-şi păstra independenţa.

După atâtca ocolişuri, i .se păru mult mai simplu să se adreseze tot lui Gurau. Abia dacă avu nevoie să mintă : Una din cele mai bune prietene ale ei se găsea într-o mare stingherealâ. Germaine ţinea mult s-o ajute. Cei o mie cinci sute de franci vor fi repede

înapoiaţi. (Germaine n-avea nicio grijă în privinţa asta. Vânzarea celor douăzeci şi opt de mii de kilograme, care nu putea să întâr-zie, îi vor procura bani din belşug.)

Gurau o asculta, foarte încurcat. Tocmai îşi reproşa că n-o înştiinţase încă pe Germaine despre austerele hotărâri luate în noaptea de insomnie. Ar fi avut acum ocazia s-o facă. Dar nu prea era potrivită. Se gândi şi el că cel mai nimerit era să se depărteze cât mai puţin de adevăr, îi vorbise deja Germainei despre transformarea ziarului, despre rolul foarte important pe care avea să-1 aibă acolo ; despre avantajele politice care puteau decurge pentru el ; fără însă să-i pomenească nimic despre pactul cu Sammecaud. Reveni asupra acestei chestiuni :

]39

[:'>'

— îţi dai, desigur, seama'că o asemenea extensiune nu se realizează fără mulţi bani ; si că în materie de ziaristică, nu-i totdeauna uşor să ştii de unde vin banii.

Ea îşi aminti de vorbele lui Jacqucs Avoy'or. Spuse ••

— Nu cumva si-au pus petroliştii planul în aplicare ?

Curau se uită în ochii Germaniei.

..... Ei bine... mă tem că da. Sau mai curând cred că Jacques Avoyer dramatizase înadins lucrurile. Acţiunile ziarului le-au căzut probabil în mâini din întâmplare. Ei au încercat să profite. Mai întâi ca să mă intimideze. Fie. Cum asta însă n-a reuşit... S-au gândit apoi să exploateze afacerea pentru ea însăşi. De vreme ce acum e o valoare din portofoliul lor – o mică valoare – preferă s-o vadă cros-eând .decât ducându-se de râpă. Asta-i tot. De altminteri, ei nu se

arată. Şi cred că în fond tendinţa ziarultâî nu prea îi interesează. Dacă mi se cere să mă ocup mai mult de ziar, e pentru că ei socotesc că, dată fiind noua formulă, Treilhard ar fi incapabil să se descurce singur. Planul]or nu-i deloc mai misterios.

Adăugă :

— Ceea ce mă plictiseşte mult e că operaţia aceasta, cu totul întâmplătoare din partea lor şi prin ea însăşi foarte banală, coincide întrucâtva cu intervenţia mea, aproape tot atât de întâmplă-toaxe, în problema petrolului.

140

— O ! Eu am bănuit mereu că tânărul tău funcţionar îţi întinsese o cursă, pus la cale de cineva...

— Nici pomeneală !... în tot cazul, e greu să pretindă cineva că m-am lăsat influenţat, de vreme ce ameninţarea mea de interpelare a avut efectul pe care-1 urmăream : o nouă taxă de compensaţie, lovind în petrolişti, pe care Caillaux a înfiinţat-o din cauza mea... Şi sunt, de altminteri, convins că petroliştii mă stimează acum şi mai mult ca înainte, că le e şi mai mult teamă de mine.

Spunând acestea, avea o impresie de sinceritate aproape deplină. Asculta în primul rând de tendinţa pe care o avem cu toţii de-a ne reconstitui trecutul în chipul cel mai favorabil (într-un chip care ne permite să nu ne dispreţuim, să ne bucurăm mai departe de viaţă, să ne păstrăm încrederea în noi, care oricum rămânem pentru noi înşine principala noastră relaţie). Apoi, omul politic e atât de obişnuit să supraliciteze şi să ţipe tare ca să obţină puţin, încât taxa propusă de Caillaux putea să pară rezultatul mai mult decât onorabil al unei campanii duse cu energie. Tot ce a urmat îşi găsea, de asemenea, justificarea.

Gurau nici măcar nu era supărat că Germaine îl

provocase să vorbesacă. Adevărul e în multe privinţe un produs al expresiei. De îndată ce un sistem de fapte *e* foarte complex (cum e cazul în fiecare clipă în activitatea omenească), nicio formulă nu e în stare să-1 traducă în mod fidel, Totul devine, aşadar, o chestiune de teză. Prima

14!

teză care izbuteşte să stea in picioare slujeşte, deci, drept expresie a adevărului şi va continua să rămână versiunea admisă atât timp cit o altă teză mai coerentă şi mai plauzibilă nu i se va opune. Gurau, în privinţa trecutului său recent, îşi făurise o teză care nu contravenea prea mult faptelor şi cu care te puteai mulţumi. (Să nu ne aşteptăm de la un om politic la scrupulele intelectuale care îl frământă pe un Jallex.) Era de aci înainte adevărul „istoric" ; chiar şi in ochii lui. Nu prea risca să fie dezminţit. Căci pentru ca un „istoric" să răstoarne teza altui „istoric" trebuie să cunoască faptele cel puţin tot atât de bine ca şi el. Dar cine, pe lume, cunoştea faptele acestea atât de bine ca Gurau ? Poate Sammecaud. Dar era un „istoric" prieten. Teza lui, dacă va fi chemat vreodată s-o formuleze, va confirma în multe privinţe pe aceea a lui Gurau. Va fi o teză provenind „din aceeaşi şcoală".

Continuă :

— Nu-i mai puţin adevărat că de aici decurg, pentru mine., anumite necesităţi morale, pe care o fetiţă dulce ca tine, inteligentă şi -cultă trebuie să le priceapă. Cred că' am fost întotdeauna de o corectitudine absolută în materie de bani. îmi eşti martoră. Trebuie, mai mult ca oricând, să fiu mai presus do orice bănuială. Legătura mea cu tine e cunoscută. Departe de a-mi fi ruşine, sunt chiar mândru de ea. Dar vezi primejdia. Pentru cei care ar dori să mă vadă la pământ, ce simplă

asociaţie de idei ! M-am vândut petroliştilor ca să acopăr cheltuielile nebuneşti ale iubitei mele; şi banii care îi curg printre degete provin direct de la cartel.

— Dar, puişorul meu, ştii tu cit mî-ai dat luna asta ?

••– Nu ştiu... Sau mai curând da, sunt sigur că foarte puţin.

— Trei sute de franci ! Ţinând seama de factura pe care ai achitat-o tu !

— Ei bine! închipuie-ţi că eram gata să-ţi cer să renunţi şi la asta, cel puţin provizoriu. Ca să nu dăm nici cel mai mic prilej calomniei. Căci îi desfid să-mi descopere alte nevoi de bani... Recunosc însă că ar fi o precauţie cam copilărească. Tu ai putea s-o iei drept un gest nu prea drăguţ faţă de tine. Aşadar, să nu mai vorbim despre asta. Dar îţi dai seamă ce imprudenţă ar fi să împrumuţi o mie cinci sute de franci unei colege. Tot Parisul ar repeta mâine că nu mai ştii ce să faci cu banii ; că împrumuţi cui îţi cere, fără nicio socoteală... Un dezastru pentru mine.

Germaine era destul de inteligentă ca să înţeleagă motivele pe care i le dădea Gurau. Le găsea însă niţel naive şi totodată nelipsite de oarecare laşitate. Ca să le aprecieze la justa lor valoare, ar fi trebuit să priceapă pe cel mai adânc dintre ele, care nu era o precauţie faţă de primejdiile din afară, ci o nevoie de compensaţie interioară : nevoia de a răscumpăra o concesie mo-

raia într-o anumită privinţă, printr-o exagerare a severităţii într-alta. Pe scurt, ea îi păstra oarecare pică.

înainte de a recurge la alte soluţii, ea aşteptă să vadă dacă Riccoboni va da noi semne do nerăbdare.

Trecură vreo cincisprezece, douăzeci de zile. începea să creadă că incidentul era închis, cin d primi a treia scrisoare, care o convoca pe un ton aproape poruncitor.

Prima ei reacţie a fost să-şi spună : „îşi bate joc de mine. N-are decât s-aştepte. Nu mă duc." Spre sfârşitul după-amiezii însă, cum gândul scrisorii n-o părăsea o secundă, hotărârea ei slăbi, şi, foarte nemulţumită de ea însăşi, se îmbrăcă şi plecă.

în momentul acela, în strada de la Baume, Sani-îneeaud intra în. garsoniera pe care tocmai isprăvise s-o mobileze şi, cu cheile în mână, cu o ţigară parfumată în gură, o cerceta cu un aer satisfăcut, !

XII

••KSON1ERA LUI SAMMECAUD ŞI MICUL BIROU AL LUI RICCOBONI

Do data aceasta, Sammecaud o liniştit, „Data trecută am. procedat poate ca un domn din strada Sentier 1, sau ea un licean. Trebuia să ştiu că pentru o femeie din «lumea cu adevărat bună» hotelul nu e nicidecum o soluţie elegantă. Ştiu bine că nu era un hotel. O adevărată casă cu locatari permanenţi. Dar asta putea să i se pară şi mai suspect. Gafă evidentă. Lipsă de psihologie. Şi izbuteam chiar să stâr-nesc bănuiala că sunt avar. Ceea ce ar fi culmea, când ai de-a face cu nevasta lui Champ-cenais! Ar fi trebuit să mă gândesc la chipul cum se petrec lucrurile în romanele unor scriitori din lumea aleasă. De pildă, la Allory. E drept că n-am putut citi niciodată vreo carte de-a lui până la capăt. Şi apoi, totul la el e atât

1 Una din piicipalele străzi din Paris pentru comerţul angro de textile, blănuri etc.

de vag. La Bourget', pe cât îmi amintesc, o totdeauna vorba dc-o 'garsonieră. Scuza mea e

deosebirea de epocă. Totul, merge atât de repede. Suntem în vremea automobilului, a avionului. Se călătoreşte din ce în ce mai mult. O tânără femeie modernă e obişnuită cu hotelurile, nu poate să se simtă stingherită într-un hotel. E drept că Mărie... Era să spun că nu-i foarte modernă. Şi totuşi, da. / Mobilierul ei. Gusturile ei în literatură. Are însă prospeţimii ascunse. O latură «provincie» sau fetiţă. De altminteri, ador asta. Dacă a refuzat data trecută să meargă acolo, n-a făcut-o- din snobism; avea trac. Dar de atunci încoace a avut timp ,-să se mai gândească ; să-şi spună că, la drept vorbind, educaţia mea nu este chiar cea mai aleasă. Asta-i supărător ; mai ales că, dintre noi doi, ea are particula : «de Sammecaud», dacă ea ar fi pur şi simplu o «doamnă Champcenais», cum s-ar schimba lucrurile î Chiar dacă «de» al meu rni-ar fi fost conferit de papă. A putut, de asemenea, să-şi spună că aventurile mele cu femei, dacă am mai avut, s-au petrecut în medii nu prea distinse. Şi mai supărător, în astfel de cazuri, ar trebui să te poţi sfătui cu prietenii la club. Dar nu îndrăzneşti. Femeile între ele ar îndrăzni, în sfârşit, să nu ne mai gândim la asta... Când va intra aici, peste câteva clipe, impresia ei se va schimba."

1 Paul Bourget (1852—1935), romancier francez.

Trebuie să mărturisim că garsonierea era arătoasă. Două încăperi frumoase, aproape tot atât de mari, da, ca cele din strada Mozart. O baie foarte mică, dar discretă, plină de pudoare, în imediata vecinătate a camerei de culcare. Alături, o încântătoare bucătărie pentru îndrăgostiţi, unde ar fi amuzant să faci un ceai.

Cele două încăperi sunt la mezanin şi dau spre stradă, care e, de altminteri, liniştită. Casa e cât se

poate de onorabilă. Nu-i nicio şansă *ca* oamenii care locuiesc în ea să-1 cunoască pe Sammecaud sau pe Mărie. (S-a informat în privinţa asta la portăreasă, pe care a câştigat-o definitiv cu bacşişurile lui grase.) Sunt puţini locatari; majoritatea oameni bătrâni. Aşadar, puţin du-te-vino pe scări. E, desigur, supărător că nu sunt două ieşiri, ca în romanele cu adulter pe care şi le aminteşte Sammccaud. Nu poţi cere prea mult.

Dar capodopera e însăşi aranjarea apartamentului, de care Sammecaud s-a ocupat cu meticulozitate. Socotind bine, lucrurile au mers foarte repede. Trei sau patru zile de alergătură ca să descopere locuinţa. Vreo cincisprezece zile pentru zugravi şi instalatori. Intre timp, Sammecaud lua contact cu tapiţerii şi cu negustorii ele mobilă, reflecta asupra modelelor, în faţa cataloagelor, a eşantioanelor de ţesături. Ca să nu rişte o prea mare întârziere, s-a mulţumit, pe cât posibil, cu mobila existentă în prăvălie sau cu soluţii dm-

10*

plâfâcate. Dar ceea cp a cerut poate cel.mai mult timp a fost aşezarea lucrurilor şi punerea lor la punct. Acest timp. de fapt, n-a fost pierdut. Sam-mt'caud a profitat ca s-o lase pe Mărie să răsufle, după emoţia ei de data trecută ; ca să-i arate că ştie să se comporte ca un îndrăgostit delicat, plin de răbdare în faţa jocului gingaş al amânărilor. O întârziere a tapiţerului îl făcea să-şi schimbe brusc direcţia, îndreptându-se către dragostea pură. Devenea mai insistent după ce vergelele de la perdele au fost puse. Şi datorită unei rezistenţe de ultimă clipă a Măriei, a avut răgazul să vopsească din nou partea de sus a unei uşi.'

Efectul general e anume calculat ca s-o încânte.

Ea nu se aşteaptă deloc la aşa ceva; nici măcar n u. ştie unde o s-o primească. Poate că s-a resemnat cu ideea camerei mobilate. Totul e în stil modern şi păstrează o atmosferă de visare poetică. Sammecaud s-a folosit de vizitele pe care le făcea în strada Mozart ca să-şi noteze exact unele nuanţe, să observe cum se îmbină obiectele între eley cum s-ar spune, ca să „culeagă idei". A vrut ca Mărie să se regăsească în universul gusturilor ei; şi totuşi -- de vreme ce era vorba de adulter – să se simtă niţel evadată, niţel smulsă din cinstita viaţă conjugală. Problema nu era uşoară, mai cu seamă in domeniul artei decorative, în care Sammecaud nu prea era sigur de el.

Şi-a îngăduit, aşadar, câteva tonalităţi ceva mai vii. Trandafiriului stins, cenuşiului deschis clin

'strada Mozart, le-a substituit, pe ici pe colo, cu multă prudenţă, un trandafiriu de culoarea coacăzei, un albastru aproape de miozotis.

Cât priveşte mobilele, a ales modele puţin mai ornamentate, între două contururi s-a hotărât pentru acela care-i părea cel mai senzual. Pe rafturile de cărţi a adăugat celor patru volume de Samain şi de Francis Jammes, cărora le cunoştea titlul, două de Pierre Louys, două volume din *O mie şi una de nopţi,* 'ân traducerea lui Mardrus, şi o *Antologie a dragostei arabe,* în camera de culcare, două stampe reprezentând femei eterate, însă cu desăvâf şire goale.

în ansamblu, modernul serios, visător şi tandru din strada Mozart a căpătat aici ceva voluptos, picant, aţâţător. Sufletul' contesei nu se va simţi în ţară străină. Desmlerdările oprite se vor simţi totuşi la ele acasă.

Sammecaud se uită la ceas : patru si jumătate, încă o jumătate de oră. Pe viitor, nu va veni decât cu

câteva minute înainte. Dar într-o zi inaugurală nu mai termini verificând dacă totul e în ordine. Un fir dg batir alb atârnă din mijlocul unei perne. Ar trebui poate deschise geamurile O clipă, pentru ca mirosul de tutun, chiar parfumat, să nu fie supărător. Căldura *salamandrei*] se răspândeşte oare

1 *Salamandre* e marca de fabrică a unei sobe mobile cu combustiune lentă, care se aşează în apartamente în fata căminului.

bine *şl* în camera de culcare? Ar fi poate mai corect să fie închisă uşa dintre camere când va sosi Mărie.

Stând jos în faţa lui Riccoboni, în oficina gălbuie din strada du Bouloi, Germainc găseşte cu tipul are cu totul altă atitudine decât cea obişnuită. De la început s-a arătat arogant şi familiar, Ochii ageri. A început prin a-i spune : „Trebuie să înţelegeţi, cucoană dragă..." Se preface că a aşteptat îri fiecare zi yizita ei şi declară că şi-a bătut joc de el. „Când nu vrei să plăteşti ceea ce datorezi, trebuie cel puţin să fii politicos cu oamenii."

Se scoală apoi în picioare. Se învârteste în jurul ei, sub pretextul că vrea să caute ceva în dosare. Deodată spune, cu un aer calm, că „e foarte simplu", că va „scrie domnului Gurau". In timp ce îi aruncă un zâmbct, o privire lasă să se înţeleagă că o altă soluţie nu e imposibilă. Germaine, uşor de intimidat până la un punct, ştie să-şi regăsească brusc aplombul când se depăşeşte măsura :

— Ei bine, n-aveţi decât să-i scrieţi. N-am nimic împotrivă.

— I-aţi vorbit despre operaţiile făcute cu mine ?

— Desigur.

Riccoboni nu-i chiar atât de sigur.

— Şi ce v-a spus ?

— Că aţi face bine să mă lăsaţi în pace. Pen- , tru că altminteri se supără el.

150

Biccoboni tresare*

— Doar nu eu v-am tras de mânecă. cucoană dragă.

Se preface că e, treptat, cuprins de o indignare de om cinstit. Dar în acelaşi timp imaginaţia lui vie îi arată câte necazuri îi poate atrage rnânia unui deputat influent. Şi o emoţie, nicidecum prefăcută, îl. face şi mai peltic.

— Eu, n-am nimic să-mi reproşez. Oricine poate veni să-mi verifice conturile. Da, chiar poliţia poate să vină. Registrele mele sunt în regulă...

Ia de pe un raft un registru mare şi negru şi-1 învârteşte deasupra capului, printr-o mişcare a braţului său durduliu.

— Vor scotoci peste tot. Eu nu mă tem de nimic. Vor găsi toate numele. Da ! Voi da toate numele. Ce câştig eu? Absolut nimic. Cei şase la sută do-bândă pentru banii pe care-i avansez ? Cine ar mai risca în comerţ atiţia bani pentru o dobândă atât de mică; când eu am de plătit din ea toate cheltuielile de birou ; iar când nu am destui bani, trebuie si cu, *la* rândtil meu, să împrumut; şi atunci mi rse cere 7 şi 8 la sută? Şi dacă deodată zahărul ar scădea, ar scădea, şi toate rezervele ar fi epuizate ? Cine ar fi ruinat ? Riccoboni. Vor găsi toate numele. Se va vedea cine sunt .oamenii care speră la Paris ca zahărul, de care toată lumea are nevoie, să se vândă într-o **zi** foarte scump, foarte scump, din ce în ce mai scump. Eu unul, fie că scade ori creşte, nu câştig nimic. Eu nu sunt

151

un speculant. Eu fac ceea ce-mi spun clienţii.

Numai -că dacă mă mulţumesc cu o acoperire prea mică, clacă pretind G la sută când eu sunt silit să plătesc 7 şi 8, atunci bunătatea mea mă ruinează... Nu v-aţi gândit la asta, cucoană dragă. Că în timp ce vă lăsam să huzuriţi, eu aveam poate neplăceri clin pricina dumneavoastră...

Spre sfârşit, indignarea lui se prechimbă în dezamăgire afectuoasă, în înduioşare. Germaine îi priveşte cu surprindere; fără să intre cu totul în jocul lui, căci nu e deprinsă cu felul de a fi al raselor mediteraneene. Nu e departe de a crede că poate, într-adevăr, e puţin ingrată; că Ric-coboni acesta, sub vulgaritatea şi sporovăielile lui, ascunde o inimă îndatoritoare de om cumsecade.

Deodată, trecând pe lingă ea, se opreşte, o priveşte o clipă cu admiraţie, suspină adine, şi, întinzându-i mâinile lui grăsulii :

— Să facem pace.

Ea îi dă vârful mâânii drepte, întorcând capul şi muşcându-şi buzele ca să nu râdă. El îi apucă mâna, o ridică spre gură, i-o sărută de mai multe ori, cu un aer de adâncă devoţiune, lăsând între sărutări lungi intervale, ca şi cum i-ar trebui de fiecare dată cel puţin zece secunde ca să savureze o atât ele uluitoare favoare.

Ea nu-i cu adevărat mişcată, îl găseşte chiar puţin ridicol. Trebuie să recunoască însă că omul acesta gras ştie să aducă unei femei omagiul ce i

Se cuvine, ştie să ia faţă de-o femeie o atitudine pe care ca, Gcrmaine, o consideră potrivită cu funcţiunea bărbatului. Sărutându-i mâna, Curau n-ar fi avut aerul acesta de reculegere şi nici chiar naturaleţea aceasta. Ai simţi că e preocupat de demniiatea lui; poate chiar grăbit să isprăvească.

Pentru Germaine, cu toate că-nu s-a gândit niciodată metodic la asta, dragostea e un sistem organizat de natură şi de civilizaţie în jurul femeii; o reţea de forţe, ale cărei efecte, complicate în aparenţă, se reduc la nişte legi de o simplitate astronomică, în conversaţie, ea ar admite, bineînţeles, reciprocitatea dragostei. Dacă ar avea de scris o disertaţie despre dragoste, ca pe vremuri, când era elevă la Fenelon, n-ar avea nicio greutate să dovedească, prin argumente si prin exemple, că femeia c capabilă să .iubească cel puţin. tot atât cât bărbatul, în mod spontan însă, n-o crede. Dovezile i le-ar procura doar raţiunea. Ştie din experienţă că o femeie poate să simtă pentru un bărbat ca Gurau admiraţie, prietenie, un anumit, devotament; pentru cutare tânăr frumos, poate o atracţie fizică. Dar toate astea sunt porniri care nu tulbură într-adevăr mintea, care mai cu seamă nu riscă să creeze, de la femeie la bărbat, acea stare de aservire planetară, acea gravitaţie pasională, pe care e parcă mult mai normal **s-o** vezi exercitându-se în celălalt sens. O femeie robită din dragoste unui bărbat, aproape că ar con-

sâdera-o>ca pe-o bolnavă, ca pe-o victimă a unei curioase inversiuni ; în tot cazul, ca pe-o păguboasă.

Merge pân.u acolo, încât îşi spune, oricât de ciudată i s-ar părea ei însăşi această mărturisire, că burtosul ăsta de Riccoboni peltic e mai potrivit pentru rolul de amant decât un om ca Giirau. în această materie, criteriile pur fizice contează mai puţin decât vocaţia profundă care se traduce prin atitudine. Iar în atitudinea curtierului e un nu ştiu ce care o justifică. Intimităţile pe care şi le permite nu sâht poate tocmai corecte, sunt însă fireşti. Ele cer din partea ta vigilenţă, iar nu mânie, şi trebuie la urma urmei să se

întoarcă, potrivit legilor siderale ale dragostei, în avantajul femeii care le provoacă.

Riccoboni repetă, fără să lase mâna Germanici :

— Spuneţi, ce trebuie să fac ca să fim prieteni ? Să nu vă mai necăjesc cu comisionul ăsta de o mie cinci sute de franci ? Spuneţi ?

Ea se mulţumeşte doar să zâmbească.

— Bine. N-o să vă mai necăjesc. Spuneţi ce-aţi mai dori altceva ?

— Ei bine, atunci vindeţi-mi tot zahărul ăsta ; să nu mai aud'vorbmdu-se de el.

••—De ce vreţi să-1 vindeţi ? Aveţi nevoie de bani ?

Dădu din cap aprobator, luându-şi o mutră de fetiţă îmbufnată.

154

— Domnul Gurau nu e drăguţ cu dumneavoastră ?... Hei! Adică, nu ,vă dă destui bani? O femeie atât de frumoasă...

— Nu e vorba de domnul Gurau. Vă rog...

— Nu, nu vom vinde zahărul dumneavoastră. Eu vă spun ea se va urca înainte de sfârşitul iernii. Şi clacă până la urmă izbucneşte războiul în vreuna din ţările1 astea, în Orient sau aiurea, şi asta sigur că o să se întâmple, atunci să vedeţi ! Zahărul o să urce vertiginos. Războiul e ca o furtună, da, sau ca o purgaţie pentru trup. Trebuie si asta, din cinci în când. Totul merge mai bine apoi.

îi sărută din nou mina cu pasiune.

— Câte kilograme aveţi până acum ?

— Douăzeci şi opt de mii.

— Douăzeci şi opt de mii ? Asta nu-i o cifră. Lasă mina tinerei femei, trece în spatele ei ca şi cum ar vrea să-şi reia locul de cealaltă parte a mesei.'Se apleacă.

— Vă dau două mii de kilograme ca. să facă treizeci. Le înscriu în registru.

Pălăria Germainei e foarte incomodă, iar corsajul e montant. Nu există decât o mică porţiune a cefei pe care buzele ar putea-o atinge. Dar burtosul e îndemânatec. Şi dacă Germaine nu face nimic ca să-i vină în ajutor, în schimb nici nu-i dă prin gând – ceea ce ar fi nu tocmai drăguţ, dar

,155

eficace – să ridice brusc capul, ca marginea pălăriei să-1 izbească în, nas pe Riccoboni.

El are timpul să-şi lipească buzele de două ori. Ea se scoală graţios şi se îndreaptă spre uşă. El o însoţeşte sărutându-i din nou mâna şi stri-gând cu o emfază fremătătoare :

— De câte ori vei mai voi o mie de kilograme, vino la mine, stea mândră a sufletului meu !

Mărie nu mai încetează să se mire de salonaşul garsonierei. Găseşte că totul e încântător. Chiar şi forma scaunelor, sau nuanţele tapiseriilor, pe care ea nu le-ar fi ales, sunt pentru ea o surpriză picantă. Regăseşte arta modernă sub o înfăţişare mai 'zâmbitoare, mai frivolă ; un fel de artă modernă în vacanţă, îşi dă bine seama câtă străduinţă a cerut îmbinarea tuturor acestor amănunte, câtă dragoste ca să le armonizeze atât de bine cu ceea ce se putea ghici că e pe placul ei. Mai cu seamă ca un bărbat să fi ştiut să facă aşa ceva e aproape de necrezut. „Ei care de-abia bagă de seamă când le arăţi ceva !" Recunoaşte meritul lui Sammecaud.

—— Ce drăguţ din partea dumitale, Roger !

— Adevărat, nu ţi se pare prea groaznic ? prea departe de ceea ce voiam ? Cred că nu-i greu să ghiceşti ce voiam. Nu te jena să critici. Dimpo- trivă. Contez pe dumneata. Eşti aici stă pi na absolută.

— Ba nu, te asigur. Pentru moment nu văd ce-ar trebui schimbat... Voi vedea poate cu timpul..,

— cli. timpul... Ce dulce e să te aud spunând „cu timpul"... Asta evocă atât de bine, cu anticipaţie,. întâlnirile noastre, aici, ceasurile bune pe care Ic vom avea...

îi strlnge mâna. Ea stă pe canapea, lingă el, foarte cuminte. Nu s-a hotărât. însă să-şi scoată pălăria nici voaleta. El a luat însă hotărârea să fie.— răbdător, să n-o sperie cu nimic. De altminteri, e o pălărie mică, o voaletă foarte transparentă, având doar un desen mare plasat cu iscusinţă în faţa ochilor.

— Mai sunt şi alte lucruri de văzut, scumpa mea. Cred că odaia de culcare e, aş zice, mai frumoasă decât salonul. In sfârşit, o să-mi spui...

Dar ca nu are încă poftă să vadă odaia de culcare. Mâna ei, în mâna lui Sammecaud, rezistă. El e puţin îngrijorat.

— Aşadar, e odaia de culcare, cum îţi spuneam. Mai e şi bucătăria, ca o bucătărioară de păpuşi, care sper că o să te amuze...

Mina se destinde. Ideea bucătăriei e bine primită. Sammecaud poate nădăjdui un succes în direcţia asta. Nu asta-1 interesează însă cel mai mult.

îşi spune : „Să nu greşim nici printr-o .prea mare grabă, dar nici printr-un. exces de menajamente. Atmosfera trebuie să se creeze încetul cu încetul."

— Scumpa mea, no vrei să-ţi scoţi voaleta şi pălăria ? E foarte cald aici. Şi apoi ai aerul că eşti în vizită, îţi repet, aici eşti acasă la dumneata. Haide. Nu-ţi arăt bucătăria decât dacă rămâi cu capul gol, ca la dumneata acasă.

Ea /unbeşte, dar cu un aer tot foarte serios, foarte recules. Consimte totuşi să-şi dezlege voaleta.

El o ajută discret, îi ia voaleta, apoi pălăria. Ridică două ace de păr căzute pe covor. Merge să pună voaleta şi pălăria în vestibul, lingă manşonul şi blana pe care le-a lăsat acolo.

îi spivne„prin uşă :

— Nu ştiu dacă ai văxvtt bine vestibulul, M-am necăjit mult până ce-am găsit cuierul acesta. Vino să vezi.

Ea se scoală, vine Hngă el, examinează lucrurile în jui'ul ei, aprobă,. Se priveşte în oglinda cuierului, pe care o încadrează o ghirlandă de flori cu reliefurile colorate. El o apucă uşor de umăr, o atrage spre el, o sărută' de câteva ori pe tâmple, pe ochi; îi caută buzele. Nu se poate spune că ea se apără, dar nici că cedează cu totul. Păstrează o urmă de înţepenire, străbătută pe alocuri de un fior, pe care Sammeca\id îl simte prea bine că nu e fiorul excitaţiei 'amoroase. Când sărutarea i-a atins buzele, ea nu s-a ferit, clar abia dacă i-a întors-o, s.', s-a eschivat numaidecât.

158

O jumătate do oră se iroseşte între vestibul, bucătărie, unde ea a părut mai puţin crispată, unde a ris- şi s-a lăsat sărutată de mai multe ori; unde ar fi vrut să facă îndată ceaiul (el însă a insistat discret să renunţe şi să. se mulţumească astăzi cu un porto), şi salon, unde s-au reîntors. A invitaî-o iar să vadă „cealaltă cameră"'. Dar ea s-a prefăcut că nu aude.

în timp ce-o copleşeşte cu atenţii, cu: mici des-mierdări, şi-i răspunde pe un ton glumeţ, Samme-caud îşi spune : „De vreme ce a venit, de bună seamă ca de data asta bănuieşte ce trebuie să se întâmpfe. Să fie dintre acelea pe care e 'nevoie să le brusc'hezî puţin la un moment dat ? E: greu să te pronunţi Sigur e că nu e o cochetă» Oricum vremea trece-.. Numai si nu. se scoale deodată, s.p*i~; nând că e târziu şi că

trebuie să plece aeasă."

Teama aceasta îl hotărăşte să fie puţin mai întreprinzător, în timp- ee o săruta pe gât,, fără. ca. totuşi să îndrăznească s-o sărute cu câtă voluptate ar fi vrut, începe să-i descheie corsajul. .Ea are două sau trei tresăriri, violente,, care răspund totodată sărutului şi descheiatului primilor nasturi, îi e., ruşine ea e atât de emoţionată. Se sileşte să zâmbească. îşi lipeşte- capul de umărul lui Sammecauct şî-i dă o sărutare destul de pătimaşă pe ovalul obrazului. D'ar se depărtează aproape imediat. Când mânecile corsajului,, suf&eate, alunecă pe braţe, are din nou o tresărire, îşi apleacă mult de tot capul, ca şi eram ar vrea să-şi ascundă

159

cu bărbia partea de sus a sinilor pe care o iasă descoperită dantelele cămăşii. Şi de îndată ce braţele îi sunt libere, le încrucişează pe piept, iar cu degetele apucă dantelele pe care le ridică dl mai sus posibil. Şopteşte cu o voce nenorocită :

— Mi-cfrig.

El îi arată, zâmbind, salamandra, care răspândeşte o căldură insuportabilă. Se gândeşte : „Ce-o să spună în cealaltă cameră ? Acum, fie ce-o fi. Nu-i momentul să mă opresc."

Ezită totuşi mult asupra felului cum trebuie să procedeze. Cu cele câteva femei pe care le-a cunoscut, lucrurile, o dată ajunse la punctul unde se găseşte acum cu Mărie, mergeau dacă nu foarte repede cei puţin cu o siguranţă oarecum convenţională. Puteai să fii mai mult sau mai puţin în-demânatic, să găseşti inspiraţii mai mult sau mai puţin fericite.' Deznodământul, slavă Domnului, nu mai putea fi pus în discuţie.

„Dacă o dezbrac de tot aici, o să sufere şi mai

mult, şi mai tare o să se crispeze. Pe de altă parte, i s-o duc aşa, dincolo... din păcate, nu e destul de excitată.., S-o dezbrac apoi lângă pat, ar avea un aer groaznic de conjugal. Căci acolo nu e decât patul. Eu, care mă bizuiam pe canapeaua asta ' pentru un bun început... Dacă aş şti că-i plac anu- j mite dezmierdări... Dar cu o fiinţă atât de speri- *l* oasă, chiar procedând cu multă prudenţă, risc deodată să o scandalizez... Nu-i uşor'!*

160

Şî-a spus toate astea în timp ce o descălţa. Profită ca să-i dczmierde pulpele ; mina lui dreaptă a şi ajuns la genunchi. Dar Mărie îl respinge repede. Mai că doreşte să nu fi bănuit nimic din intenţiile lui.

„Mă port ca un băiat de prăvălie. Poate că manierele astea nu sunt deloc distinse. Poţi să ştii ? Cine o să te înveţe vreodată ? Doar nu mama, ori cât de bine crescută ar fi fost. Şi nici manualele de bună purtare. Nici chiar, vai, romanele lui George Allory ! Cu femeile «din lumea cu adevărat bună», poate că trebuie să aştepţi să fii în pat ca să le dezmierzi; sau chiar să aştepţi să se îndrepte ele spre pat... Aş fi dispus să aştept, dar nu am nicio secundă impresia că ea s-ar duce singură..."

O sărută din nou pe obraz, pe buze, o cuprinde în braţe, o ridică, o poartă în braţe, îi şopteşte :

— Vino să-ţi arăt ce odaie frumoasă ţî-am pregătit, scumpa mea. Vino. Trebuie să mă sfătuieşti. Trebuie să-mi spui dacă totul e bine.

In drum, fusta a căzut pe jos. Părul ei frumos s-a despletit. Breteaua de la cămăşuţă a alunecat. I se întrezăresc sânii. Sammecaud i-a atins uşor cu buzele, cu mustaţa.

Faţa Măriei e roz-purpurie şi jilavă de emoţie. In privirea ei se succed tot felul de expresii, în. care

domină spaima. Se aşează singură pe marginea patului, şi Sammecaud, în genunchi în faţa oi, îi sărută mâinile, îi cuprinde picioarele. Dar deodată, ea c scuturată de o tresărire ca cele de adineauri, şi ochii ei par să implore, să strige.

într-adevăr, Mărie de Champcchais imploră, strigă. Se gândeşte la Renee Bertin. încearcă să-şi amintească vorbele manichiuristei Renee Bertin, cele mai deochiate, cele mai indecente, cu ascuţişul lor lubric atât de îndntător de vulgar, încât te pătrundeau imediat. O evocă, intens, pe Renee Bertin, aplecată, care, în timp ce-i face unghiile, îi vorbeşte despre plăcerile trupeşti ; Renee Ber-tin, a cărei privire, ai cărei sâni declară, cui vrea s-o audă, că are nevoie de luxură ca de punea cea câe toate zilele, şi că-i cel mai firesc lucru din lume; Renee Bertin mereu obsedată de gândul drag al masculului ei. Mărie îşi aminteşte cit poate mai mult confidenţele celor trei prietene ale ei, deunăzi, în budoarul cenuşiuTdeschis şi roz-palid. Tot cinismul acestor femei dichisite, toată această atmosferă de paturi răvăşite nu era oare ceva îmbătător ? Şi aici e un pat, pe care stă, care nu aşteaptă decât să fie răvăşit; un îndrăgostit în genunchi care se enervează. Mărio; se agaţă de amintirea unor lecturi,.de imagini *pi-4* cânte care au excitat-o cândva, de scene din opera în care o femeie adulteră se topeşte în braţele! uniii războinic,

Dar genunchii îi rămân lipiţi, mâinile i se încrucişează pe pântec. O tresărire, fără urmă de, voluptate, plină doar de teamă, o străbate din cap până în picioare. E gata-gata să-i clănţăne dinţii.

162

Cu capul pe jumătate răsturnat şi întors spre dreapta către un colţ întunecos, şopteşte ;

—— Te implor, Roger. Nu. Nu astăzi. Nu astăzi.

Ultimul „astăzi" se prelungeşte într-un uşor şuierat ca al unui piept care se înăbuşă.

Şi Sammecaud, dezolat, îşi spune că asistă la lupta unei femei „din lumea cu adevărat bună" cu ideea prea puternică a cinstei şi a virtuţii.

11*

XIII **POBTUETUL**

Budissin tocmai ieşise, cu melonul pe cap, cq umbrela înainte. Jerphanion aşteptă o clipă. Apoi scotoci în buzunarul hainei, şi scoase o fotografie mică. li aruncă o privire, se sculă şi o puse pe masa lui Jallez. — Uită-tc.

Jallez luă fotografia, se uită.

Era portretul unei fetişcane sau al unei foart tinere fete, deosebit de frumoasă, cu trăsătur riobile şi regulate, cu o expresie senină, cu un pa bogat. Fotografia nu o reprezenta clecât până puţi mai jos qe talie, îmbrăcămintea, fără să fie d modă veche, nu era cea de azi.

— Ei ?... spuse Jallez, cine c ? Jerphanion se strâmbă uşor, zâmbeştc :

— Aşadar... nu e ?... Eu care credeam... Luase înapoi fotografia.

— Ce credeai ?,,. Dă-mi-o înapoi.

Jallez începu s-o examineze din nou.

— Da... Văd la ce te gândeai... De unde ţii-ai procurat fotografia asta ?

—— Spune-mi mai întâi dacă seamănă.

— Seamănă... e prea mult spus. Găsesc că asemănarea e ceva atât de emoţionant... aproape tragic. Să zicem că fotografia aceasta e o aluzie... foarte... insinuantă, recunosc. Cu cât o privesc, cu atât mă simt mai mişcat. Merg până acolo, încât îţi voi spune că dintre toate imaginile care nu sunt portretul ei, e cea mai asemănătoare.

••—Aşadar, e destul de bună. Ai portretul ei ? —— Nu... Dar spune-mi, unde ai găsit fotografia asta ?

— într-o prăvălie de pe chei.

— Ai descoperit-o din întâmplare ?

— Nu ştiu... da... mă gândeam în mod vag. De când mi-ai istorisit povestea ei, mi se întâmplă adesea pe stradă, când întâlnesc o fată, să-mi spun : „S-ar putea să fie ea?" Uneori ţin seamă de anii care au trecut; alteori nu. Negustorul acela avea o mulţime de fotografii; cele mai multe veştejite ; personaje de pe lumea cealaltă. De altminteri, foarte impresionant. Ţi-ar fi plăcut. Unele din ele, mult mai recente, printre care era şi asta. Vezi, în tot cazul, că te-am ascultat când îmi vorbeai de micuţa ta Helene.

••—Da. E o adevărată dovedă de prietenie. ••— Nu îndrăznesc să ţi-o ofer, pentru că, oricum, du e ea. Dar dacă nu vezi vreun inconvenient,

am putea-o agăţa undeva pe peretele turnci. P'entru noi, va fi Helene ; sau mai curând, „sig-num"-ul Helenci, deoarece „signum" are avantajul de-a însemna atât semn şi simbol cât şi portret. Şi apoi, cu ea te obişnuiseşi cu „semnele",' nu-i aşa ?

••—Turna noastră va avea un aer foarte senti-j mental.

— Ce ne pasă ? Asta ar putea, la rigoare, să tei agaseze dacă ar fi cu adevărat ea. Dar neiden-f titatea e un văl suficient. De-o grosime metafizică. Dacă ne întreabă cineva spunem ce ne trece prin minte. La nevoie, o să spun că e sora mea, ca să mă pot supăra dacă vreunul glumeşte.

— Aşadar, voi fi fost îndrăgostit de sora ta.

— Ei da. Foarte frumos. Asta mă consolează că n-am.avut o soră... Unde vrei s-o pun ? în stingă uşii ? Ce zici ? Iată... Trebuie să mărturiseşti ca

—.are un păr frumos. Poate că privirea nu-i tocmai aceeaşi... Ce părere ai? După descrierea ta, mi-o închipui, cu o privire mai expresivă, mai matură,; mai savantă. Savantă în cadrul inocenţei ; se înţelege, în sfârşit, până una alta, merge.

— Adică până când ?

Jerphanion ezită puţin ; apoi, fără să lase să se] ,vadă în ce măsură glumea :

— Până când. o s-o regăseşti pe Helene. Căci părerea mea e că o s-o regăseşti.

— Serios ?

166

—— De ce nu ? Eu nu am 'sentimentul abisului ca tine ; mai curmei sentimentul că „nimic nu se pierde". Toate stelele lui Thales sunt încă pe cer.

— Crezi ?

— Păi da.

— Şi cenuşa lui Cezar, a spus Shakespeare, serveşte poate să astupe un butoi.

în timp ce vorbeau, Jerphanion se pregătea de plecare.

— Nu vii la Sorbona ?

— N-c,rn ce face acolo. Dar te însoţesc un pic, dacă vrei.

XIV DOMNIA **TANDKEŢKl**

După ce 1-a părăsit *pe* Jerphanion în faţa statuii lui Hugo, Jallez a ieşit în strada Saint-Jao-ques prin coridoarele pe ai căror pereţi se văd oraşe antice, colorate în ocru şi albastru, şi, fără vreun anume ţel, coborî către Sena.

Zi de iarnă blinda şi tăcută, în mai puţin de-o oră va fi' noapte. Norii uniformi şi atmosfera străzii se continuă înlănţuindu-se, pătrunzându-sc reciproc. Peste tot aceeaşi lumină intimă galben-ce-j nuşie, roz-cenuşie. Tot ce se află la oarecare distanţă apare

estompat de o ceaţă străvezie, care nu se zăreşte decât în franjurile, în moliciunile pe] care le adaugă.

Niciun ţel, nu-i. aşa ? Nicio osteneală. Nimic nu-i atât de urgent. Totul, dăinuie de atâta vreme,! fără prea multe sforţări, fără prea multe întrebări. Există poate un curent aproape nemişcat, ca acela al râurilor adormite, de care te laşi totuşi purtat. Există poate .un mers. relaxat, în voia că-

mia te laşi ca în somn, sprijinit din toate părţile de un reazem suplu şî odihnitor, pe care nu-I simţi, dar care te linişteşte ; tot astfel cum patul şi perna, fără să apară în vise, introduc în ele Incidente uşoare, alunecări fără zguduiri, feluri de a merge, de a fugi, de a lua parte la o învălmăşeală, care rămân tăcute şi destinse. Vechea poartă din stradă ia forma unei boite cu contururi şterse. Prăvălia e verde, de un verde adânc, care şi-a pierdut tot luciul, dar care acum nu se va mai şterge, cum nu se şterge culoarea unui smarald. Nu *e* nevoie să vezi ce se petrece dincolo de geamurile înceţoşate.

O pace înfrigurată până la înfiorare. Te simţi inofensiv şi vulnerabil. Sunt însă pe lume clipe de răgaz şi locuri de refugiu. Ar fi poate un fel de-a lua viaţa care din orice – aproape din orice —-ar face un răgaz şi un loc de refugiu.

Un zgomot uşor de maşină de cusut străbate strada ca o pasăre. Apoi dispare.

Helenc s-a pierdut. Dar nu e sigur. Aşa a spus Jerphanion adineauri. Deasupra străzii pluteşte astăzi parcă o banderolă de bun venit, pe care ar sta scris : „Lăsaţi orice deznădejde". Se aude o muzică dulce şi irizată ca lumina. Şi această firavă melodie pare să-i spună trecătorului care-i simte zumzetul în ureche : „încrede-te în mine'5. Nicio nenorocire nu e poate

foarte importantă. Niciun eveniment nu merită să te trezeşti de tot. Ceea ce contează e tandreţea, -care nu-ţi cere să

te lupţi, care abia dacă se plânge şi niciodată nu se răzbună.

N-u suferi din pricina singurătăţii. „Tandreţea e alături de tine," Dar ai dori *să* fii însoţit în-tr-un chip mai vizibil. Intr-un ehip mai puţin imaterial. Nu de un prieten ; nu de un băiat cu pas apăsat şi voce sonoră. („Totul ar fi atât de ostentativ, chiar şi gândurile lui. Am spus doar *vizibil.")* N-ar fi nevoie decât dc-o mică fiinţă tăcută şi iubită.

,,I s-a tntâmplat Juliettei să se sprijine de braţul meu într-c stradă ca asta. Amurgul unei zile de decembrie, la fel ca asta, îşi murmura muzica pcn-••tru ea şi pentru mine, unul lângă celălalt."

Când trece vreo trăsură, parcă nu face zgomot ca în altă zi. Caldarâmul sub roţi răsună mai domol. Parcă şi gesturile oamenilor vibrează mai puţin. Ceva înăbuşit suprimă ecoul. Ceva liniştitor trunchiază tot ce se întâmplă, atenuează urmările. De unde această putere ? Să fie oare sufletul care astăzi îndulceşte viaţa şi o face mai' puţin veninoasă ? E de ajuns oare să poţi găsi o stare în care spiritul să doarmă? E oare o binefacere care se răspândeşte ca o influenţă, şi nu-ţi cere decât s-o accepţi ? într-adevăr, tot ce se petrece în afară de tine seamănă cu evenimentele reprezentate într-o veche gravură, pe care le priveşti fără să te gândeşti la tine şi fără urmă de teamă, de vreme ce nu le-a mai rămas decât farmecul, de vreme ce sunt dezarmate.

170 '

Pe Juliette ai părăsit-o de mult. Ea însă e

aproape, foarte aproape. Ar fi de ajuns un semnal. Si ai vedea-o apărând deodată la prima răspân-tie. Sânteţî oarecum ca nişte copii care se joacă pe străzi. Se despart. Dar între ei e un strigăt special; un anumit „o-ho" cunoscut doar de ei, pe care ei ştiu să-1 audă pe deasupra aglomerărilor de case. Se regăsesc când vor.

Se întâmplă totuşi uneori ca semnalele să nu mai izbutească, într-o zi, Helene n-a mai dat niciun răspuns. Mica fotografie de pe perete, „semn" poate, curn spune Jerphanion, în sensul de simulacru. Nu „semnal". Nu trebuie să te joci cu sensul cuvintelor.

Şuierul ăsta al remorcherului, şi.el fără stridenţă. Doar o dulce sfâşiere. „S-a întâmplat ca Juliette să-şib aibă faţa atât de aproape de-a mea, aici, la stingă, în seara care se lăsa. Biata fată. Domnia tandreţei, ramificată în chip misterios. Conivenţă şi fraternitate ocultă, între Helene, Juliette *şi* mine există un fel de tradiţie nelămurită. Ar trebui să poţi striga „o-ho", asemeni acelor copii, folosind modulaţia secretă, şi apoi să aştepţi. Să vezi cine o să vină. Căci. cine va trebuie să vină, sunt sigur. O-ho, pe deasupra caselor, la întâmplare, ca şuierul ăsta al remorcherului, atât de sfâşietor, atât de dulce, ca vântul fluviului, atât de* tandru, că deodată nu mai am nevoie de nimic, absolut de nimic."

kv

"VAGABONDUL

In timpul primei părţi a cursului, Jerphanion s-a plictisit pur şi simplu. Din când în când, îşi nota câte o frază de a lui Honore, dând la o parte elegantele lui inutile şi repetiţiile ; ceea ce uneori o reducea la mai nimic. Sau se uita la Honore : la barba, la ochii, la gesturile lui; toate previzibile. Fără îndoială, Honore era mulţumit. Spunea despre poeţii Renaşterii lucruri

pe care le pregătise cu multă sârguinţă şi pe care le socotea delicate. Cita referinţe, dicta note biografice. Nu i se putea reproşa nici lipsa de erudiţie, nici lipsa totală de simţ literar ; nici că vorbea fără niciun respect despre marii poeţi ; nici că-i curgeau balele în barbă. Să-ţi vină să-1 omori, nu alta.

Apoi Jerphanion nu mai ascultă. Visa. Preschimba în acreală lăuntrică luminile lămpilor din sală şi zgomotul peniţelor pe hârtie.

172

„Am douăzeci şi unu de ani şi sârit aici. ŞI mă ocup cu astea. Un poem care slăveşte dragostea se descompune într-un ciorchine de note filologice,, aşa cum o carne frumoasă atacată de boală se preface în lupus sau într-un şirag de pustule. Mă complac în această operaţie. —«Culegeţi de pe-acum ai vieţii tran.dafiri.»Aiurea ! Ca să mă refac după serviciul militar, şi după anii de toceală care au precedat, iată-1 pe Honore, erudiţia virulentă, capcanele succesive ale examenelor şi ale concursurilor ; si dacă prin minune totul iese bine, lecţii de pregătit şi teze de corectat timp de patruzeci de ani ; plictiseala tinereţe! mele s-o revărs fără încetare asupra altora mai tineri. Asta până ce-oi încărunţi, până ce mi-o albi părul. Ca perspectivă supremă, situaţia lui Honore. Pe parcurs, o nevastă cu ochelari, puţin osoasă, nu prea pisăloagă. Patru copii. O eczemă. Şi rozeta Instrucţiunii Publice."

Se gâadca la Jallez. îşi dădea seama că-l invidia. „Are deja un trecut mult mai interesant decât al meu. Din puţinul pe care mi 1-a spus. Şi esenţialul îl păstrează pentru el. Sunt .sigur că are chiar şi acum o viaţă ascunsă. Pasiuni, aventuri. Simţi că e un om plin de secrete.. Uneori lipseşte îndelung seara. Chiar în cursul zilei i se întâmplă să mă părăsească brusc saa să nu mă ia cu. el, fără vreun motiv valabil. Adevărata

camaraderie ar fi totuşi să-mi clestăinuie viaţa lui. Ba chiar sa mă facă să particip la ea. Ştiu că se duce în.

cafenele literare ; că are acces în unele cercuri artistice. Sigur că acolo sunt şi femei. Ar putea să mă prezinte. |N-o să fac niciodată cunoştinţă cu o femeie dacă nu mă duc nicăieri. Să plesneşti de necaz."

Erau multe femei în jurul lui, şi foarte aproape : chiar şi în băncile acestei săli care răsună de vocea lui Honore (plicticoasă şi bine îmbrăcată, ea o voce de duminică). Câteva erau urile. Una sau două n-ar fi avut nevoie decât de-o nimica toată ca să fie frumoase. Dar o oarecare timiditate le oprea la marginea acestei prăpăstii sau mai cli-rând, aşa cum gazul sulfuros împiedică începutul fermentaţiei vinului în tocitoare, aerul Sor-bonnei, gazul erudit împiedică degajarea oricărei feminităţi, iar Jerphanion, care n-ar fi dorit decât să fie tulburat, rămânca neatins.

„Dacă Jallez n-ar fi avut alte resurse, s-ar fi mulţumit oare cu nişte fete ca astea ? Sigur că nu. Şi, în primul rând, dintr-o elementară pru-••enţă. Căsătoria s-ar declaşşa imediat, ca o cursă de şoareci. Dar ce-i mai comic este că, văzându-ne ieşind de la Sorbonna de-a valma, trecătorii îşi spun. : «La vârstă asta, studenţii şi studentele cu siguranţă că au o viaţă plăcută», în fond, c o problemă curioasă, în principiu, trecătorii nu se înşeală, îţi poţi foarte bine închipui banda asta de băieţi şi de fete tinere profitând de înlesnirile pe care le au, de libertatea do cuget pe care ar trebui s-o aibă, ca să-şi ofere câţiva ani de plăceri

174

în comun, de uşor dezmăţ, de viaţă inimitabilă, înaintea marelui perdaf pe care li-1 rezervă soarta. E vina fetelor care sunt minate de prea multe gânduri ascunse, utilitare. Femeile nu devin dezinteresate, în materie de dragoste, decât mai târziu, când şi-au făcut

un rost şi n-au altă grijă decât să-şi înşele bărbaţii. Cam cum îşi spun candidaţii la agregaţie : în momentul acesta, vai, eu nu citesc poeţii, îi explic. Mai târziu însă, când voi putea să-i citesc fără să mă gândesc la concurs, îmi iau cu revanşa !... Numai că uită să-şi ia revanşa. Femeile uită mai puţin.

Trebuie să vorbesc despre toate astea cu Jallez. Să ştiu şi cam ce-ar face el în locul meu, la de Saint-Papoul. Jeanne de Saint-Papoul nu-i de Joc de lepădat. Acolo nu prea mă interesează. Dacă însă ar fi aici, pe una din băncile astea, mi se pare că aş fi niţel îndrăgostit de ea. Nu-i tocmai logic. Ceea ce mă excită e transplantarea asta imaginai'ă. Ce-ar face Jallez în strada Vanneatt ? Fără îndoială, nimic. In primul rând, ar fi scârbit de lipsa de neprevăzut a situaţiei. Sunt de aceeaşi părere cu el că unul din caracterele umilitoare ale dragostei e de-a se produce acolo şi atunci când primul imbecil venit se aşteaptă s-o vadă pro-ducându-se. Un determinism valabil cel mult pentru peşti. Numai de dragul liberului arbitru, Jallez n-ar fi totuşi în stare să se îndrăgostească de domnişoara Bernardine. Mi-o închipui pe domnişoara Bernardine căzându-ţi în braţe şi dându-ţi

175

« sărutare cu gâdilitură de limbă. Oroare. Sau ridicându-şi fustele pentru tine şi scărpinându-se deodată pentru că simte că o mănâncă ceva... Poate că Jallez ar găsi nostim să-i facă Jeannei o curte doar spirituală, chiar insezisabilă, s-o facă să se îndrăgostească de el; ceea ce nu 1-ar împiedica să continuo în altă parte amorurile pozitive şi voluptuoase pe care, cu siguranţă, le are. Ha ! Mi-c scârbă de mine. Sunt un provincial mai prejos de orice."

O dată cu ultima frază a lui Honore, Jerpbanion

se strecoară printre bănci, ajunge repede la uşă, <]a capătul, coridorului, în curte, la poartă, ca şi cum ar traversa nişte locuri pline de aburi .primejdios! şi ar aştepta să ajungă afară ca să respire.

Toate prăvăliile sunt luminate. Felinarele se aprind unul câte unul de-a lungul .străzii; câte două, în partea care urcă a bulevardului. Jerphanion nu ştie unde vrea să meargă. Dar ştie că nu se întoarce la Şcoală.

Se topeşte în mulţime, ca şi cum ar vrea să-i simtă îndată contactul; ca şi cum ar vrea să se agate ele aventurile pe care]e poartă. Se află în dispoziţia aceea intermediară între furie şi ardoarea vioaie, care pune totul' din nou în discuţie, se miră de toate, cere tuturor'lucrurilor să-şi înfăţişeze justificarea şi drepturile, uită ceea ce credeai că ştii ; nu .se resemnează la nimic. Dispo-

••iţie care atunci când se generalizează la un popor face revoluţiile.

îşi spune că sunt multe femei. Şi-o spune cu voioşie şi cu putere ; şi nu zâmbeşte că a ajuns să facă astfel de constatări. Sunt multe femei şi multe dintre ele sunt tinere. Altele, mai mature, ceea ce nu le împiedică să stârnească dorinţi. Altfel de dorinţi, totuşi dorinţi.' Ochii, sânii, şoldurile. Minunata legănare a feselor. Uneori un ruliu greu ; o marc agitaţie circulară ; ideea unei plăceri provocate de masă, de îngropare şi ele strivire. Uneori, o îndoită mişcare de pendul; ritmul mai viu şi mai îndrăcit al unui trup mai fin. Făgăduâala unei voluptăţi întreprinzătoare, .ingenioase, care-ţi duce nervii, fără să-i slăbească, până la marea fia-' cară unde se aprind.

în fiecare clipă trece o femeie, pe care ai fi poate fericit s-o părăseşti peste un ceas, dar pe care ai

poseda-o cu deliciu.

Atâtea femei numai pe zona trotuarului unde ajunge pala de lumină a unei prăvălii. Pe tot bulevardul forfoteşte aceeaşi mulţime. Apoi pe poduri ; pe căile către centru. Mulţime şi mai compactă, şi mai multe femei; în luminile dese care-ţi îngăduie să le vezi si mâi bine. Chiar şi pe-o stradelă a vreunui cartier îndepărtat e poate o femeie ale cărei tocuri răsună pe asfaltul pustiu ; şi pe care ar fi uşor s-o acostezi.

în ciuda vântului acestei seri de iarnă care, de buna seamă, le îngheaţă picioarele, femei tinere

37?

stau pe terasele cafenelelor, în baracă, lângă lampa cu petrol, florăreasa nu are nici treizeci de ani. Se zăresc, prin uşa magazinului de încălţăminte, tinere vânzătoare zvelte, cu şorţuleţ negru.

Toate femeile acestea se duc în voie încolo şi încoace, se aşează, se scoală, trec pe lângă tine. Nimeni nu le încuie în casă. Nimeni nu le încătuşează. Multe dintre ele nu sunt nici măcar însoţite. Se opresc după bunul lor plac în faţa 'unei vitrine, pleacă iar. Nimeni nu le păzeşte. —Nimeni nu-ţi interzice să te apropii de ele.

Niciuna dintre femeile astea nu e a lui. Nici . una din toate femeile acestui imens oraş. Până la fortificaţii. Până la cele mai îndepărtate suburbii. Niciuna n-a fost a lui măcar o oră.

înaintează ca un cerşetor venit de departe, care n-a primit nicio coajă de pâine uscată de când a intrat în Paris, şi care merge cu buzele tremu-rânde, cu pumnii strânşi, privind la maldărul de Jbucate de care e îmbuibat oraşul. O mânie în care până la urmă indignarea biruie foamea.

Fiecare dintre femeile acestea aparţine cuiva, e

posedată de cineva. Un bărbat are dreptul să-şi pună buzele pe ele, unde pofteşte, să le sărute, strângându-le la piept, să le dezmierde prin fustă şoldurile fremătătoare, să-şi strecoare mâna în corsajul lor, să desfacă nasturii, agrafele, panglicile. Niciuna dintre femeile acestea, de fapt, nu e liberă, nu e disponibilă. Ar fi prea frumos. Parisul nu poate lăsa o femeie „să aştepte". De bună seamă

că toate sunt luate, că toate au fost luate „îndată", că mereu vei fi sosit prea târ/.iu. jSTu-i câtuşi de puţin verosimil ea vreuna din ele să nu se fi în-tâlnit cu- oca/da. Pentru că ocazia Ic asaltează necontenit, clea«ă ca o furtună de nisip. Dacă va mai fi fost în Paris o femeie frumoasă de luat, asta va fi fost ieri. întotdeauna ieri..Ţară necruţătoare, unde totul c cules înainte de a fi copt, unde, prin definiţie, orice loc e „deja ocupat". ••Ca să ai pe una din femeile acestea, ar trebui să i-o iei cuiva. Dar cel care o posedă e mai frumos clecât tine, mai seducător in unele privinţe, mai bogat. Sau ştie să amenințe. Femeii îi e frică de el. Sau poate că mulţi alţii râvnesc la ea, iar ea n-ar avea decât de ales, în ziua în care s-ar hotărî să-şi schimbe bărbatul. De ce ar avea nevoie de tine ? Dacă, dintr-o minune, mai e încă una liberă în toată mulţimea aceasta, una care aşteaptă, una care nu-i făgăduită nimănui, pe care nimeni n-o pâncleşte şi care totuşi stârneşte dorinţă, cum ai putea s-o ştii ?

Jerphanion se gândeşte la trista soartă a animalelor. La falsa abundenţă a naturii. Carnivorul care aleargă trei zile prin pădure şi care nu găseşte nimic. Prăzile sunt totdeauna rare ; pentru că foamea

celorlalţi le răreşte. Dragostea e încă supusă legii junglei. Parisul, pentru băiatul tânăr care are nevoie de dragoste, e o junglă. Prăzile par a fi numărate şi foarte vizibile. Sunt însă prăzi luate ; prăzi devorate.

Aşadar, să nu ne mai gânclim la asta. Sufletului tiu-i lipseşte tăria. Se poate înfrânge instinctul 'bărbătesc. Sunt atâtea geruri interesante pe stradă.— Bărbaţii pe care-i întâlneşti au alte griji clecât dragostea. Nici chiar femeile nu se gândesc toate la 'dragoste. Ce culoare frumoasă de un verde-albăs-trui-închis, pe cer ! Ce lumină încântătoare .stăruie sut> storul cu dungi roşii!

; Dar de ce ~oare se fardează femeile ? Dacă se gândesc la treburile lor casnice, sau la măruntele necazuri ale vieţii, la îndeletnicirile paşnice, de ce întorc oare spre tine, pline de primejdii, privirile acelea lucitoare, privirile acelea tulburi, de care instinctul se ciocneşte fără teamă, ca de nişte mine plutitoare ? Pe măsuţa din chioşc se află ziarele de seară, împăturite şi aşezate în teanc. Dar, de jur împrejur, gazetele ilustrate stau agăţate de sfericele. Peste tot femei pe jumătate goale ; coapse In pantalonaşi roz : sâni de-o rotunjime perfectă, care-şi întind spre tine sfârcul trandafiriu ; picioare subţiri în ciorapi negri alcătuind calea sexului invizibil. Ca şi cum chioşcul ar fi o micuţă capelă-dedicată dragostei lascive.

Zăplazul unui şantier de metro. Acolo sus, siluete de fier, profilându-se pe verdele-alfoăstrui-închis al nopţii. Obscură muncă a draului; înverşunare ; tradiţia săpătorilor şi a ziditorilor. Marele animal îngrijorat care-şi reface mereu vizuina... Nu te poţi totuşi preface că nu vezi afişele, încă o femeie-goală. Sub

pretextul reclamei unui ape-

••.30

ritiv, încă o şerpuire, încă o pâlpâire de carne trandafirie, încă un văl subţire care arată sânul cu sfârcul agresiv, dezmiardă şoldurile şi se pierde în penumbra pântecului, ca şi cum ar călăuzi obsesia trecătorului. Oraş neruşinat ! E poate uşor să ră-mâi cast la ţară. Amorurile plantelor sunt indescifrabile. Nu se împreunează chiar atât de multe animale sub ochii tăi. Şi acolo atât de puţine femei inspiră dorinţă. Marile gânduri liniştite se reazemă pe orizontul munţilor, pe curba pajiştilor şi a câmpurilor. Gânduri ;dragi! Ce bine vă potriviţi cu fericirea ţ Ce bine ştiţi să daţi încredere omului ! Cu voi, el nu mai simte foamea aceea aspră, nici îngrijorarea aceea oarecum infernală. Unduiri aurii ale pământului. O râpă îşi înalţă malurile printre păduri de brazi până la haosul pietros. E doar viaţa în toată complexitatea ei, cu o încetineală şi o seninătate de orgă. Dorinţa nu se' în-fierbântă. Dacă porneşte din tine, *e ca o* ceaţă deasupra unei câmpii; curând vântul universal o împrăştie, o face de nerecunoscut, şi pe pământ nu mai rămâne decât încă o mireasmă, i Noroc de fluviul acesta, de luminile acestea în apă, de această potolire a apelor negre ; de monumentele acestea în "umbră. A! Ce bine că sunt în umbră. Şi pe ele s-ar vedea, înfipte în toate colţurile, în picioare, pe gratii, expuse în firide, femei frumoase, drapate cu ipocrizie. Au obsesia femeii. O grădină pe care o străbaţi e o capcană plină ele femei goale. Parcă le-ar fi tramă c-o să

181

uiţi o clipă sinii şi 'şoldurile, curbele trupurilor ce-au darul să te înnebunească, şi se distrează divinizând curbele acestea ; Ie preschimbă în idoli de

marmoră albă care se înalţă deasupra ta, adunârud în ele toată strălucirea soarelui şi a cerului. Chiar :dacă ridică o statuie unui om politic, îi fac un soclu de femei goale ; şi 'cum calcă un podgorean pe ciorchini, omul cu redingota calcă în picioare un maldăr de buci şi de sini plini de suc, o recoltă de bronzuri carnale.

Din nou cafenelele lor. Din nou femeile lor. Astea două 'au şaluri de muselină. Ca un fel de plase pentru sărutări. Nu Ie e frig când e vorba să-şi arate pielea. Sânii lor apar -dedesubt cumplit de ispititori. Primele umbre de la îmbinarea lor stâr-••nesc o adevărată fascinaţie. Absurd. Groaznic. Umilitor. Să te sileascâ să nu te gândeşti decât la asta. Muzica lor. Vioristul culcându-şi obrazul pe vioară, ca şi cum i-ar veni să leşine ; şi pianistul care se apleacă, arcuindu-şi spinarea, şi se ridică, şi se leagănă. Muzica lor : nişte cureluşe care te ating uşor, care te dezmiardă, te biciuiesc, pentru ca dacă din întâmplare ochii tăi se uită în altă parte, dacă mintea se gândeşte totuşi la altceva, să poţi fi sigur că îţi va redeştepta dorinţa în trup. Iar dacă, eventual, trupul nu ar răspunde, ei se bizuie pe iscusinţa încântărilor perfide, pe bălmăjeala de melancolie pe care ţi-o strecoară în inimă.

182

i Dar atunci, pe femeile astea ale lor să ni le dea odată ; să poţi arăta în mulţime pe cea pe care o vrei, să te apropii de ea, s-o apuci de mână, s-e iei cu tine. Cel puţin să nu se fix£ardat, să nu-şi fi arătat pielea degeaba. Să nu ne lase să plesnim :de poftă.

Tânărul mascul se gândeşte la intrarea trupelor într-un oraş cucerit. Violul nu e autorizat făţiş; comandamentul închide însă ochii. Se gândeşte la 'civilizaţiile care îngăduiau orgiile, Ia misterele priapice, la saturnale, la întrunirile de sabat în nopţile evului mediu.

Bulevardul Sevastopol, strada Saint-Denis, străzile scurte dintre ele. Femei cu capul gol, cu cocul sus, cu talia strânsă, cu fusta roată. Altele, care au pălărie, voaletă, uneori chiar un palton.

Iată ce l^i se oferă. Ei da, ştiu. De ce te-ai plânge ? Nu sunt toate urâte. Cauţi o pradă ? Toate' 'sânt de luat.

Bulevardul e întunecos spre cer, luminos, pe . alocuri, spre pământ. Numai pe alocuri. Trecătorul navighează dintr-o insulă de lumină într-alta. In 'zonele de umbră, prostituatele se mişcă molatic. Doar apropiindu-te puţin, doar încetinind pasul, le atragi. Ca atunci când plimbi un magnet pe pân-tccul unui acvarium plin cu peşti de metal.

Pe străzile Laterale, se văd prăvălioare mai curând întunecoase, de unde vine o duhoare de zarzavaturi strivite, de fructe fermentate. De puţin mai departe vin mirosuri de carne, de sânge, de

grăsime, de măruntaie. Cam de peste tot, mirosuri de deşeuri, de gunoaie, de otrepe îmbâcsite, de gră-1 măjioare umede prin unghere, de cruste de jegi viu, -lipite de-o pardoseală care nu se usucă niciodată. Din capătul cartierului se revarsă din bcl-••şug mirosul Halelor; mirosul coşurilor, al lăzilor de brânză, al resturilor de varză, al măcelăriilor] subterane, al grămezilor de maţe de peşte. . Prostituatele se uită la Jerphanion, îl cheamă-, printr-un susur al buzelor. El se gândeşte la carnea lor putredă. I se pare că ele fac parte din mirosul] acesta imens. Trăiesc în ei; îl fac mai pătrun/ă-tor. Simte mirosul acesta prelungindu-se în urma lor ca o dâră, până la camerele de hotel unde-şi duc clienţii. El şi adulmecă găleata, ligheanul- mic,] prosopul cenuşiu în pătrăţele, cu o gaură şi cu] îpete'de rugină. Se

gândeşte la bolile învechite, la! purulenţele încă deschise, la virulenţele latente. începe să nu mai fie sigur că toate astea sunt! de-ajuns ca să-1 îngrozească.

Ascultă clin mers ; aproape se opreşte. Prostitua-,; tele se mişcă spre el ca nişte mormoloci. Ibovnicele canalagiilor şi ale măţarilor îl invită la un sfert' de oră de veselie. Când îi v,a fi destul de sete ca să muşte cu ochii închişi din fructele acestea pu-J trcdc ?

Da, la rigoare există asta. Aceste fântâni Wal-îace1. E 'dragostea pe care" o bei în picioare din- î Fântâm publice,, instalate U Paris datorită unei donaţii al filantropul'.!! englez Richard Wallace.

tr-un pahar crăpat. Nu fi prea pretenţios. Treci fără să, rânjeşti. Celor care te acostează, răspun-cle-le politicos : ,,Nu astăzi".

••u pentru că dorinţa ta ar putea să -mai crească. în schimb, repulsia ta poate să scadă. Ai să te obişnuieşti poate cu privirile astea obraznice şi ai **să** discuţi în. privinţa preţului fără ca dorinţa ta să audă. Ai să ajungi, poate, să-ţi închipui că în ••orsajele astea se ascunde un piept de statuie. ' Nu se mai simte mirosul. Am ieşit oare din zona infestată de putreziciuni ? M-,am obişnuit oare ? Se văd străzi liniştite, clandestine, puţin strârnbe. Lumini care sunt firme de hoteluri, pe înguste faţade seculare. Era să dai de îmbulzeala din centru. Şi iată acest soi de desiş, mărăeinişul acesta tăcut şi bogat .în vânat pe lângă care într-altă zi ai fi trecut distrat. Dar în astă-seară instinctul te mână spre el, te lorveşte de el. Aşa "cum lanterna roşie atârnată de pichetul de fier arată că se repară şoseaua, fiecare lumină, din aceste cotituri îţi spune parcă : „Aici cineva face drşgaste". Toată,

tăcerea străzii pare o tăcere plină de' dezmierdări prea stăruitoare. Dacă trece vreo trăsură, e doar ca să acopere un ţipăt. Dar dragostea care se vinde cunoaşte oare ţipătul ?

— Bună seara, domnule. Vă plimbaţi ?

îi rid ochii în cap. Vocea îi e dulce. Chipul, aproape frumos în umibră. Chip d'e femeie care se ••feră, api'oape la fel cu un chip de femeie dorită.

Dragoste care se vinde, zâmbind aproape cu acclaş zâmbet ca dragostea care se dă.

Jerphanion se întreabă, mai puţin în privinţa hotărârii pe care o va lua, cât asupra răsunetului lăuntric al hotănrii, asupra indicelui cu care ea îi va însemna destinul.

Până una alta, să-şi. potolească setea. Doar ca să nu-si piardă răbdarea. Fără să se gândească'. proa mult la mijloace. Poate o să scapi de ghinion. Abia când n-o să mai fii atât de hămesit o să poţi J să-ţ i găseşti o femeie, o femeie a ta. Da, dar cel mărturisire de înfrângere! Poţi să-ţi astâmperil pofta sexuală. Dar peste o oră vei fi iar acela căruia nicio 'femeie nu-i aparţine ; niciuna din acest| imens oraş, mei una până :la.fortificaţii, până la cele mai îndepărtate suburbii. Şi pentru prima dată vei ••fi avut aerul că accepţi. Vei fi acceptat.

Femela merge alături de el cu paşi mici, îil aruncă mici fraze măgulitoare, îi spune când tu, j când dumneata. Nu e chiar atât de tânară. E puţin J cam grasă. Pare indulgentă şi protectoare. E ca o" mamă frumoasă, încă ispititoare, care cunoaşte vi- J ciilc copiilor, necazurile copiilor, îi compătimeşte,! si le uşurează suferinţele în ascuns. '..

Jerphanion. răspunde cu glas moale :

— Nu astăzi.

Ea nu se supără, insistă însă, zâmbind mai galeş :

— De ce nu astăzi ? Cine ştie dacă ne-om mai | intimi, îmi placi, zău aşa. Dacă-i din pricina ba- j

*<***.*

nilor, o să-mi dai cit o să vrei. Doar un mic cadou. Nu vreau să las su-mi scape un băiat frumos ca tine.

— Nu, altă dată. Mai vin. Sint sigur e-o sa te recunosc. O să te caut pe toate străzile astea. Promit.

Privirea ei devine tristă, îşi apleacă fruntea cu o uşoară crispare, ca o femeie dezamăgită, gata să plângă. îi întinde buzele, i le oferă.

El 0 sărută pe gură, o ţine strâns la piept câteva clipe. Apoi se depărtează cu paşi reprai.

Pe cer, nicio lumină proprie. Roşeaţa care-1 brăzdează vine de jos.

Aerul rece, clar nu îngheţat, e aproape nemişcat. Umezeşte uşor trotuarele. Aşează în faţa geamurilor o primă perdea,

E clipa în care dragostea trupească, din toată masa Parisului, se prelinge puţin câte, puţin, ca o limfă,, şi 'se adună alene. Perechi, perechi se desprind din mulţime fără ca nimeni să bage de seamă. Altele se întilnesc pe căi anume stabilite.

Dintr-un mare magazin ies femei ţinând prin-tr-o fundă de sfoară bicoloră pachetul care le va servi drept scuză. Ele opresc o birjă închisă, merg până Ia o răspântie, apoi coboară şi urmează, la •• distanţă de zece paşi, o siluetă pe care au re-cunoscut-o. Alte femei părăsesc, cu o strângere de

mină prin care mulţumesc dinainte, prietena la care trebuiau să ia ceaiul şi .care va sta mărturie în caz de primejdia. Altele intră pe uşa unei biserici, *îşi* fac semnul crucii, pleacă o clipă genunchiul în faţa altarului şi ies pe alta uşă, ca să ajungă, de-a lungul

unui trotuar întunecos, la locuinţa secretă unde prietenul din copilărie al soţului lor le aşteaptă lângă un foc de lemne. Len-jereasa, care a obţinut ca patroana ei s-o trimită eu vreo treabă într-un cartier îndepărtat, se îţi-tâlneşte la cafeneaua metroului cu domnul puţin chel, a cărui amantă a devenit acum-trei săptămânî. In piaţa Republicii, negustorii veniţi din provincie intră în vorbă cu prostituate, cu înfăţişarea decentă, pe banchetele cafenelei ;,Hotelului Modern", şi îşi spun că le rămâne mai bine de o oră ca su facă dragoste, într-o cameră mobilată de prin împrejurimi, înainte de-a se apuca de treabă. In Bulevardul Grenelle, soldaţi de la Şcoala Militară împing uşa casei de toleranţă în care nu de muJIt Quinette a făcut o tentativă neizbutită. Directoarele caselor de *rendez-vous* îl roagă pe străinul distins să aştepte în salonul roz pe femeia din înalta societate şi p'e dansatoarea de la „Olympia" pe care le-au convocat prin telefon. Iar undeva într-altă parte, într-un pat răvăşit, un zidar beat e gata să strângă de gât o târfă care-şi face treaba de mântu-ială.

188

Jerphanion a mers dc-a lungul bulevardelor, a apucat pe strada Taitbout. Odată ajuns la încrucişarea d'Antin, ezită între Şoseaua d'Antin şi Bulevardul Haussmann. Cum să ştie unde să meargă? Abia dacă ştie ce caută. A Văzut treptat cum prostituatele pe care le întâlnea deveneau mai elegante, mai puţin îndrăzneţe. Unele se mulţumesc doar să-ţi arunce o privire. Ar fi de ajuns un.pic de înfumurare ca să ere/ci că o femeie amatoare de plăceri,' clar nefăcând o meserie dintr-asta, te-a remarcat în mulţime. Cu altele, stând câte două pe terasa unei cafenele, lingă sobiţa cu jeratic şi con-versând simandicos ca nişte

burgheze, simţi că s-ar cuveni să păstrezi anumite convenienţe. Ar trebui să le scuzi că ai deplasat un scaun, să te plângi de mirosul mangalului, să ajungi la aprecieri asupra iernii, care îşi are farmecul ei. Ba chiar uneori ochiul lui Jerphanion, care nu-i încă prea experimentat, n-a putut deosebi pe femeia care se vinde de femeia care se dă. Şi-a spus că o astfel de nesiguranţă în aparenţe corespunde poate unei realităţi mai adânci. S-a întrebat dacă, în oraşul acesta categoriile dragostei sunt chiar atât d.e puţin numeroase şi atât de definite pe cât crezuse. Chiar şi acum, la răspântia asta, pe care vecinătatea marilor magazine o face să freamăte de femei aşa cum freamătă de albine, care, intră, ies, se rotesc în vecinătatea unui stup, e izbit totodată de nesfâr-

sita diversitate pe care ele o prezintă, fiecare în parte, cât şi de aerul de familie pe eare-1 au cu toatele. „Există oare vreuna care se dă absolut gratis ? Vreuna care doar se vinde, fără să dea nimic ?" Se hotărăşte să meargă pe bulevard, înaintează prin noianul de femei. Ce 'nădăjduieşte? Iată-1 că evită chiar să le privească. Se enervează că şi-a irosit atâtea priviri, care n-au făcut decât să-i aţâţe dorinţa şi să-i spulbere încrederea. Noroc de sărutarea aceea din umbră. O femeie i-,a dat ceva, care nu era tot trupul ei, 'dar care era totuşi ceva din carnea ei; care n.u era actul însuşi al dragostei, dar era totuşi o împreunare a cărnii. ,,'Dacă m-aş fi dus cu ea, mi-ar fi cerut, desigur, bani, cred însă că ar fi avut, oricum, un pic impresia că se. dă. între mine şi un altul, m-ar fi .preferat un pic j pe mine... Nu, zău ? Nu exagerez oare ?... Chiar şi Jalle.z ar conveni că nu mă sugestionez singur ?... Oare alte femei, care nu sunt prostituate, nu se mulţumesc şi ele să-prefere un pic ? Când Jeanne de

Saint-Papoul se va mărita, dacă între doi pretendenţi va alege pe cel mai' puţin bogat, pentru că îi, va plăcea mai tare, nu va avea oare impresia că a *l* adus o jertfă dragostei ? Oare părinţii ei n-ar spune, la rândul lor, că a dat o dovadă de-o dezinteresare romanţioasă ?... O ! eu... dacă aş vrea... cunosc mijlocul... Funcţionara asta tânără care trece, n-am decât să-mi procur adresa ei şi să-i scriu o scrisoare în care să-i spun că o iubesc şi că am intenţii serioase: Semnat Jean Jerphanion, elev al Şcolii

190

Normale Superioare. La nevoie, mama ei mi-o va aduce de braţ – după ce se va fi informat pe la vecine în privinţa acestei faimoase Scoli Normale Superioare. Dar n-ar avea nevoie să mi-o aducă. Fata ar sări în sus de bucurie aflând că un tânăr atât de bine se gândeş.te s-o ia de nevastă ; ar fi dinainte îndrăgostită ; şi orioât aş fi de urât, chiar dacă aş fi de-o mie de ori mai urât, tot s-ar culca cu mine în primele două săptămâni. Şi nici n-aş avea nevoie ,să-i scriu. Scrisoarea e doar ca să clarifice ipoteza. Ajunge isă spui, să făgăduieşti, să laşi să se înţeleagă. Mai sunt şi cele care s-ar da, aşa cum cumperi un bilet la loterie : «Nu am poate decât o. şansă din zece ca să mă ia de nevastă. Dar îmi asum riscul.» Tot cumpărând bilete, ele trag nădejde să câştige într-o zi. Toate astea sunt din domeniul trocului, al negoţului, al operaţiilor comerciale – – sau rezonabile, ceea ce e tot una ; doarece, în relaţiile umane, orice schimb pur rezonabil e în fond o operaţie comercială. Ei da. Dar mă scârbeşte. Oricum aş privi chestiunea, în ceea ce priveşte sufletul, am şi eu un suflet de om, cum se spune. El vrea avânturi. extaze, uitare a tot ce seamănă a interes. Iar cât priveşte sexul, cât priveşte această mică fiară, foarte scumpă şi foarte rea, care

muşcă, mă roade, şi trage de mine ca un câine năuc, nici lui nu-i place ceea ce e rezonabil. Nu visează decât împreunări brutale, plăceri duse la paroxism, care nu se precupeţesc, în primul rând pentru că valoarea

191

lor e incalculabilă. El vrea să fie dorit, să fie primit cu exaltare, pentru el, pentru bucuria pe care o dă, sau cel puţin ca o emanaţie sacră a fiinţei mele... Minunat avantaj al imbecililor care nu se gândesc *îs-* nimic. Sau -al celor uşuratici, eare se prefac că nu se gândesc la nimic. Seduci o fată cum îţi vine, folosind toate mijloacele. Eventual, minciuna, dacă adevărul nu dă roade. Treaba ei; dacă prostata îşi închipuie că o voi lua de nevastă. Până una alta, profit de ea... Socoteala nu-i proastă.,. Ajung chiar să-şi dea atât el cât şi ea iluzia unei pasiuni împărtăşite. Ţine cât ţine, şi se termină cum dă Dumnezeu."

Jerphanion se bălăceşte câteva minute, cu o amară plăcere, în această baie de extremă luciditate. „Să fii, totodată lucid şi în rut, îşi spune el cu un rânjet lăuntric, e un privilegiu de om evoluat." ••

ar de fapt ce vrea? I-ar veni foarte greu să găsească răspunsul. Prea vrea multe ; vrea totul. Degeaba se străduieşte inteligenţa să vadă limpede dacă rămâi mai departe naivul şi flămândul băiat care persistă să vrea totul. Mai întâi vrea o amantă senzuală, neobosită, versată, care să-i îndestuleze simţurile, chiar cu prisosinţă, care să-1 extenueze, să-1 istovească, pentru ca apoi să aibă măcar câteva j zile liniştea datorită oboselii, satisfacţia de a nu se mai gândi la sexul său (sau aceea de a se gândi Ia el ca la un biruitor, şi deci de a se gândi mereu. Aceste două idei nu se prea împacă, dar contra-192

tlicţia nu-1 opreşte, si-i gata să-şi însuşească una

bau alta din aseste două bucurii). Mai doreşte şi o lânără fată afectuoasă, nevinovată, care-1 va fi aşteptat pe el ca să descopere dragostea, care nu va şti nimic despre dragoste dccât prin el, si va aluneca într-o zi spre voluptate, cu ochii pe jumătate închişi, fără să-şi dea măcar seama că a părăsit meleagurile visărilor adolescenţei şi ale extazului sentimental. Vrea o Helene Sigeau de optsprezece ani, rămasă tot atât de pură, clar a cărei feminitate se va fi dezvoltat fără ştirea ei, astfel încât va fi de ajuns o sărutate ca s-o .faci să-ţi cadă în. mâini ca o piersică. Şi totodată, un suflet dezinteresat, care nu se gândeşte decât la extazul clipei, care nu are mania jurămintelor veşnice. Nu I-ar displăcea să fie pe lingă asta o camaradă cultivată, capabilă să-şi dea părerea, între două îmbrăţişări, despre sinceritatea lui Jean-Jacques sau densitatea lui Baudelaire, şi să meargă să verifice" la Luvru, împreună cu el, strălucirea spirituală a *Pelerinilor din Eftiaus.* (Ne-am putea întâlni acolo cu Jallez şi discuta împreună cu el despre toate astea.) Bineînţeles, fără niciun pic de pedanterie ; nimic care să amintească de cursul lui Honore ; nimic care să ducă în mod perfid la o căsătorie de intelectuali. Jerphanion ţine la libertatea lui, pen-Iru o bucată de vreme nedeterminată, pentru că ţine la măreţie. E dator faţă de destinul său să rămână atletul disponibil care, în dimineaţa luptei, nu are a-şi lua rămas bun de la nimeni. Ar mai vrea şi – de ce; nu ? — o femeie vicioasă, cu cărnuri fofi gate ca statuile, pe care n-ar spcda-o jocurile e:, treme ale dragostei, şi cu caro ai controla uneori v: siniie delirante alo omenirii, în intervale, ai uitării desăvÂBşire, aşa cum uiţi monstruozităţile vă/ut in somn. Jcrphanion s-ar resemna chiar – ceea a dovedeşte o fire conciliantă <~.....să caute câteva d ir plăcerile acestea într-irn

lupanar cu veche trad plin de curtezane la modul antic, pentru care salariul nu contea/ă, în beţia propriei lor arte, aş; cum el nu contează pentru tragediană sau pe-ntru mazicant,.

Deodată – va, fi ridicat oare; ochii 'distrat, *îi* tirada transversală pe care rătăceşte, către o fe: ivastră ale cărei obloane închise pe jumătate las Sil străbată lumini? va fi primit oare de mai de parte imaginea aceasta zguduitoare ? — e copleşi de viziunea unei camere. Şi totul se simplific» Toată învălmăşeala de gânduri face loc viziunii. Şa «uferă,

.1'] o cameră obişnuită, redusă .la caracterele ej oarecum abstracte. Căminul ; patul ; un scaun lângă pat; o lumină fără punct de origine. Perdelele d ! >te ,sî-n-t lăsate, şi faldurile lor ample lucesc în lumină, cu o lucire fără vreo culoare anumită, aceea a stofelor de culoare deschisă şi catifelate. O femeie stă în picioare în mijlocul camerei, pe juma-

'tale goală; iar amantul «e tot învârte în jurul el. Se aşează în genunchi ; desface legături; săruta fiecare bucăţică de piele ce se dezgoleşte. E acum in clipa cîncl rutul, în sfârşit sigur în privinţa viitorului foarte apropiat, îşi îngăduie să atingă voios paroxismul.

Jerphanion aruncă pe furiş o privire în jurul lui, ca şi cum ceva amestecat în aer i-ar aduce vi~ /lunea. în cartierul în. care se plimba, sunt în momentul de faţă mii de camere asemănătoare, cu perdelele astea lăsate şi cu perechea asta. Trebuie să te deprinzi cu ideea că sunt mii şi mii şi că tu nu eşti în niciuna. Circulă în jurul tău un, fosfor care face spaţiul acru şi coroziv. Nicio alinare nu-i cu putinţă. Celălalt continuă să desfacă legăturile şi să sărute sinii, umerii. Fiecare pas al. tău, fiecare bătaie a inimii tale se izbeşte .de o undă de plăcere. Trebuie să-ţi spui mereu că celălalt

nu încetează. Cu fiecare pas pe care-1 facă, H. a mai dat la o parte puţină stofă, a mai sărutat o dată. Dar tu refuzi să vezi, N-ai altă scăpare decât să fixezi firma aceea roşie de pe întretăierea verzuie a celor două ziduri de la capătul străzii. Ai poate chef să-1 omori pe celălalt. Dar nu poţi să-1 urăşti. Nu poţi să-1 condamni. Ai văzut, plim-bându-te cu camaradul tău, spitalele de la Sud, spitalul de la Est, dincolo de canal, în cartierul1 acela de culoarea pucioasei. Slavă miilor.şi miiJwr «Io odăi din care se ridică destulă voluptate ca, să stăvilească năvala gemetelor. In fiecare clipă, ce-

lăialt găseşte o nouă dezmierdare, în fiecare clip totuşi, desface aceeaşi panglică, repetă aceeaşi dezj mierdare. Pentru că celălalt e acelaşi de mii ş: mii de ori. Se repetă şi se continuă din odaie î| odaie, în fiecare odaie, actul dragostei creşte şi s] maturizea/ă. Slavă trupului omenesc care-şi ia rel vanşa asupra putreziciunii. De ce să te gândeştl la putreziciune ? De jur împrejur, aici, n-au deci carne trandafirie, de-o prospeţime fermecătoarei Actul dragostei ,sc avântă de mii şi mii de ojj! către înflorirea lui. Dar nici în grădina cea mă cuprinsă, doi trandafiri nu înfloresc vreodată îl acelaşi timp. Celălalt n-a ajuns nicăieri la aceea panglică, la aceeaşi dezmierdare, în acelaşi pun al izbucnirii plăcerii. Dacă ar fi destui trandafij într-o grădină, în fiecare, clipă, de-a lungul al ilor, ai simţi zguduitura unei înfloriri. Slavă timp lui acestuia de aici, pe care-1 scandează nu bata" unui ceasornic, nu pulsaţia fluxului şi rcflu'xul nu groaznicele zvâcniri ale morţii, ci înflorirea dil miile şi miile de odăi. Conţine intervale mai lung! aşteptări ; deodată un şir de clipe ascuţite, încă lecându-se unele pe celelalte. Nu e un

timp maşî nai, un timp onest de somnolenţă si de ceasornij Se înscrie prin sufocaţii şi vârfuri de pumnal. | celălalt, deodată, care te sfâşie cu spasmul lui,; Dacă asta are să continue aşa în fiecare zi, nu-| mai rămâne decât să te omori sau să înnebunea

XVI ŞEDINŢA **DE LA CONTROLUL SOCIAL**

După ce-au coborât din tramvai, Loys Estrachard îl conduse mai întâi pe Quinette de jur-împrejurul unui întreg grup de case. Cum legătorul, văzân-du-se revenit la punctul lor de plecare, părea mirat, celălalt îi spuse cu un Hohot de râs:

— E un mic truc. Nu cunoşteaţi asta pe vremea dumneavoastră ?

Quinettc fu cit pe-aci să răspundă „da". Dar găsi mai abil să-1 măgulească pe Estrachard.

— Zău nu. Şi trebuie să mărturisesc că e foarte ingenios. Şi foarte simplu.

Estrachard era îneântat. Câteva sute de metri mai încolo, şopti:

— Vezi vespasiana aceea de-acolo ? Bun. Dumneata intri înăuntru. Eu merg mai departe. Dacă un tip ne urmăreşte, o să poţi să-ţi dai seama, fie că se hotărăşte să se ia după mine, fie că, din

197

pricina dumitale,, ezită. Prin ceva, oricum trădează.

—••Asta ştiu, spuse Quinette.

— Bine. Atunci du-te. Te aştept la c următor.

Când se întâlniră din nou şi-i dădu legătoru ••icul săit raport, care era negativ, Estrachard J spuse, tot cu voce scăzută :

••Iată. Sunt convins că în astă-seară nu riscănf nimic. Dar costă atât de puţin. Şi apoi e o olc'prin dere care trebuie păstrată. B întrucâtva ca I

armată. Toate poveştile astea cu schimbare

gărzii, cu sentinelele, cu parola, nu-şi îndepJines funcţia în caz de primejdie, decât pentru că te-, supus lor, chiar atunci, când nu există primcjdi

Adăugă sentenţios : – La noi totul e strict. Asta e tăria noastră

Cu puţin înainte de *a* ajunge în parc, încetini pasul, puse mina pe braţului Qwnette şi, pe u ton mult mai grav decât era cazul *i*

— Să intrăm aici să iau ţigări.

— N-ar fi mai bine să rămân afară ca să vă dacă...

— Nu. Dimpotrivă. Vino şi dumneata.

Era un mic bar-tutungerie. Patronul, un om *d®* jjataizeci de ani, scurt şi îndesat, .cu ochiul agerj dar de altminteri destui de şters, vindea unui domn! nişte timbre. Estrachard, care-1 lăsase pe Quinette| să-I treacă înainte, salută discret pe patron, apoi]

merse ,să se sprijine la capătul tejghelei. Quinette se afla chiar în faţa casei, sub o lumină puternică. **Ia** timp ce rupea timbrele de pe coală, patronul arunca priviri în. direcţia lui Quinette pe deasupra imărului clientului.

— Dumneata nu fumezi ? îl întrebă cu voee tare Cstrachard pe Quinette.

— Nu. Mai înainte fumam. Dar m-arrt lăsat,

— Nici nu bei ?

••—Aproape deloc.

— Aşadar, niciun viciu ?

Quinette ?,îmbi cu acea extremă curtoazie caie-i dădea atâta prestigiu în anumite momente. într<-timp, Estrachard schimba o privire cu patronul.

Domnul îşi luă timbrele si plecă. Estrachard îi luă locul.

— *Cu* ce vă servim ?

— Un pachet de mahorcă. Estrachard adăugă foarte încet :

— Şi un timbru fiscal.

Patronul luă pachetul de tutun de pe raft, rm fără a-l mai privi pe Quinette cu coada ochiului, Apoi ridică mapa în care-şi ţinea timbrele fiscale, *Dar* în acelaşi timp, luase, la repezeală, un toc care se afla în jgheabul călimării de sticlă de pe t'asă, şi păru că scrie ceva în grabă la adăpostul, mapei.

Când împinse pachetul ele tutun către Estrachard, timbrul, fiscal era dedesubt. Estrachard luă amândouă obiectele dintr-odată şi le băgă îi buzunar. Stingherit poate de curiozitatea patro1 nului, în clipa aceea Quinette se uita în altă parte Ieşiră din debit. După vreo sută de paşi, Estra chard, care ezitase foarte mult, întrebă :

— N-ai bănuit nimic ?

— Nu înţeleg.

— N-ar trebui să ţi-o spun... ,In sfârşit ! Ăst j dovedeşte încrederea mea. Ai. trecut un examen

—— Unde ?... în debit ? Dar cu cine ?

— Bună treabă, ce zici ? Fireşte, dumneata n r. ştii absolut nimic. Altminteri m-ai face să înghij un perdaf grozav.

Quinette socoti mai nimerit să nu întrebe dirocn

— în tot cazul, a fost straşnic de bine făcui spuse el.

Loys Estrachard râse cu satisfacţie ; apoi scotoci în buzunarul hainei, ca şi cum ar fi căutat un fif de tutun.

—••Iată diploma dumitale.

îi arătă timbrul fiscal, ţinut între două unghii,j râse din nou, apoi îl vârî cu precauţie, de datai asta nu în haină, ci în buzunarul vestei, îi şopti |

— Patronul pe care 1-ai văzut e un tip de mâna întâi. A fost mai mult de zece ani la ei. Tocmaii în poliţia politică. Cunoaşte toate mutrele... Dacă ţi-ar fi

refuzat viza, chiar prezentat de mine, nu ai fi putut intra. Poate că şi-a. amintit de d u m-:

neata ca militant, în tot cazul, nu ca agent al poliţiei. Şi râse din nou. '

O străduţă, proprietate particulară, ducând către nişte vile, se înfunda la dreapta, despărţită de strada Nansouty printr-o poartă eu grilaj.

Poarta era deschisă, După ce o trecură, un bărbat se apropie de ei, întrebându-1 pe Estrachard :

— E în regulă ?

— Da.

Continuară până la o cotitură pe care o făcea străduţa. De jur împrejur era linişte. Două felinare extrem de mici abia dacă luminau împrejurimile.

— Ţine seamă, îi spuse Estrachard legătoruluî, că astăzi e o şedinţă „largă". Nu se va spune nimic prea confidenţial. Dar, oricum, va fi interesant. Acest Michels care trebuie să vină e, pare-se, un tip de mâna întâi. (îi plăcea expresia aceasta şi ideea pe care o evoca.) Ai noroc că pentru debutul dumitale asişti la aşa ceva.

Estrachard se opri în faţa unei porţi încastrate în împrejmuirea unei grădini care se afla la capătul cotiturii, în dreapta. Poarta se întredeschise fără ca el să fi sunat. Omul din spatele porţii îl salută pe Estrachard, se uită lung la

201

Quinettc. Estrachard scoase dintr-un buzunar interior al vestonului convocarea pe care-o pri-1 mise, şi din buzunarul jiletcii timbrul fiscal. Omul clădii la o parte scrisoarea, dar examina timbrul foarte de aproape, în lumina proastă care venea dinspre peronul vilei.

—••Bine, făcu el.

înapoie timbrul lui Estrachard, care îl îipi pe *im*

colţ al scrisorii.

Până la peron nu mai erau decât câţiva paşi. Aleea era mărginită de arbuşti destul de îngrijiţi.

în vestibul, unde erau trei cuiere, două de stejar şi unul de bambus, toate trei încărcate do haine, un alt tovarăş, tânăr, palid, bărbos, făcea controlul. Estrachard îi înmână scrisoarea şi-i arătă cu degetul timbrul fiscal apoi pe Quinette. Timbrul purta semnătura, încă proaspătă, şi o dată.

— Bine. Urcaţi.

Urcară două etaje, pe o scară cu treptele înalte şi cu o balustradă groasă de lemn. Vila părea destul de spaţioasă şi mobilată modest, după gustul burghez, cu câteva amănunte, pe ici pe colo, care vădeau o preocupare artistică. Pe palierul primului etaj, se vedea o canapea cu o tapiserie ordinară verzuie, fără lemn aparent si două scaune de mahon Louis-Philippe. Pe ziduri, câteva mătăsuri orientale; gravuri de Steinlen, de Brangwyn. Câteva caricaturi de pe la 1890. O

frumoasei *u* producere fotografică a unuia din *Sclavii* lui Michelangelo.

Sus, era un fel de studio în care se afla un divan, şi multe scaune desperecheate, câteva ste-laje cu cărţi, două mese, una mare şi una mică, o pianină într-un colţ, iar în colţul simetric, un spaţiu acoperit cu saluri orientale cusute împreună si atârnate de vergele. Perdelele de pluş grena ascundeau cele trei ferestre.

Douăzeci şi cinci până la treizeci de persoane, dintre care cinci sau şase femei, ocupau scaunele aşezate fără vreo ordine. Un bărbat de vreo cincizeci de ani stătea în spatele mesei celei mari, care era puţin retrasă spre fundul încăperii, între colţul pianinei si colţul acoperit. Masa cea mică, împinsă

lângă una din ferestre, era plină de hârtii, de broşuri şi de cărţi, ca şi cum ar fi slujit la descongestionarea celei mari.

Bărbatul care părea că prezidează avea ţeasta cu desăvârşire chelă, două smocuri mari de păr castaniu-închis, cu vreo două firicele albe lingă tâmple, o barbă de aceeaşi culoare, pe' care o resfira tot timpul între degete. Privirea şi atitudinea lui dădeau impresia unei mari linişti. Doi asesori, sau care păreau a fi asesori, stăteau la cele două capete ale mesei. Unul cu bfaţele încrucişate, celălalt cu obrazul sprijinit în palmă.

La întrunire luau parte oameni de toate vârstele. Majoritatea între douăzeci şi cinci şi treizeci şi

cinci de ani. Doi sau trei bătrâni bărboşi, eu părul lung şi umerii plini de mătreaţă.

De altminteri, chipurile de bărboşi şi capetele pletoase alcătuiau mai mult de o treime din adunare. Erau, de asemenea, multe blu/oane dej pânză, multe cravate lavaliere, mulţi pantaloni bufanţi. Câteva costume erau de catifea. Multe ' dintre femei purtau bluze de culori vii, crayateji părul lins ; cocul, sub beretă sau pălăria mică, devenea invizibil. Una dintre ele, aşezată în primul rând, încă tânără şi frumuşică, era îmbrăcată într-o bluză de catifea maro şi fuma o ţigară de foi.

Dar printre cei de faţă, alţii – poate mai mult de jumătate – nu se deosebeau întru nimic de obişnuiţii trecători de pe stradă. Aveau un aer; paşnic de funcţionar sau de muncitor în haine curate.

Unul din asesori cedase locul lui Robert Michels, pe care preşedintele îl prezentă în câteva cuvinte.

Preşedintele vorbea cu *o* voce domoală, bine timbrată, privind drept înainte, dar fără să fixeze pe

nimeni. I se întâmplâ să scandeze câte o frân-tură de frază, lovind uşor masa cu un cuţit de tăiat hârtie, pe carc-1 ţinea între degetele lui lungi. Cu cealaltă mână îşi mângâia tot mereu barba.

204

înştiinţa asistenta că tovarăşul Michcls nu avusese răgazul să pregătească o adevărată expunere ; că se va mulţumi să răspundă la întrebări; că discuţia generală s-ar putea, aşadar, deschide aproape imediat, dar că, bineînţeles, se va proceda conform disciplinei obişnuite.

începu el însuşi prin a~l întreba pe Michcls – de acord, fără îndoială, cu el – ce crede despre „situaţia revoluţionară" din Europa.

Michels răspunse că dacă privim situaţia în. mod „sintetic" ajungem la concluzii foarte puţin încurajatoare. Cu toate temerile burgheziei, suntem departe de o situaţie revoluţionară generală ; mult mai departe deeât fusesem, într-o altă ordine de idei, în 1848. Extinzându-şi poziţiile, înmul-ţindu-şi câştigurile aparente, Internaţionala îşi pierduse vitalitatea, deşi confisca energia proletariatului. Ne găseam în faza somnolentă a marxismului academic.

Profită ca să reia critica socialismului parlamentar pe care o făcuse la Sampeyre, şi,' îndeosebi, a social-democraţiei germane, care i se părea a fi cea mai desăvârşită expresie a lui. O spuse însă mult mai pe şleau. Ajunse repede la batjocoriri brutale. Vorbea ca unor oameni pe care nu mai vrei atât să-i convingi, cât să-i întăreşti în părerile lor preconcepute, îl aprobară cu un aer care-i arăta totuşi că demonstra lucruri evidente.

.205

îşi scurtă această paranteză ca să spună că „analiza" situaţiei lăsa să se întrevadă simptome mai

favorabile. Făcu elogiul Franţei şi al Italiei.

Franţei îi revine îndoitul merit de a fi formulai, adevărata doctrină a acţiunii revoluţionare şi de a-i pregăti, prin organizaţia sindicalistă, mijloace puternicei de realizare, în Italia, speculaţia nu era atât de strălucită, nici organizaţia atât de dezvoltată ; clar se întreţinea viu sensul acestei acţiuni. Vechea *virlu* ' italiană nu aştepta decât să-şi dovedească prin fapte tânăra teorie a violenţei.

Cei de faţă păreau foarte miraţi aimndu-1 spunând că în Franţa situaţia revoluţionară era hună. Ar fi fost mai mulţumiţi de o apreciere pesimistă. Numele lui Sorel fu întâmpinat fără niciun entuziasm. Invocarea şefilor sindicalişti şi ai Confederaţiei Ckmerale a Muncii stârni câteva /îmbete. Străinul acesta vedea lucrurile de departe şi îşi făcea iluzii.

Michels simţi reacţia publicului său şi îşi reproşa că nu o prevăzuse. Trebuie să fii foarte circumspect cinci faci unor oameni elogiul compatrioţilor lor. Rareori o nimereşti.

Se întoarse la italieni, la acea *virtii* italiană, şi la individualismul dinamic, singurul capabil de-a smulge ideea de revoluţie din mlaştinile .democraţiei. I se răspunse cu anumite declaraţii făcute tot aici de Ugo Tognetti cu câteva săptămâni înainte. Tognetti nu avea o părere bună despre

Virtute, eficacitate, vitejie (it.).

revoluţionarii italieni, în unii vedea doar nişU: profesionişti ai politicii, pândind ocazia unor compromisuri profitabile şi gata să preia, fără riscuri. succesiunea partidelor burgheze, dacă s-ar oferi ; în alţii, nişte simpli gălăgioşi, amăgind clasa muncitoare prin comedia lor, tremurând de fapt în faţa poliţiei şi la ordinele ei. Afară de câteva excepţii ca Serrati,

Vella,, Pignoni, Mussolini *, dintre care cei mai mulţi trăiau, din păcate, în exil aşadar fără contact cu trupele lor.

Michels ripostă că Tognetti pe care-1 aprecia foarte mult, era el însuşi o dovadă că Italia avea revoluţionari vrednici de acest nume; că exilul sau depărtarea – cunoştea şi el astea din proprie experienţă – nu împiedica orice contact ; că, de altminteri, în „sociologia revoluţiei" ceea ce conta erau oamenii excepţionali. Revoluţia va fi făcută de minorităţi, în unele ţări chiar de nişte minorităţi infime, dar „excepţional de energice". La rândul lor, minorităţile acestea .valorează cât valorează şefii care le vor inspira şi călăuzi.

Aceasta era tocmai una din greşelile, ca să *nu* spunem din principalele crime ale socialismului democratic. Ruinase, vlăguise ideea de partid şi ideea de şef. Ne deprinseserăm să credem că un mare partid însemna un mare număr de coti-zanţi. Ca si cum ar fi vorba de o societate de

1 *Benito Mttssolini* (1883—1945), şi-a început; activitatea în partidul socialist, după care, trădând interesele clasei muncitoare, a înfiinţat partidul fascist (1919),

ajutor reciproc. Şi să luăm drept o organi'/aţie revoluţionară o organizaţie pur şi simplu electorală.

— ...de care statului capitalist nu prea îi e teamă ; şi pe bună dreptate. El ştie că organizaţia lui va fi totdeauna mai tare şi va avea ultimul cuvânt.

Deoarece e şi mai numeroasă, şi mai perfecţionată ; şi —- culmea ironiei – mult mai energică.

— în Germania, de pildă, e mai multă *energie* într-un' singur regiment adus pentru restabilirea

ordinii decât în toată social-democraţia.

Trebuia să i se restituie noţiunii de partid vigoarea sa. Un partid e o facţiune. E .un grup concentrat, ţinut strâns de un mic număr de conducători: In mâinile unor şefi propriu-zişi, un partid puţin, numeros poate izbuti revoluţia lovind Statul în punctele vitale. Dar nu-i mai puţin evident că cel puţin două condiţii sunt necesare : momentul să fie cit se poate de bine ales; iar ordinele să fie executate cu o energie cumplită. Ceea ce presupune autoritatea absolută a şefului. Iţi trebuie o mare naivitate ca să crezi că o revoluţie se poate înfăptui prin procedee democratice şi sub îndrumarea unor conducători care nu conduc absolut nimic, care nu sunt în realitate, decât şefii unor majorităţi de Congres şi oratori aplaudaţi.

Michels folosea în. fiecare clipă cuvintele şef, conducător, călăuză, prin care, rând pe rând, se

traducea unul şi acelaşi cuvânt pe care-1 avea în minte, şi anume, cuvântul „fuhrer".

îl ascultau cu un interes susţinut ; diferitele puncte ale expunerii lui întâmpinau însă o aprobare foarte inegală.

Când insistase asupra noţiunii de partid *şi* de grup, unul din bătrânii cu barbă lungă îl întreba dacă această concepţie a lui nu era foarte asemănătoare cu aceea a „grupului" libertarilor * ? Mi-rhels fu de acord, fără ezitare, în sinea lui nu era chiar sigur. Dar soarta noţiunilor politice este să evolueze. Şi când c vorba să convingi pe cineva, nu e niciun inconvenient să-1 laşi să creadă că era de mai înainte de părerea ta. Esenţial este ca ideea pe care i-o aduci să se instaleze în capul lui, fie chiar păstrându-şi haina .ideii pe care o înlocuieşte.

Dar dacă ideea de grup era acceptată fără dificultate şi profita chiar de unele interpretări greşite, ideea de şef, mai cu. seamă în accepţia dură pe care .i-o dădea neamţul, nu putea să nu stârnească oarecare împotriviri.

Mai mulţi dintre cei de faţă atraseră atenţia asupra faptului că tradiţia libertară nu admitea decât „disciplina spontană" a grupului. La auzul acestor, cuvinte de „disciplină spontană", Michels îşi reţinu un zârnbet. Alţii recunoscură că vremea metodelor libertare trecuse ; dar că acelea pe care

1 Partizani ai libertăţii absolute şi ai **abolirii** oricărui guvern.

le preconiza neamţul aveau totuşi în ele cev ce/arian. Admiţând că în momentul acţiunii auto 'ritatea şefului devine necesară, ea nu era decât o delegaţie a grupului şi rămânea supusă controlului său. Rolul şefului fiind să asigure executarea a ceea ce grupul a hotărât în deplină libertate 'Micbels făcea greşeala de a transforma grupul într-un instrument pasiv în mâna şefilor. vorbise el, de altminteri, despre „tendinţa oligar* hică" ? Viaţa grupurilor, lăsată în seama ci, manifesta poate într-adevăr această tendinţă oligarhică. Dar asta era o primejdie, o boală necruţă-i toare cu care trebuia să te lupţi.

Observaţia fusese prezentată cu multă claritate în debit şi în expresie de un tovarăş cam de vrec patruzeci de ani, cu ochelari şi mustăcioară, care stătea la o mică distanţă de Quinette şi de Estra-chard. Michels se pregătea să-i răspundă. Dar îri celălalt capăt al adunării se născuse o discuţiej animată şi confuză, Oamenii ripostau, se întreru-peau unii pe alţii, cu aprindere, aproape cu duşmănie1.

Era vorba despre vechile metode ale. „disciplin

nei. spontane". Cineva spunea că principalul lori rezultat fusese de a îngădui acţiunilor poliţieneşti] să-şi bage nasul în grupuri, şi că datorită absenţei! oricărei organizaţii veritabile, iscoadele poliţiei! intrau în ele ca într-o gară. Un altul declară că lăsând chiar la o parte iscoadele, slăbiciunea orga-' nică a grupurilor favoriza înmulţirea individuali

taţilor para/iţe ; că clupă câtăva vreme militanţii serioşi se de/gustau, că grupurile, „spre marele *haz* al păzitorilor orclinei burgheze", deveneau adunări de palavragii şl de neputincioşi. Dar alţii strigau că asta nu e un motiv de a renunţa pânâ şi la idealul în jurul căruia se grupaseră şi pentru (are luptau. Disciplina spontană îngăduise perfect demascarea iscoadelor de vreme ce toată lumea le cunoştea şi se ferea de ele.

— ...şi dacă uneori poliţia a râs de noi, am. putut şi noi să râdem grozav de ea, vă/.înd n> maimuţe îşi închipuia că avem să luăm drept cei mai puri dintre cei puri!

Evitau să pronunţe nume proprii. Dar aluziile erau însoţite de acea vibrare deosebită care le da atâta putere asupra atmosferei unei adunări. Aşa <'um nucleele electrice condensează furtuna.

Deodată, provocând ilaritatea generală, numele lui Libertad produse o destindere. Glume, care îa rândul lor erau şi ele aluzii, dar aluzii joviale 'şi împăciuitoare, izbucniră din toate părţile.

— li cunoştea! ? întrebă Estraehard, apleeân-du-se către Quinette.

—: Puţin.

— Ştiai c-a murit ?

— A, da ?

— Luna trecută. Şi ce e mai comic, din pricina unui picior primit într-o încăierare, un picior al unui

curcan, probabil. Ca atunci când pe scenă,

21] 14*

simiiiând un duel, un actor omoară pe celălalt fărŞ să vrea.

Estrachard rid ea ; Quinette râdea politicos ; toata adunarea râdea, în afară de Michcls, cârc nu înţej leşesc ; preşedintele se mulţumea să surâdă cu ochii în jos, trugându-se de barbă ; şi de vreo trei-patrt îemei, care considerau că e necuviincios să râzi când e vorba de idei.

Preşedintele bătu în masă. Atrase atenţia, pe ui ton cordial, că partizanii disciplinei spontane avea; cea mai bună ocazie să-i dovedescă eficacitatea *it* când singuri, fără cş el să-i poftească. Ruga pe ceij laiţi să respecte autoritatea biroului, care dada cuvântul tovarăşului Michels. Se aplaudă.

Dar Michcls pierduse firul discuţiei şi rămase ur moment tăcut.

Un tovarăş, ridicând mâna, ceru voie să pună întrebare. Tovarăşul Michcls spusese că situaţia î părea mai favorabilă în Italia sau în Franţa decî în Germania. Voia oare să insinueze că organizaţiil din Franţa sau din Italia ar putea, eventual încerca să dea lovitura, fără să fie asigurate ca Germania le-ar urma ?

Privindu-şi interpelatorul, Michels răspunse ca-î nevoit să mărturisească că asta era părerea lui

Dar care ar fi semnele, după tovarăşul Michels prin care s-ar putea recunoaşte- că momentul e prielnic ? Pe ce împrejurări ar trebui să te bizui ?

Michels se menţinu mai întâi în generalităţi^ spunând că în principiu erau favorabile toate

212

împrejurările care' slăbeau statul şi-1 paralizau, mai mult sau mai puţin.

— O mare mişcare muncitorească ?

— De pildă.

— Iminenţa unui război european ?

înainte de a răspunde, Michels sondă adunarea eu privirea. Apoi se porni pe o lungă explicaţie ru tot felul de discriminări, de ocolişuri şi o mare abundenţă de gesturi.

Se desluşi, treptat, că după el starea de tensiune premergătoare unui război avea mai multe şanse să întărească momentan statul clecât să-1 ••lăbească. Totuşi, cu drept cuvânt se putea vedea o oarecare legătură între fenomenul războiului şi posibilităţile revoluţionare. Toată problema stătea în ordinea succesiunii faptelor.

Se înţelese, în cele din urmă, că ceea ce considera el ca o condiţie favorabilă a unei acţiuni revoluţionare era un război în plină desfăşurare, un război nu numai declarat, dar care ar fi durat destul de mult pentru ca structura statului să fie zdruncinată,;

Asistenţa manifesta oarecare stupoare. Trebuia, aşadar, să-ţi încrucişezi braţele în faţa ameninţării războiului, să mergi chiar până acolo, încât să doreşti războiul ca să sporeşti şansele revoluţiei ?

Michels răspundea că înţelegea foarte bine, că, astfel pusă, problema ridica un.caz penibil de conştiinţă ; dar că în realitate nu se punea aşa.

Oamenii revoluţiei n-ar avea mai multă i-ăspirn-dere directă sau indirectă, intr-im război europeati decât înlr-un cutremur. Evenimentul o daţi declanşat, ei ar avea tot dreptul să se folosească de el.

Ce înţelegea el prin asta ? Că organizaţiile revoluţionare nu aveau posibilitatea să împiedice războiul ?

Spuse c'ă din .nefericire acest lucru era sigur *în* ceea ce priveşte ţara lui. (.leva mai puţin sigur, m ceea ce privea alte ţări. Dar de fapt era acelaşi lucru. E de-ajuns ca o singură mare putere si înceapă războiul, pentru ea celelalte să **fie** silit să-l facă, chiar de n-ar fi clccât ca să se apere. E d ajuns, deci', ea într-o singură marc? putere orga nizaţiile să fie incapabile de-a împiedica răxixmil, pentru ca oriunde în altă parte el să nu poată fi împiedicat. Anumite declaraţii ale Confederaţiei Generale a Muncii, oricât de sincere; ar fi, nu trebuie să creeze iluzii in această privinţă.

Dar, de fapt, i se părea lui că războiul e inevitabil?

El ridică braţele fără să spună nimic. Expresia **de** pe chipul lui răspunse da.

Câţiva din cei de faţă arătară că şi, ei credeau tot aşa. Dar doreau să ştie care erau motivele speciale care-1 făceau pe Michels să gândească astfel,

Mai întâi evită să răspundă. Motivele lui erau cele aî-e tuturor. La o întrebare mai precisă, măr-

2 W

turisi ea Germania, ea singură, In. starea in- e»re <;ra, îi părea o „cauză de război suficientă".

Cineva îl întrebă cum-prevedea el desfăşurarea războiului.

Se apără spunând că nu e profet.

— Totuşi, faceţi, desigur, anumite ipoteze» de vreme ce admiteţi că acţiunea dumneavoastră s-ar grefa pe un război ?

Răspunse că, bineînţeles, pentru claritatea expunerii, s-ar putea considera anumite ipoteze. Dar *că* a face o ipoteză nu înseamnă a faee o prezicere.

După câteva alte precauţii, consimţi să declare ••••ă în ca^ de război o victorie militară a Germaniei îi părea probabilă, dată fiind superioritatea, in toate

domeniile, pe care o avea asupra eventualilor ei adversari. Rusia era o ţară putredă, care doar prin minune se mai ţinea pe picioare. Acolo va începe debandada şi revoluţia. I-ar urma, dXipă puţin timp, Franţa.

— Dar celelalte ţări ? strigară unii.

In ce priveşte Tripla Alianţă, Michels credea ea Italia nu ar marge alături cie aliaţii ei decât silită, si că ar ii prima care să suporte contaminarea revoluţionară venită din celălalt lagăr.

—- Şi Austro-Ungaria ?

Din. punct de vedere, specific revoluţionar, nu se putea conta prea mult pe Austro-Ungaria. Prăbuşirea ei s-ar datora mai curând răbufnirii naţio-

nalităţiloi'. Era imposibil de prevăzut dacă iftil carea naţionalităţilor s-ar produce cu ocazia îri frângerilor militare, sau dacă ar fi cauza lor, sa| dacă ca *i|r* profita, pentru a izbucni, de agitaţii revoluţionară din celelalte ţări. O dată mai mult lăsând de o parte Viena, această parte din Europi era prea puţin interesantă.

— Dar Anglia ?

Michels credea că Anglia se va strădui să păs. treze cât mai mult timp rolul ei de arbitra; că nţ va interveni decât foarte târziu, ca să limiteze viei toria Germaniei, şi poate şi pentru a încerca sij opună revoluţiei, care câştigă teren peste tot, nouă Sfântă-Alianţă. Se întreba chiar dacă ni cumva, în ultimă analiză, Anglia nu ar fi obstaco Iul principal de care s-ar izbi revoluţia.

— îndt totul ar putea sfârşi printr-un duel între Anglia şi Revoluţie.

Michels se lăsase antrenat. Se întrerupse ca se spună că aici e vorba de ipoteze foarte aventuroase

cărora hazardul discuţiei le dăduse naştere, dar pe care evenimentele puteau oricând să le modifice Poate ••că peste o săptămână ar -refuza să le recunoască.

Unul din bătrânii cu barbă albă izbucni :

— Dar noi ? Care-i rostul nostru în toate astea ? Să aşteptăm ca prusacii să fie din nou la Châtil-ion ? Cum adică ! Iar povestea Comunei ?

216

Michels declară că „folosirea eventuală a fenomenelor independente de voinţă" nu scutea partidele să-şi pregătească acţiunea metodic. Dimpo-Irivă, Acestea nu ar putea fi folosite decât eu condiţia «ă te găsească pregătit. Ar trebui, pentru a cita numai câteva mijloace, printre altele, să câş-t.igi anumite complicităţi în armată, în administraţie, până şi în poliţie.

Către sfârşit, discuţia, deveni foarte zgomotoasă si foarte împrăştiată. Totuşi, unul din tinerii de faţă provocă un incident care concentra din nou atenţia. Se ridică, şi spuse cu o voce tăioasă :

— Ca să rezumăm, dacă 1-am înţeles bine pe tovarăşul Michels, el nu nutreşte împotriva războiului nicio ostilitate de principiu ?

Michels răspunse că dorea ca revoluţia să se producă înaintea războiului şi, astfel, să-i suprime motivele, dar că aşa cum nu puteau să-şi interzică de-a face, uz de violenţă, revoluţionarii de formaţie modernă nu trebuiau să renunţe de-a exploata o situaţie violentă creată de alţii.

Interpelatorul mai întrebă :

— In principiu, tovarăşul Michels nu pare să condamne nici dictatura ?

Michels răspunse că e. uşor să te cerţi pe cuvinte ; dar că în ceea ce îl priveşte, el nu se teme de cuvinte. Dar fie c-o numiţi sau nu dictatură,

autoritatea absolută a unui şef – el nu poate decât

217

s-o repete – – arc şanse de-a se impune de *i* sine în momentul critic al revoluţiei. Interpelatorul se aşează, spunâncl: .....— Mulţumesc tovarăşului Miehels.

înapoindu-se spre casă, Loys Estrachard, dân-j du-şi pălăria pe ceafă şi lăsând să se vadă o îngândurată, spuse aplecându-se spre Quinette :

— Nu sunt patriot. Dar neamţul ăsta m-a scoS totuşi din sărite. Că pentru a face noi revoluţig aici, am avea nevoie să ne tragă mai întâi ei c chelfăneală, iată ceva ce n-am să pot admite niciodată. Şi pe deasupra mai e şi felul în. care ţi-d spune ! Ai văzut ? Ca şi cum ar fi foarte firesc! *Cu* un, calm!... Chelfăneala... nu sunt chiar atât de! sigur că ne-ar trage chelfăneală. Ce părere ai?:

XVII 3UUETTK **I'KIMBŞTE O SCKISOAKK**

Juliette sosise abia de câieva minute, şi nu apucase bine să se aşeze, când mama ei îi spuse ;

— .Ştii, ai o scrisoare.

— Eu '»

— Da. Portăreasa mi-a înmânat-o aseară.

Chiar mie.

Doamna Verand evita s-o privească pe Juliette, Dar în tonul ei ghicea surprinderea, o re/ervă voită, o urmă de îngrijorare.

Se sculă şi trecu in cealaltă cameră. Juliette simţi cum inima e gata să-i spargă pieptul, I se zbătea âtât de tare, că nu putea fi vorba să înduri aşa ceva mai mult de un minut, în asemenea condiţii, viaţa u-ar mai fi posibilă.

Când mama ei se reîntoarse, Juliette avu timpul **să-şi** spună : „Aş prefera să fie altceva". Avu timpul să se gândească, de asemenea, că dezamă- girea,

ceasurile, ziua întreagă de dezamăgire cari ar urma ar fi mai uşor de suportat decât aceas singură clipă de aşteptare şi de presimţiri.

Dar chiar numai aspectul plicului, felul serisuluj P-ul de J a Paris erau uşor de recunoscut. Juliett smulse scrisoarea, ea şi cum ar fi aştoptat-o c; nerăbdare.

Doamna Verand nu.se putu abţine să nu r maree :

— Aşteptai, aşadar, ceva ? —- Nu. Absolut nimic.

Şi încruntându-şi sprâncenele, crispându-şi gura ca şi cum o lume întreagă de duşmani s-ar fi pregătit să se năpustească asupra ei ca să-i. ia seri soarea, Juliette o bägă în poşetă, şi-şi sărută mama în fugă :

— La revedere, mamă.

— Cum aşa ? De-abia ai venit! S-a intâmpla ceva ?

— Nimic, nimic. Vin să te văd azi după-masâ

Plicul era adresat: *„Domnişoarei Juliette Ve| rând”,* In clipa în care 1-a pus în poşetă, Juliett^ şi-a spus: „Aşadar, nu ştie că m-am măritat?’ Acum, când e gata să-1 deschidă, îşi repetă: „Aşadar, nu ştie?" Dar nu-i vine să creadă. „A vrut să-mi scrie. Mi-a scris pe vechea adresă; pe nu

l

••ele meu de altădată. Nu era lucrul cel mai simplu?"

Mai face câţiva paşi pe, stradă, strângând plicul în mână. Plicul se îndoaie, se încovoaie, aproape că se ascunde în palma ei care tremură. Juliette t: ispitită o clipă de un gând: să distrugă scrisoarea înainte de a şti ce e în ea? De ce? Ca să nu rişte o cumplită dezamăgire. Dar ce dezamăgire? Cum poate fi atât. de nesocotită ca să mai;; pere ceva?

Ispita se risipi îndată, ca o idee delirantă. Mai

bine să moară decât să continue să trăiască fără w! ştie ce conţine această scrisoare.

„22 *decembrie*

Dragă.'uliette,

Doresc să te revăd, îmi dau acum seama, după ce m-am ciândit mult la asta de câtva timp, că o despărţire atât de definitivă nu e de conceput între noi şi nu poate dura la nesjârşit. Ştiu ca eu singur am fost de vină. Dar nu despre asta e vorba. Ksenţial este să ne regăsim. Voi încerca să-ţi ex~ plic ce. s-a petrecut cu mine, dându-ţi dinainte dreptate. Aveai dreptate, de vreme ce tu voiai să continue ceea ce era între noi, şi de vreme ce acum vin eu••să-ţi cer să reluăm ce a /ost.

221

M-am hotărât să-ţi scriu, după o plimbare foa; asemănătoare, cu aceea pe care o *făceam odinioară împreună. Cu deosebirea* că *eram singur. Sa mai curând, gândul tău, prezenţa ta n-au încetţ să mă însoţească. Erai, într-adevăr, alături de mine la stânga mea. Vremea, era aşa cum am avut-o adesea împreună nu tristă cu totul, şi un cer care ne plăcea pentru că ne făcea să ne simţim totodată un pic refugiaţi şi un pic pierduţi. Am auzit un remorcher şi-mi spuneam: «Peste o oră va fi noapte». Micul tovarăş din stinga mea rămânea tăcut. Recunoşteam privirea cu care. se uita de obiceii la mine. Totul mi s-a părut uşor de regăsit şi inevitabil. Eram gata să strig «Juliette», ca şi cu «la celălalt colţ de stradă era cu neputinţă să nu te întâlnesc.*

. Sunt sigur că te voi vedea poimâine, joi. Nu pot să-mi închipui că scrisoarea aceasta nu-ţi va pan veni la timp, sau că vei fi plecată, sau că ar exista vreun obstacol în ceea ce te priveşte, îmi dau seama că niciodată nu am crezut total în absenţa ta.

îţi propun, dacă. vrei, unul din punctele noast de întâlnire obişnuite: scuarul cel mic din bulevan dul Henri IV, unde se află. o ruină. Dacă soseşti la ora trei, poţi fi sigură că mă vei găsi acolo Dacă, din întâmplare, plouă foarte tare, voi fi pe terasa sau în interiorul micii cafenele din faţă. Te sărut cu drag, scumpa mea Juliette, şi îţi cer iertare.

Juliette plânge, fără să izbutească propriu-zis să verse o lacrimă. Se sufocă şi nu izbuteşte să se (••ibereze printr-un hohot de plâns. O cumplită nelinişte, care e totodată durere, bucurie nemăsu-> rată şi de/nădejde, îi încordează tot trupul.

Un lucru, în tot cazul e sigur. Mâine, joi, 24 decembrie, ia ora trei, Juliette va.fi în faţa micului scuar, în privinţa aceasta nu încape discuţie. Ca *qi* cum evenimentul ar fi fost hotărtt de la începutul veacurilor. Ce se va mai întârnpla apoi? Nu are importanţă. Celelalte aranjamente ale vieţii.". avt amănunte neînsemnate. Şi apoi, odinioară, s-a ocupat prea mult de viitor. Pietre i-o reproşa, şi poate tocmai asta i-a displăcut. Tot dorind ca dragostea lor să nu se sfârşească, i-a pricinuit poate n Ursitul. Trebuie să te lucrezi mai mult în ce aduce y. iua. Când te laşi pradă deznădejdii, nu ajungi să te detaşezi cu totul de viitor? De-ar putea nenorocirea să ne înveţe să fim fericiţi!

„De ce m-a părăsit?... Nu. Nu vreau să mă mai ftlndesc la asta. Mai cu seamă nu trebuie să-1 întreb. Keântâlnirca noastră să nu înceapă cu o explicaţie. Si totuşi, aş avea nevoie s-o ştiu ca să... Mă iubeşte i lin nou? Da, de vreme ce vrea să se întoarcă. Scrisoarea lui pare plină de dragoste. Tot atât de iubitoare ca acelea pe care mi le scria altădată. Mai puţin înflăcărată ca unele din ele, dar afec-I uoasă. Nu spune că mă iubeşte. Dar cuvântul nu-i necesar. Nu-i aşa că s-a întors pentru că 1-am chemat prea mult? S-

ar fi întors oare şi singur?

223

Vreau, să ppun că dacă eu, în timpul acesta, nu 1-a mai fi iubit, mi-âr mai fi scris? Dacă aş fi dispă rut, ar fi plecat oare să mă caute? Eram atât d ’ aproape. N-am încetat o elipă de a-1 aştepta. Cu spune şi1 el, era sigur că mă va regăsi când v voi la celălalt colţ de stradă."

Are însă impresia că păleşte şi ea un gând groaz nic i se strecoară în suflet şi o si’âşie. Cum a putu uita a. vto o elipă? Cum a îndrăznit să se gândeasG la ceea ce a făcut ea „în acest -timp”? îi vine să protesteze. Aproape ea ar striga ca o acuzată j „N-am făcut nimic! Jur că n-am făcut nimic!” ••faptă s-a săvârşit, la care ea n-a luat parLe. ••uiv i se face rău pe stradă; vin oameni care-1 iau de umeri; îl duc la o farmacie, îl. urcă într-o trăsură^ Oamenii aceia decid. Ku nu mai sunt acolo. Faceţi ce vreţi cu leşul meu. Leş nu se spune decât despre morţi. Dar se întâmplă să dispui uneori de un omj viu ca şi. cum ar fi mort. Şi poate chiar cu mal puţine menajamente. Există o voinţă a morţilor care; se respectă, sau pe eare cei rămaşi se silesc s-o regăsească. Dar când e vorba de un om viu care a încetat a voi, toţi cred că fac bine voind în locul lui.

Doamne! Ce au voit în locul ei, ! Ce lucru ireparabil au făcut cu ea! N-ar fi putut să mai aştepte puţin, să-şi spună că între Pierre şi ea despărţirea „nu e de conceput… şi nu poate, dura le nc-sfârşit?” Fără îndoială, suferea prea mult. Ţi se făcea milă. Nu se putea s-o lase ’să moară de su-j parare fără să se înaerce ceva. Trebuia să se întreprindă ceva ca s-o scoată din starea aceea. Aşa spun oamenii. „Chiar clacă aş fi fost condamnată să mor de supărare, refuzam eu oare să mor de supărare?” Şi să ştie că nu

trebuia decât să-1 aştepte, că avea să se întoarcă, că totul putea să reînceapă ca mai înainte, să fie posibil ca mai înainte! Era de ajuns puţină răbdare. „Dar nu răbdarea mi-a lipsit. L-aş fi aşteptat /ece ani, dacă m-aş fi putut gândi că s-ar întoarce. L-aş fi aşteptat zece ani, dacă mi-ar fi spus «aşlcaptă-mă». Se poate vorbi despre răbdare când nu există nicio urmă de nădejde? Dar poate că altele în locul meu ar fi nădăjduit în ciuda evidenţei. M-am făcut vinovată pentru că mi-am pierdut nădejdea. N-am avut niciodată curajul altor femei ca să nădăjduiesc. Nu ştiu să am. încredere în viitor. Cât sunt de pedepsită!”

Un ginu şi mai groaznic se *urcă* peste celălalt, ca un şarpe care, ca să te strângă, se încolăceşte pe spirala unul alt şarpe:

„Dacă Pierre află ce mi s-a întâmplat, mă va părăsi din nou. li voi pierde din nou. De data asta pentru totdeauna.”

Dar e cu putinţă, oare să nu ştie? — Scrisoarea lui’ nu face nicio aluzie la acest lucru. Poate din delicateţe. Poate de milă. Poate de scârbă. N-a vrut să murdărească prima lui scrisoare – ba da, prima; reîncepe ceva – printr-o aluzie la un. eveniment de care are oroare. Ar fi mers totuşi până acolo încit să scrie: „Nu pot să-mi închipui că... ar exista vreun obstacol pentru tine 2” Doar fragment! acesta d; > i’ră dovedeşte ru nu ştie nimic. Nurna dacă nu o un fel cit se poate de subtil cle-a laşi să se înţeleagă ea ştie: „înţelegi despre ce obstacJ vorbesc. Dar îl consider neavenit. Şi nu admit dj există nici pentru tine.”

Şi fraza ceastălaltă: „Voi încerca su-ţi expli ce s-a petrecut *cu* m?” «e „. Subînţeles’. „Ce s-a pa trecut cu *tine, şi* pe care renunţ să-1 înţeleg, să-j judec, sperând că, la rânciul tău, o să mi-1 expli chiar tu”.

Cum va fi prima lui privire? Ce va conţine ea Aceleaşi imperceptibile aluzii ca şi prima lui seri soare? —Ş: Doamne! Ce *va* trebui să facă? Sa strige: „Spune-mi că ştii!” sau să tacă, să tacă diij răsputeri; să aştepte?

lat-o pâtrunzând în vălmăşeala acestui mare ma-l gazin, fără să-şi fi dat seama de clipa când s-a hotărât să meargă acolo. Şi nici când a verificai dacă are bani în poşetă. Destui bani?

Larma magazinului e ca o binecuvântare. Ascen-J soarele urcă. Femeile, cu privirea strălucitoarej pun mâna pe obiecte. Vuietul care se aude e făcua din numele lucrurilor dorite. Nimeni nu se gândeştej Ia moarte. Trebuie să te simţi iubită ca să vrei cu atâta înverşunare să fii frumoasă. Tot vuietul acesta e făcut de vocile femeilor iubite. Panglicile

226

(reînvie. Mătăsurile lungi, care? se revarsă din vârful sl. îlpilor, reînvie. Nu-i un buchet de flori artificiale, Iun pieptene în imitaţie de baga, nu-i un carton cu l rupse de care să mi-ţi dai seama deodată că-i acolo ’•• i să stârnească o poftă, să te incinte. Ce plăcut c ••; i vrei să iei ceea ce vcxi! în dulapul acesta, cu uşa glisantă, se ascunde poate mantoul pe carc-1 vei avea mâine; mantoul pe care-1 vei avea pentru prima lui privire. Micul scuar în lumina firavă; grilajul; verdeaţa de iarnă; anul de despărţire din ••••re vei ieşi ca din marginea unei păduri.

— Dar, domnişoară, nu văd de loc ce puteţi reproşa acelei cape. Nuanţa? Dar e nuanţa cea mai la modă... A! Pentru că vă pare prea deschisă?... Dar nu sunteţi în doliu, nu?... La vârsta dumneavoastră, când nu eşti în deliu, si cu un ten mai t’urând brun... n-avcţi idee eât de sever ar arăta e. culoare închisă, în sfârşit, cum doriţi...

Nu. ştio de ce, dar i se pare că nu poate să se ofere „primei lui priviri” într-o haină de culoare deschisă. Idee ciudată? Ba nu. S-ar găsi zeci de motive, dacă ai vrea să găseşti motive…

„Şi ea ini-a spus domnişoară.”

XVIII

CINTECUL DRAGOSTEI NOROCOASE

u

Jcrphanion coboară pe bulevardul Saint-Michej

Ziua dc-abia mijeşte; dar? do pe acum viguroasf şi vioaie. Se aude prin tot oraşul un*. zgomot* d|

grabnică revenire la viaţă. Măturători; lăzi d|

gunoi târâte şi izbite; mese de marmură care si rânduicsc. Obloanele care se deschid pocnind u-si de ziduri. Patronul magazinului de lenjerie numai

. în cămaşă, în ciuda iernii, îşi ridică oblonul de fic. r|

Chiar şi trapul cailor, chiar şi huruitul roţilor at>

ceva specific dimineţii.

Dimineaţă, de dimineaţă. Aşa îţi clntă în *cap.* un clopoţel sprinten. Jcrphanion s-a trezit mult înainte de ora şapte, în plină noapte. Cu toate căi

’J

se culcase târziu, vorbind cu Jallcz despre dragoste, ’ îşi spuse deodată: „Mă scol”, îşi aminti de trenul de la Sairt-Etienne. „Luasem o mare. hotărâre îd ziua aceea. Voiam să fac în aşa fel, încât, din când în când, să văd lumea dimineaţa.”

228

E greu să-ţi faci toaleta fără să trânteşti puţin lucrurile. Iar din camerele acestea hibride, ’care nu sunt camere decât până la doi metri, deasupra devenind dormitoare (un ciorchine de camere atâr-nat de im tavan de dormitor), cel mai mic zgomot i> gata să zboare ca să cadă apoi, ca prin minune, întreg şi

intact în fiecare din urechile vecine; Din l'cricire, somnul la douăzeci de ani e tot atât de solid ca şi faianţa economului. Şi apoi, atâta pagubă pentru urechile vecine. Să smulgi un thala din moleşeala somnului e o binefacere, înseamnă să-i dai prilejul să mediteze asupra neantului omenesc în acest sfârşit de noapte friguroasă în care stăruie mirosuri şi sforăituri. Atâta pagubă şi pentru tocilarii care au vegheat trişti.pe fişe şi dicţionare. Dacă ar fi vorbit despre dragoste, ca Jallez şi Jerphanion, veghea le-ar fi fost mai uşoară, visurile mai puţin opace, şi li s-ar părea foarte nimerit să sară din pat ca să fugă şi ei după aventurile unei zile noi.

Era cit pe-aci să bată la uşa lui Jallez şi, să-l poftească, spunându-i de-a dreptul: „închipuie-ţi că plec în. căutarea unei fete frumoase. Da, mi-a venit aşa deodată. Dis-de-dimineaţă, ca vânătorii. Jur să nu mă întorc mofluz. Vino cu mine. O să fim mai îndrăzneţi; o să ne dăm curaj unul altuia şi o mână de ajutor la nevoie"

Era cât pe-aci să i-o spună, să îndrăznească să i-o spună, pentru că Jallez aseară era cu totul altul decât cel de obicei. Mai uşor; mai apropiat.

«

Mai indulgent faţă de obişnuitele modalităţi ale| vieţii. Mai împăcat cu soarta modestă şi banală aj oamenilor. Mai puţin rafinat, mai puţin excepţie- < nai. Mai puţin intimidant pentru bietul şi scumpul'^ Jerphanion, pe caro l frământă şi-1 chinuie marele Ş noroc de-a avea douăzeci de ani la Paris.

„Ar fi fost atât de bine! Acum am fi cobor™ atnândoi pe bulevardul acesta, înălţătoare, de buuăf seamă, plimbările acelea poetice şi filosofice în *ţ* care răscoleam cu gândul cerul şi pământul. Deîi- i ci oase

senle de hoinăreală, în carc-mi vorbea des- J pre Helene Sigeau. Totul cântă în tine. Abia dacă J arunci o privire în jurul tău. Strada, fugind în-tr-o pario, seamănă cu o visare din timpul unei, călătorii. Dar poţi crede că ar fi mai rău dacă arn j pleca astfel amândoi, ca doi tovarăşi lipsiţi de complicaţii. sufleteşti şi care au hotărât deodată să cucerească două fete frumoase... O! N-am uitat ai u-! ••.'*va lui* dispreţuitoare din ziua cinci discutam despre:. B*aud*ela. irt... râsetele, sărutările, buchetele... cu xir- i cioarele eu vin, seara, în boschete... Păcat. Fetele-frumoase merg adesea dte două. Am intra în vorbă l cu ele mult mai uşor; într-un chip mai puţin slin- f gaci. Ele se împing cu cotul, râd, pentru că doi băieţi se uită la ele. Lucrul devine îndată mai puţin solemn, mai puţin compromiţător. Nimeni n-are. impresia că incidentul trebuie luat în tragic. Dezinvoltura atacului îşi obţine din oficiu iertarea. E de prisos să recurgi la mutrele teatrale, la ochea^-dele meşteşugite. Chiar şi o eventuală bruftuială nu-ţi prieinuieşte amărăciune. O păţanie pe care o împărţi cu cineva e uneori un prilej de glume, Şi apoi, fiecare din doi poate să aibă ocazia de-a nete/i calea celuilalt: «Spuneţi-i, vă rog, prietenei dumneavoastră că colegul meu e foarte îndrăgostit de ea... Nu găsiţi că le-ar sta bine împreună?»... Tot ceremonialul dragostei se uşurează dacă ia Ia. braţ camaraderia. Plimbările; în patru. Cine luate în boschete. Baudelaire doar nu era un băiat de prăvălie. Boschetele de la Robinson – Jallez rni-a vorbit despre ele ca despre ceva fermecător şi legendar – în loc să mă ducă acolo şi să mă înveţe arta de a iua cu mine o fată frumoasă a Parisului... E în el ceva misterios şi egoist. Şi un soi de respectabilitate. O pozăde un anumit ordin. Desigur, nu ţine să văd că-1 încântă cam. prea mult bucuriile pe care le gustă

primul-venit.. Destul. Sunt un ticălos.”

Ce prietenă bună a tânărului pirat care porneşte îa drum e cafeaua cu frişca servită pe tejghea Ia era şapte şi patruzeci şi cinci de minute; cit e de prielnică spiritului de iniţiativă! Triştii tocilari care au rămas pe celălalt versant al colinei n-au decât să-şi îneca verva matinală în castroanele cu cicoare. Aici comisionarul îşi bea paharul de vin alb, trăgând cu coada ochiului la caii de la camion.. Funcţionarii îşi ard limba. Chelnerul, învârtind ma-

nete şi leviere, se agită ca un mecanic pe locomotiva lui ce conduce spre Paris, în şuierăturile aburului, călătorii care s-au sculat de dimineaţă.

Voiai o fată frumoasă? iat-o. Nici prea mare, nici prea mică. Delicată, desigur. Ce-i’ poţi reproşa chipului ei? Jallez nu-i aici ca să te îndemne să faci pe mofturosul. Când ai o gură, un nas şi nişte ochi ca îiştia, poate nu eşti o mare frumuseţe ••—una dintre’ femeile acelea care nu sunt niciodată pentru tine, care sunt totdeauna pentru un altul mai frumos, mai puternic, mai bogat —••eşti însă o fată drăguţă *a* Parisului. Şi care merge cu complezenţa până acolo încât c şi blondă.

Ea cere pentru a doua oară un corn. Chelnerul însă, absorbit de manetele lui, n-a ascultat; iar coşul cu cornuri stă prăvălit ca o barcă pe uscat în jgheabul de zinc. ••

erphanion trece în spatele unui consumator, întinde braţul, ia coşul şi-1 prezintă vecinei lui. Dar mai cu seamă zâmbeşte. Jerphanion e înzestrat cu un zâmbet fermecător; un zâmbet care lasă să se vadă nişte dinţi frumoşi şi două gropiţe pe care barba nu le ascunde cu totul între cârlionţii din jurul obrajilor. De obicei uită să-1 folosească. Aş-; teaptă, cinstit, să fie

nevoit să zâmbească. Departe i de-a favoriza declanşarea zâmbetului, mai curând: 1-ar reţine. Pentru că nu e sigur că are un zâmbet; j frumos, şi pentru că nu-i place să se bage în sufletul oamenilor.

232

De data aceasta n-a avut nevoie să-i favorizeze declanşarea. Dar oricum, şi-a zis: „Zâmbeşte, nu te jena. Frumos sau nu, zâmbetul tău are un rol de jucat. Dacă nu profită de împrejurare ca să iasă din bârlog, e un laş."

Zâmbetul a apărut şi, zău, a făcut minuni. Nu numai că fata a zâmbit şi ea, dar îţi dădeai seama că era în ea mai mult zâmbct decât lăsa să se vadă. Şi a devenit mult mai frumoasă.

Cornul ei însă a întârziat atât, încât nu-i mai rămine decât puţină cafea cu frişca în fundul paharului; fundul acela ingenios, îngroşat pentru cei care privesc din afară, micşorat pe dinăuntru şi pe care un rest de zahăr îl reduce şi mai, jmult.

— Dar nu mai aveţi cafea, domnişoară. V-au lăsat să aşteptaţi atât. îmi daţi voie… Chelner, încă una.

. Face ce face si zâmbeşte clin nou în momentul când fata e gata să protesteze. Zâmbetul are, chiar de la originea lumii, o proprietate pe care-fizicienii au descoperit-o de curând la curentul electric. De îndată ce trece pe un chip, chipul din faţă e străbătut de un fel de' zâmbet indus, pe care nici vorbă să-1 împiedici. (Voinţa s-ar osteni degeaba şi şi-ar pierde prestigiul.) Când chipul din faţă e chipul unei fete frumoase, zâmbetul pe care-1 restituie acţionează la rândul său, îşi produce reflexul, şi rezultă de aici o sumedenie de lucruri plăcute. Cele două chipuri seamănă atunci cu oglinzile acelea aşezate vizavi în saloanele de odinioară.

233

Aşa cum un singur candelataru se repetă de o mie de ori, xâmbetul iniţial devine o dublă perspectivă' de zâmbetc, o iluminare cât vezi cu ochii.

N-a mai fost nevoie de niciun efort, de nicio nouă îndrăzneală, aproape de nicio iscusinţă în felul do a spune frazele pe care le spun toţi, pentru ca Jerphanion, să se trezească mergând la vale pe ••bulevard, în stânga tinerei fete.

Admirabilă uşurinţă a evenimentelor. Singura primejdie e ispita de a merge prea repede. Poţi strica totul printr-un exces de zel. Fata nu va voi să apară ridicolă făcând îndată pe speriata. Dar după ce s-a despărţit de tine, va reflecta, şi la întâlnirea de diseară nu va mai veni. Din fericire, mersul, bulevardul, podurile Parisului te ajută să fii răbdător şi procură înlesniri. Cuvinte în legătură cu împrejurările, spuse pe'un ton camaraderesc, întreţin de la sine *o* atmosferă nevinovată. Treaba celorlalte să se. strecoare la momenul po--, -trivit: E plăcut să mergi pe jos când nu plouă...: Cirul te gândeşti că orbul ăsta bătrân e aici în fie-i care dimineaţă, chiar. şi iarna!... Am cunoscut o: bătrânu care venea aproape în, fiecare săptămână laj târgul de păsări şi care avea la ea acasă cincizeci de păsări de toate culorile.

Jerphanion află îndată că fata lucra în strada Turbigo, la o modistă. (Da, Jallez, modistă. Prevă-

zuseşi asta.) Că locuia cu părinţii în strada Vavin; De ce s-a oprit la cafeneaua din bulevardul Saint-Michel? Pentru că n-a mai avut vreme să rnănânce acasă. Deodată te temi că ai întârziat şi pleci repede, în timp ce primele picături de cafea se aud căzând în pântecul filtrului. Desigur, ar fi mai simplu să iei tramvaiul. Pentru direcţia asta însă nici el nu-i foarte

comod. Oricum trebuie să faci pe jos o bucată bună de drum. Şi o dată ce-ai pornit... Nu-i rea de loc cafeaua în barurile astea mici. Şi apoi găseşti cu uşurinţă cornuri. Un corn călduţ încă, pe care-1 rupi în două ca să-1 înmoi într-o cafea cu frişca fierbinte, nu poate fi ceva mai bun. „Ţin să vă spun, domnişoară, că sunt încântat că nu aţi luat tramvaiul. N-aş fi avut plăcerea să vă întâl-nesc." „Nu-i aşa!" Şi din nou zâmbete, o perspectivă de /îmbete care se adânceşte; până unde? până la un mic început de tandreţe.

— Dar dumneata, domnule?

Nu, Jerphanion nu-i funcţionar. E student. Trebuie să fie foarte plăcută viaţa, de student. „Aşa se spune, domnişoară." Dar în viaţa de student mai sunt şi studiile: iar studiile, cu examenele la sfârsit, nu-s totdeauna o treabă chiar atât «de veselă. Cum se face că are de trecut podul şi că se îndreaptă spre strada Turbigo? E vreo şcoală pe aici? Nu tocmai o şcoală; şi nu tocmai pe aici. Locurile unde Jerphanion urmează cursurile sunt pe malul stâng. „Cunoaşteţi. Sorbona?" „O da. Foarte bine."

„Şi Şcoala Normală Superioară?" Ea nu cunoaşte Şcoala Normală Superioară. Jerphanion o lămureşte că, în altă ordine de idei, e echivalentul Şcolii Politehnice. Ea cunoaşte cât se poate de bine Politehnica. In clipa cmd oa vorbeşte, e limpede că are înaintea ochilor uniforma acestor domnişori. E gata să descrie bicornul, mica spadă. Gândul că un politehnician i-ar putea face curte i se pare, de bună seamă, un vis de măreţie. Din politeţe, îl lasă pe Jerphanion să abuzeze de o comparaţie atât de strălucită, (în viaţă, toată lumea se laudă niţel. Nici ea nu s-ar sfii să afirme că atelierul ci din strada Turbigo nu are nimic de invidiat celor din strada de la Paix. Dacă nu te-ai lăuda niciodată, ar trebui să vezi tot

timpul lucrurile aşa cum sunt. Ai mai avea atunci curajul să trăieşti?) Jerphanion simte această indulgenţă şi asta îl agasează şi mai mult. Ca şi cum ar fi pe lume ceva mai greu decât concursul de admitere la Şcoală! Şi nu înseamnă să. aduci un prejudiciu Normalei, al cărei ciur incomparabil extrage din' elita însăşi o mână de oameni, comparând-o cu Politehnica, unde, vrând, nevrând, trebuie să admiţi că se strecoară, în grămadă, destul de mulţi nechemaţi? (E drept că secţia ştiinţifică de la Normală strică puţin tabloul acesta măgulitor. Prea mulţi candidaţi se prezintă la amândouă concursurile şi, admişi la amândouă, optează pentru Politehnică. Trebuie să mărturiseşti, de altminteri, că „Ştiinţificul" de la Şcoală, cu halatul lui jegos, cu părul ciufulit, cu mutra

congestionată de spiţer bădăran, -. dă, cu prisosinţă apă la moară domnişorilor cu bicorn. De n-ar avea frumoasa fată prilejul să se convingă!) Lui Jcrpha-nion aproape ră-i pare rău că nu are şi Şcoala o uniformă. N-a existat una pe vremuri?... Vai L. abia dacă îndrăzneşti să ţi-o închipui. Frumos mai. trebuie să fi arătat! O ploaie de violete sau de seminţe de spanac pe un frac de aprod tinerel. Ceva care evoca, de bună seamă, pe academicianul băieţandru, pe copilul de trupă al Institutului. Să moară de râs, nu altceva, două şiruri întregi de. modiste. Oricum, publicitatea Şcolii e insuficientă. Te vezi constrâns, ca să nu fii cu desăvârşire ignorat de modiste, să-ţi revendici calitatea de student la Sorbona. Umilinţă şi mai penibilă decât cealaltă, deoarece are loc în sânul familiei.

Dar dacă are cursurile pe malul sting, ce caută pe malul drept? Ei bine! merge la Biblioteca

Naţională, unde se găsesc anumite opere rare de care are nevoie. Unde e biblioteca aceea? La doi paşi de Bursă. Ca să mergi acolo, nu-i absurd, prin urinare, să treci prin bulevardul Sevastopol. Ocolul e galant. Dar rămâne discret. Jerphanion nu vrea să aibă aerul îndrăgostitului care s-a aprins prea repede şi care se ţine scai.

Ceea ce ar fi plăcut, ar fP să refacă împreună diseară drumul în sens invers,. dacă, bineînţeles, asta nu-i stinghereşte nici pe unul nici pe celălalt. „Dumneata rămâi, aşadar, toată ziua la biblioteca aceea?" Aproape. Şi totul se potriveşte atât de bine în lumea asta; încât el poate să iasă de la Bibliotecă în aşa fel, încât să se găsească la colţul străzii Turbigo cu bulevardul în momentul când va trece fata. („N-are de unde să ştie – chiar dacă aş merge într-adevăr acolo – că Biblioteca Naţională se închide la ora patru.") Fata se opreşte:

— Să ne despărţim aici. E mai bine.

— Atunci, la revedere, domnişoară. Domnişoara cum?

— Jeanne. Şi dumneata?

— Jean.

— E adevărat? N-ai inventat asta pe moment?

— Jur că mă numesc Jean.

Ea pare impresionată. (Se mulţumeşte cu destul de puţin când e vorba să recunoască potriviri în destin.)

—— Aşadar, domnişoară Jeanne, vă aştept lot aici, la şase jumătate.

O priveşte cum se îndepărtează. Silueta descreşte, devine neclară, pierzându-se în agitaţia străzii. Rîncl pe rând străbătută sau ascunsă de altele., simulată de altele, supunându-se, pas cu pas legilor pur omeneşti ale. acestui spaţiu disputat.

Jerphanion gustă pentru prima oară emoţia de a vedea dispărând în Paris o fiinţă care îi este deja puţin mai-dragă, puţin mai aproape decât celelalte fiinţe care compun mulţimea, pe care speră s-o revadă, fără să îndrăznească să-şi spună că-i absolut sigur. Deja, întrucâtva, Helene a lui.

238

Se întoarce pe acelaşi drum. Reia direcţia malului stâng. Abia atunci îşi dă seama, privind bulevardul Sevastopol şi străzile laterale, că *a* refăcut în tovărăşia frumoasei fete o bună parte din drumul său din seara trecută, poate tocmai aceea care-i păruse cea mai amară.

XIX QU1NKTTE DĂ UAPOHXUL.

întors acasă, după şedinţa de la *Controlul social,* ••Quinette a avut grijă să aştearnă pe hârtie esenţialul clin cele auzite, străduindu-se să regăsească ••fratele cele mai frapante. Nu era deprins cu dis-, j cutiile politice, nici nu era la curent cu doctrinele.! Multe aluzii rămlneau pentru el. literă moartă; sau risca să falsifice proporţiile lucrurilor. Pe dej altă parte, nu prea îndrăznise să-1 întrebe pe Loys Estrâcharcl, de teamă să nu-i dea impresia că e ageamiu..

Ciorna lui de proces-verbal dădea, aşadar, o imagine destul de infidelă despre şedinţă. Dar nu. avea. intenţia s-o arate. N-ar folosi-o decât la nevoie! ca să-şi reîmprospăteze memoria. O strecură deci

240

în buzunar, în ziua de joi 24, câncl se» duse la întâlnirea pe care i-o ceruse lui Marilhat.

— Nu vreţi mai curând, observă Marilhat, să vă pun în legătură cu Leclcrcq? Ştiţi, asta nu mai e deloc de resortul meu. In sfârşit, cum doriţi.

Se gândi că are tot timpul să vadă dacă

informaţiile lui Quinette merită să fie transmise.

Legătorul, care-şi pregătise expunerea, începu a descrie locul unde se întruneau adepţii *Controlului social:* străduţa, grădina, vila, studioul de La etajul al doilea.

— Care va să zică pe acolo e. sediul, zise celălalt. Oricium, e interesant. Şi însemnă ceva pe-o hârtie. Aţi remarcat dacă iau anumite precauţii, clacă procedează’la un filtraj?

— Vă voi vorbi îndată despre asta.

— Bine.

«

Quinette evocă destul de abil atmosfera şedinţei.

—— Ştiţi numele tipului care îndeplinea funcţia de preşedinte?

Quinette schiţă -un zâmbet de om metodic şi făcu un. mic gest cit mâna:

— Îndată, stimate domn; dacă îmi îngăduiţi. Spuse un cuvânt despre felul cum erau îmbrăcaţi oamenii, despre categoriile sociale cărora păreau să le aparţină.

Făcu apoi un rezumat al dezbaterii. Cum se gândise două zile la asta, erorile involuntare datorite

lipsei lui de" experienţă în ceea ce priveşte mediile politice se estompaseră; dar dorinţa lui de a-şi ••a importanţă îl făcea să forţeze nota în alte privinţe. După spusele lui, întrunirea, destul de inofensivă, din seara precedentă devenea o adevărată conjuraţie, gata să treacă la fapte, împotriva ordi-nei stabilite. Conjuraţie pe care prezenţa neamţului Michels o făcea şi mai îngrijorătoare, în definitiv, organizaţii secrete din diferite ţări căutau să se pună de acord în privinţa datei unei viitoare mişcări revoluţionare. Conspiratorul. neamţ părea să. ştie din sursă sigură că

ţara lui va declara cu-rând război Franţei; iar conspiratorii francezi erau, ca şi el, de părere că trebuie profitat de primele noastre înfrângcri --de care nimeni nu se îndoia în Germania – pentru a declanşa la noi revoluţia. în acest scop, aveau să'utilizeze complicităţile de care puteau dispune în armată, chiar şi în poliţie; si să-şi mai procure şi altele.

La cuvtntul. poliţie, Marilhat mormăi plin de neîncredere. Quinette îl opri:

— Aveţi răbdare, aveţi răbdare, stimate domn! cu un aer care spunea multe.

De altminteri, Marilhat nu ascundea interesul pe care i-1 stârnea raportul acesta. Dacă părea că nu se prea teme în ce priveşte sănătatea viguroasă a poliţiei, era mult mai îngrijorat în ce priveşte armata. Cât timp nu-i vorbeai decât despre agitatori politici, ar fi dat fără ezitai'e din umeri. Dar nu era alt mijloc mai bun de a-i stârni îngrijorarea decât

24.2

să-1 faci să întrevadă, sub masca acestei agitaţii, uneltiri care semănau mai mult sau mai puţin cu spionajul, iar în spatele acestor marionete, mâna inamicului. In primul, rând pentru că era patriot. Dar mai cu seamă pentru că era prea puţin, familiarizat cu aspectul acesta al lucrurilor. Foarte france/ sub acest raport, nu i'/butea să ia cu totul în serios primejdiile pe care me-seria lui era chemată să Ie cunoască şi să le combată. Tot ce privea siguranţa civilă păstra în ochii lui prea puţin mister ca să nu i se pară cam. naiv să te mai emoţionezi. Dimpotrivă, era convins nu numai că siguranţa armatei e mai importantă decât cealaltă – ceea ce se poate susţine – dar că se ţes acolo tot felul de vicleşuguri, de manopere, o şiretenie infernală ce nu-şi găseşte echivalentul în duelul cu inamicii societăţii civile. In privinţa aceasta, era

aproape toi atât de credul ca cel mai credul mic-burghez, cititor al gazetelor alarmiste. Desigur, nu ignora că în afacerile de contraspionaj poliţia colaborează cu militarii; avea însă impresia că lăsau pe seama ei treburile uşoare, sau care puteau fi executate de subalterni, ca să rezerve ofiţerilor specializaţi, în deosebi celor de la biroul al doilea, marea luptă din jurul secretelor. Dacă ar fi aparţinut biroului al doilea, i-ar fi venit tot atât de greu să ia cu totul în serios poveştile de spionaj, şi droaia aceea de neisprăviţi care complotează timp de şase luni ca. să obţină de la un caporal planurile unei magazii de echipamente.

Totuşi, îi făcu oarecare impresie efectul pe caro Quinette îl păstrase până la urmă.

— Cum aţi spus? Un debit de tutun din strada Alesia. Şi patronul ar fi făcut parte din poliţie? Sunteţi sigur că n-aţi priceput greşit?

Medita, frecându-şi încet fălcile cu degetul cel gros şi arătătorul mâinii drepte.

— Nu văd deloc cine ar putea fi. N-o fi cumva unul din, acei vagi indicatori, cum avem atâţia printre cârciumari, şi care la nevoie lucrează pentru noi, cu toate că-şi păstrează legăturile cu cei din tagma cealaltă? sau chiar se preface că e cu ei şi le

••storiseşte o întreagă poveste ca să-i facă să se dea singuri pe mâna lui? Icleea n-ar fi rea. Dacă am priceput bine, regula lor ar fi’dc-a obliga pe neofiţi să defileze prin faţa cârciumarului, care Ic-ar da sau nu viza. Dacă-i aşa cum cred eu, e într-adevăr foarte nostim. Trucul ăsta de a face să-ţi vină toate mutrele la domiciliu! lată unul care se pricepe să-şi uşureze munca, Nu-i lipseşte decât, un aparat fotografic.

Rise cu poftă, apoi căzu iar pe gânduri.

—— Totuşi, mă miră mult. Aş fi auzit vorbindu-se

despre asta. De când n-aţi mai fost pe aici, mi s-a spus iar că nu avem nimic în legătură cu *Controlul social.* O să mă informez. Cazul nu va fi greu de limpezit. Oricum, e o notă foarte bună pentru dumneavoastră." A! da. O să vorbesc despre dumneavoastră cu şefii mei. Lăsaţi-mi şi lista numelor pe care le-'aţi reţinut.

244

Quinette ar f i fost cel mai fericit om din lume dacă n-ar fi avut în minte în clipa aceea imaginea unei anumite galerii în fundul unei cariere, în care se afla pe jos ceva inform şi respingător. Imagine agasantă. De ce te îngrijorează? Omul care ţi-a spus aproape cu entuziasm: „O să vorbesc despre dumneavoastră cu şefii mei" e, evident, foarte departe de a te bănui de-o crimă. Si orice s-ar fi petrecut după paisprezece octombrie în galerie, nimeni nu se va gândi la tine dacă stai liniştit. Atunci?

Atunci tocmai pentru că e foarte fericit, Quinette e şi foarte pretenţios în. privinţa fericirii. Iată-1 admis aproape oficial în poliţie. A cerut să i se încredinţeze o primă misiune, şi a îndeplinit-© în chip strălucit. Aude dinainte ce se va spune despre el diseară sau mâine în cabinetul vreunui mare şef: „O achiziţie valoroasă. Inteligenţă şi dibăcie excepţionale. Şi oât de clare sunt rapoartele lui! Nu pui mâna adesea pe astfel de oameni." Marilhat îl şi tratează ca pe un coleg, gândeşte cu voce tare în prezenţa lui. Legătorul se simte acum ca la el acasă în micul birou cu scaunele de paie. —Vcde venind vremea când îşi va agăţa pălăria de un cui într-un dulap pe care i-1 vor indica. Până atunci, poliţia îl primeşte cu un zâmbet, îl. măguleşte c-o dezmierdare. E, într-adevăr, o fericire de îndrăgostit. Cu cât însă femeia iubită se arată mai drăguţă, cu atât te împaci mai greu cu gândul că

245

tţi
Şi o Q
ascunde ceva. „Tu nu-nii spui tot ce gândeşti ceartă c uinette nu umplită ’urmează dulcii îmbrăţişări.

putea fi cil totul fericit cât timp nu va’Şti dacă poliţia s-a dus în galerie, ce-a găsit ca acolo, ce crede ea, pentru ce a tăcut.

Deunăzi, Marilhat a schimbat vorba şi a luat o mutră suspectă. Aşadar, s-au dus acolo; sau i-a chemat cineva. Au examinat obiectul pe pământ; ce a mai rămas din el. Ar fi atât de bine să poată vorbi deschis. Qumette se stăpâneşte să nu strige: „Dar bine, iubite domnule Marilhat, pentru ce tot misterul acesta între noi! Spuneţi-mi pe şleau că aţi fost acolo. Spuneţi-mi ce *a rămas.* Spuneţi-mi ce ipoteze aţi găsit cu cale să faceţi. Spuneţi-mi unde a ajuns ancheta. Ce motive profesionale v-au îndemnat – căci acum sunt şi eu de-al casei; trebuie să mă iniţiaţi în toate sforăriile meseriei -— ce motive v-au îndemnat să nu permiteţi ziarelor să vorbească?’;

îşi reprezintă farmecul unei expediţii la faţa locului, cu Marilhat, într-o frumoasă dimineaţă de iarnă. Muncitoriii de la vagonete i-ar saluta pe cei doi domni. Datorită bărbii lui impozante, cheliei, Quinette ar trece drept „un mare şef”. Apoi ar pătrunde. tot mai adânc în galeriile când călduţe, când răcoroase. Marilhat ar" spune voios: „Nu credeam să mă reîntorc atât de curând pe aici. Hm? Aproape nicio schimbare. Un vagabond a descoperit cadavrul. O să vă arăt locul exact. Ce dulce înfiorare!"

Vis prea frumos!

Avu doar curajul să strecoare o aluzie:

— Voi continua cu cei. de la *Controlul social.* Mă interesează, nici vorbă. Şi îmi dau seama de

importanţa lucrului. Dar în ziua când aţi putea să mă chemaţi pentru o cercetare... ce ştiu eu.....

o cercetare... criminală... Dacă n-ar fi decât ca. să-mi arătaţi cum procedaţi; dificultăţile, metodele... Sunt destul, de plictisit că pista mea din strada DaiJloud n-a dus nicăieri.

Marilhat zâmbeşte evaziv; de altminteri cu bunăvoinţă. Se ridică tot ca şi data trecută. Ca şi data trecută, pare să-i indice lui Quinette că nu mai are timp. Adaugă:

— Da... dacă se iveşte ocazia, nu zic ba. Dar ••u aveţi interes să vă împrăştiaţi. După părerea mea, aţi dat de un filon. Trebuie să ştiţi că supravegherea politică e foarte apreciată. E o muncă gingaşă. Chiar şi fizicul dumneavoastră, nmnie-rele dumneavoastră vă ajută. Nu sunt sigur că aţi izbuti printre borfaşi.

. Ieşind de la comisariat, Quinette simte dorinţa. să mai facă ceva. Vrea să scape, desigur, nu de sentimentul eşecului, dar de acela al- lipsei de împlinire. Vrea să-si facă dovada că facultăţile sale rămân disponibile, că puterea sa rămâne eficare în mai multe direcţii. Vrea să-şi spună, de **ase-**

menea, că viitorul lui nu va fi mai sărac. Iată poate lucrul de care se teme cel mai mult: o împuţinare, o vestejire a viitorului său. Mai mult ca oricând, acum vrca'să-şi simtă viitorul ca un hambar încărcat cu provizii bogate. Sau, mai 1 curma, seamănă cu un grădinar activ care nu-i '••'mulţumit de el decât dacă toate răzoarele lui de) zarzavaturi au ajuns la un anumit grad de dezvol- ••tare clacă toate făgăduiesc ceva. N-arc importanţă j dacă recolta, pe ici, pe colo, se lasă aşteptată. Ceea ce e deprimant e pârloaga, sau invazia buruienilor pe un loc bine

însămânţat.

Intră î. ntr-o cafenea, se instalează în colţul cel mai liniştit; cerc hârtie, toc şi cerneală. Mapa conţine din fericire foi mari de hârtie cadrilată, îngrozitor de urâtă, şi plicuri înguste verzi-cenuşii. ••

Taie o foaie în două; apoi. scrie cu majuscule mici următoarea scrisoare:

„Finetta mea adorată,

Am nevoie de pachetul meu. Mă înţelegi. Te rog să-l dai avocatului meu. Duşmanii stă la} pândă. Să avem răbdare. Sunt al tău.

Augustin pe viaţă"

Quinette reciteşte biletul. E destul de lung? şi destul de afectuos? Nu conţine prea multe greşeli de ortografie? Unicul text original, din care legă-torul continuă să se inspire, nu îngăduie să-ţi

.

faci o idee despre frecvenţa medie a greşelii de ortografie la Leheudry. Pentru motivul că e foarte scurt; şi pentru că nu conţine niciuna. Cele pe ••are şi le-a permis imitatorul său corespund dorinţei de-a fi mai adevărat decât adevărul, care e ispita şi primejdia artei. De altminteri, nu are importanţă. Sophie nu le va observa. Cât despre majuscule, ele sunt o precauţie rezonabilă. Quinette nu are modelul în faţa ochilor, şi se teme să nu se depărteze prea tare de el, dacă se bizuic numai pe memorie. Dacă ea o să se mire, îi va fi uşor să găsească o explicaţie.

După ce a închis plicul şi 1-a băgat în buzunar, se gândeşte deodată la numărul 142 bis, din strada. Faubourg Saint-Denis. De la ultima lui vizită acolo au trecut vreo zece zile.

„De ce nu?”

Portăreasa de la numărul 142 bis strigă din

fundul odăii: „Intră”. Ridică ochii, îi vede pe domnul Dutoit, înclinându-se politicos şi zâmbind ca de obicei, cu pălăria în mină; în cealaltă mână ţine un bucheţel de crizanteme.

— Bună ziua, domnule Dutoit. Cred că nu am nimic pentru dumneavoastră.

— Bine, bine, scumpă doamnă. Sinteţi sănătoasă?

249

Ce bărbat distins! Barba nu stă bine orişicui;; dar când e bogată, mătăsoasă şi purtată aşa cum trebuie, ea dă bărbatului de vârstă mijlocie o auto-ritate căreia le supui cu plăcere. O ţeastă atât de; lucioasă, pe care se răs. frânge lumina ferestrei, Tiu-i urî ta do loc. Ai prefera un smoc do păr asprii şi încâleil? Nu oricine poate fi chel în felul acest.a. j Dar mai cu seamă vocea dovedeşte educaţia, blân-j deţea firească şi dobândită a caracterului, rangul’ social.

Femeile de condiţie modestă, dar cu gusturi delicate, suferă adesea în viaţă. Găsesc rareoiî bărbaţi vrednici de ele. Când ai două/eci de ani, ; ••ţi se întâmplă să întâlneşti un băiat frumuşel. Şi-zilnic trec’pc* coridoarele, prin curţile, pe scările imobilului câte un lucrător, câte un comisionar cu" mărfuri, câte un controlor de la gaze care. sunt destul de arătoşi. Dar care n-au pic de rafinament: Mâinile murdare, hainele pătate, chiar fără să aibl drept scuză meseria. Trupuri greoaie, care miro urât. (Când intră vreo trei-patru în cameră la scur interval, mirosul te răzbeşte.) Şi apoi pentru c intonaţiile astea mereu tărăgănate, sau zeflemitoare, ca şi cum le-ar face plăcere să vorbeaso urât,. să treacă drept şi mai ignoranţi, şi mai pros crescuţi decât sunt. De bună seamă, mai sunt şi ce care deodată, ca să te uluiască, încearcă să s exprime cu eleganţă. Dar ce stângăcie! Şi n-a

250

k.

ajuns bine până jos, pe scara C, că-i auzi înjurând pentru că s-au împiedicat de. un preş.

Femeile acestea au totuşi o inimă iubitoare; ele ştiu chiar mai bine dccât altele ce-ar trebui să fie dragostea aceea a cărei vocaţie toţi cred că o

D

au; şt sunt osindite să nu cunoască decât îmbrăţişări caro pentru ele, nu-s niciodată lipsite de o urmă de dezgust.

„Dar domnul Dutoit are un fel curios de a-şi ţine buchetul înaintea pieptului. Ai putea crede că... Cum? E pentru mine! O! Ştiu prea bine că vrea doar să-mi mulţumească pentru că am binevoit să-i păşire/ corespondenţa, şi pentru celelalte; şi c*ă n*u trebuie să iau lucrurile altfel. Dar orice s-ar zice, trebuie să recunoşti, să vii anume, cu flori atât de frumoase! Da, orice s-ar zice, o asemenea atenţie! Şi pleacă discret. Fără să insiste. Fără să abuzeze. N-am îndrăznit să-1 rog să stea jos."

Când să ia tramvaiul T A H, care 1-ar duce direct la patroana papetăriei (existenţa atât de nimerită a acestui tramvai pe care-1 uitase îi prici-nuieşte, de altminteri, o adevărată plăcere), se uită în jurul lui, ca şi cum s-ar întreba dacă nicio altă performanţă pregătitoare nu-1 solicita înaintea demersului său îndrăzneţ în strada Vendâmme. îi plăcea să procedeze prin acumulare.

251

Femeiuşcă drăguţă cu ochii trişti... N-a mai vă/ut-o niciodată. Uncle-i ca oare? Cu un zâmbct duios, Quinetţc corectează imensul ori/ont ome-| nesc. Păcat că nu i-a cerut adrosa. Co-ar face? Nu] ştie. Dar cu siguranţă că ar face ceva.

In timp ce pune piciorul pe scara vagonului o

voce lăuntrică îi şopteşte: „La clasa întli!”

XX-

. K/ Şl JULTKTTE SE **UUGÂSESC**

în /iua aceea de joi 24, ziua în care îi dăduse întâlnire Julicttoi, Jallez se afla încă de la amiază într-o foarte bună dispoziţie.

Dormise bine noaptea precedentă. Nu-şi mai amintea amănuntele visurilor. Păstra însă o impresie generală cât se poate de reconfortantă: lungi şiruri de aventuri coerente şi totodată animate; acţiuni ca prin minune mereu interesante, chiar când sunt banale. (La un moment dat, se găsea într-un soi de prăvălie, cu un prieten. Poate Jerphanion. Nu se petrecea nimic altceva decât ceea ce se petrece într-o’prăvălie obişnuită; dar era uluitor de captivant; stăteai în aşteptarea încordată a ceea ce va urma; ca la teatru. De ce viaţa adevărată, când ne înfăţişează aceleaşi lucruri, nu obţine decât un sfert de atenţie plictisită?) Erau şi conversaţii de-o mare precizie, sonore şi repezi. Spaţii. Colegi care se duc şi vin. O lume aerată.

253

Dificultăţi; dar nu obsesia obstacolului, nu ritmul acela al îngrijorării şi al eşecului care face anumite serii de vise să semene cu un dans sau cu o fugă a vieţii zdrobite. Câteva’viziuni lubrice, îm-păeându-se bine cu restul. Atingeri. Aderenţa intimă şi încântătoaro a unui alt trup, în timp ce iei parte, cu toată cuviinţa, la evenimente de un viu interes general, într-o societate de oameni binecrescuţi, cu care ai de-a face tot timpul.

Trezirea fusese bruscă. Mintea imediat disponibilă. Nicio suferinţă nu rătăcea prin mădulare. Impresia unei circulaţii bogate şi a unui foarte uşor spasm visceral, pe care un nervos, când atinge pragul

euforiei fizice, îl evită cu greu. Nu luase dccât foarte puţină cafea cu lapte, iar pune aproape deloc. Căci tristeţea şi depresiunea îi stârneau, J.£ deşteptare, nevoia unei hrane abundente. (O în, ghiţitură stimulatoare ca o pleasna de bici, ca se reducă la tăcere sufletul neliniştit. Şi ca să de «îndată ocupaţie animalului.) Digestia lui de dimineaţă fusese, aşadar, cât se poate de uşoară.

întâlnise pe coridoare, apoi în, turnă, un Jerphanion optimist şi înviorător. De altminteri, vreo zidouă tovărăşia lui Jerpbanion. îi ridica moralul. Cu toate că nu vorbea mai mult ca da obicei şi nici nu se deda la manifestări zgomotoasei îţi dădea, doar prin prezenţa lui, încredere şi nădejde în viaţă. E drept că era în ajunul vacanţei de anul nou. Jerphanion avea să petreacă o parte din ea în satul lui natal. Dar nu călătoria

254

aceasta era, pesemne, motivul veseliei lui, căci nu prea părea grăbit să plece.. Va mai rărnâne cel puţin până duminică, îi spusese lui Jallez, care se arătase mirat, că voia să asiste în seara zilei de sâmbătă 26 la o mare întrunire publică, la care trebuia să vorbească Jaures. Nu-1 cunoştea pe Jaures, şi, se felicita îndeosebi că avea să-1 audă pentru prima oară într-o asemenea ocazie. Era poate adevărat. Dar, cu siguranţă, nu era tot adevărul.

în sfârsit,. Jallez hotărâse să petreacă scara aceasta de joi 24, care era seara de Ajunul Crăciunului, la Closerie de; -> Lâlas, unde trebuia să aibă loc, în cinstea lui Moreas1 şi a'lui Paul Fort2, o şedinţă probabil mai strălucită ca de obicei. Nu era deloc sigur că se va amuza şi nici că va sta mult acolo; căci deoarece nu publicase încă nimic şi nu scrisese aproape nimic, în mediul acela era un foarte mărunt

personaj şi nu cunoştea multă lume. Dar asta era firea lui, îi plăcea să zărească limpede capătul perspectivei zilelor sale. Dacă o plăcere chiar mediocră era prevăzută pentru sfârşitul zilei – o distracţie, o întâlnire cu cineva, o mondenitate – restul zilei beneficia de-o înrâurire fericită; şi el trăia cu mai multă ardoare, în timpul unui curs plicticos sau al unei anoste lecturi a autorilor prevăzuţi în program, îşi spunea clin când în când:

1 *Jean Moreas* (1856—1910), pe adevăratul nume: Jean Papadiamantopulos, poet francez, născut la Atena.

2 *Paul Fort* (1872—1960), poet francez, născut la Reims.

„Diseară voi fi în cutare loc, voi face cutare lucru”. Şi chiar dacă nici locul, nici lucrul acela nu erauj vreo mare scofală, simţea un. înviorător val de căldură în jurul inimii.

Perspectiva acelei zile de jos 24 părea, deci, deosebit de plăcută, de vreme ce dincolo de întâlnirea cu Juliette, care, orice s-ar întâmpla, avea, fără discuţie, să fie interesantă, era sigur că ziua nu va rămâne pustie, ci se va sfârşi în sinul unei animaţii alese.

Spusese lui Jerphanion.:

— Vrei să vii cu mine diseară la Closeric? O să fie un spectacol curios. Fie cu-1 iubeşti sau nu, Moreas e, oricum, o figură. Fără să mai vorbesc despre ceilalţi. Chiar şi tembelii şi cretinii. Căci tu cunoşti tembelul de la cursul de pregătire sau pe cel din turnă, dar n-ai avut ocazia să tc| apropii de cel cu veleităţi literare. Are irroât maii mult haz.

Jerphanion la început s-a eschivat:

’— Nu iau masa la Şcoală. Mănânc la nişte rude’

îndepărtate.

La insistenţele prietenului său, cât şi din curio-j zitatc, spuse în cele din urmă:

— Ei bine, dacă vrei. să mă aştepţi, cred că pot î scăpa pe la zece şi jumătate.

Rămase, deci, înţeles, că la unsprezece fără un: sfert Jallez îl va aştepta pe Jerphanion în piaţa Saint^Miehel. Nu vor mai avea apoi decât de urcat bulevardul. Astfel, pentru Jallez totul se aranja.

256

de minune. Chiar şi întoarcerea lui de la Closerie, în noaptea de Ajun, era apărată împotriva surprizelor gândurilor singuratice. Flecăreala prieteniei miva lua sfârşit decât la hotarul somnului.

Jerphanion adăugase:

—- In schimb, o să vii şi tu cu mine sâmbătă seară.

—••Desigur. Nu 1-am auzit pe Jaures decât o singură dată, din întâmplare, şi doar câteva minute. Sunt încântat.

Jallez merse pe jos de la Şcoală la micul scuar „unde se află o ruină", îşi ţinea discursuri cutezătoare: „Viaţa nu mai e posibilă dacă te joci să complici totul. Nu trebuie să te gândeşti prea mult la ce faci. Şi nici să-ţi rafinezi prea mult sentimentele, în dragostea aceasta, de ce am, suferit?. de ce, mai ales, am provocat suferinţa? Din pricina scrupulelor mele nesfârşite; şi a excesului meu de gândire. Ne găseam într-o situaţie foarte simplă; cea mai simplă dintre toate situaţiile o-meneşti. Şi care reclama o soluţie veche de când lumea. Eranr tineri şi ne iubeam. Ei bine! N-aveam decât să facem dragoste, în sensul total; inclusiv cel fiziologic. Am fost ridicol, în această materie, e un pedantism absurd să vrei să fii mai tare decât natura. Cine vrea să fie înger devine bestie. E

una din vorbele cele mai deştepte care s-au spus vreodată. M-am lăsat amăgit. Am fost foarte nenorocit, şi în folosul cui sau pentru ce? Juliette nu aştepta dccât să se dăruiască. Nu. trebuie totuşi să ne închipuim că fetele sunt caste din fire, şi nici că ele consideră ca un sacrificiu actul pentru care simt că sunt făcute. Juliette ştia lămurit că nu voiam să mă însor. Aşadar, nici vorbă do abuz de încredere. Cinstea de fată mare! Să nu confundăm totuşi viaţa cu bluful social. De altminteri, şi eu fără ipocrizie. Nu «cinstea» ei mă preocupa. Din. fericire era ceva cu mult mai înalt; şi mult mai etern. Greşeala e de a băga sublimul, acolo unde nu are ce căuta. Trebuie să te resemnezi ca în viaţa ta să existe şiruri de acţiuni naive şi fără rost. Am fost, în felul meu, foarte sentimental. Şi sunt încă şi acum mult prea sentimental. Epoca sentimentului s-a încheiat. Secolul nou nu e sentimental. Asta nu împiedică alte forme de exaltare superioare; dimpotrivă. Eu trebuie să mă apăr împotriva blândeţei, împotriva farmecului. Trebuie să mă împietresc. Reamintirea Heâenei Sigeau... la ce orgie sentimentală m-am dedat, nu demult, în legătură cu ea! Jerphanion zâmbea, ascultându-mă. Are o sănătate morală pe care i-o invidiez. Nu <i ar fi avut naivitatea de care am dat eu dovadă cu Juliette. Nu-mi face confidenţe. Dar sunt sigur că a avut mai multe aventuri de când. a venit la Paris şi că nu s-a încurcat în probleme de metafizică. A fost mult mai puţin intoxicat decât mine de virusul religios... Şi acum, dacă ar fi în locul

meu?... O! n-av sta mult pe gânckiri. Şi culmea e că toată lumea ac fi încântată. Fără discuţie. Sărutările pe gură n-au mulţumit niciodată pe nimeni. Ce mi-ar trebui mie, care am trecut prin atâtea

încercări în domeniul spiritului, e o cură de cinism."

Ceea ce văzu mai întâi, fu u mică nălucă întunecată în faţa vegetaţiei de iarnă, îşi potrivise mersul ca să ajungă înainte cu câteva minute. Dar ea sosise prima la întâlnire, cum se întâmpla adesea odinioară.

Puţin surprins de severitatea hainei ei, a cărei linie, de altminteri, o socoti frumoasă, căută îndată chipul, ochii. Era acelaşi chip drăguţ şi blând, aceiaşi ochi negri; dar totul scăldat într-o tristeţe atât de adincă, încât zâmbetul pe. care-1 schiţă părea că vine dintr-un abis; el nu risipea tristeţea; dimpotrivă, o lumina cu o evidenţă patetică.

Nu putu să-i spună decât „Bună ziua, Juliette", şi să-i ia mâna, pe care o strânse încet în mâinile lui. Nu îndrăznea s-o sărute. Ea îl privea fără vreo urmă de reproş, doar cu o neţărmurită mirare. Răspuse:

— Bună ziua, Pierre.

Şi îşi strânse buzele, ca şi cum, auzindu-se pronuntind din nou numele acesta, ar fi simţit o emoţie prea mare.

— Ai venit de mult? Sper că nu te-arn lăsat să înă aştepţi.

••—Nu, nu.

— Vrei să ne plimbăm puţin, ca altă dată?

— Cum vrei tu.

— Şi ai puţin timp liber?

— Am avut totdeauna timp pentru tine; ştii prea bine.

în felul de a-1 asculta şi de a-i răspunde, ea arăta aceeaşi mirare ca la început, asemănătoare cu aceea a omului care se trezeşte.

El spuse, arătând Parisul în faţa lor:

••—Preferi un anumit loc?

••—Nu… Poate pe-acolo.

Era direcţia cartierului aceluia liniştit, situat între bulevardul Morland şi fluviu, şi care a păstrat caracterul de însingurare şi de depărtare al insulei ce-a fost până acum un veac. E străbătut de câteva străzi foarte obişnuite şi e ocupat aproape în întregime de două sau trei clădiri administrative. Dar o favoare a peisajului şi a luminii le conferă o demnitate pe care n-ar avea-o în altă parte. Te face să te gândeşti la cartierul guvernamental într-un > stat minuscul. Trecerea unei gărzi de doisprezece oameni, mergând să-i schimbe pe ceilalţi, cu manşete de culori vii, cu bicornuri sau cu căciuli, ar avea aerul cel mai firesc pe căile acestea drepte şi tăcute, sau pe terasa pe care o formează cheiul deasupra fluviului. Insula Saint-Louis, în faţă, ar

fi oraşul burghez, iar bazinul Arsenalului, care se adânceşte de partea cealaltă, portul comercial.

Jallez la început strânsese uşor braţul Juliettei prin capa de culoare închisă. Astfel o împingea puţin. Ea mergea cu o jumătate de pas înaintea lui. Nu se ferea să se lase sprijinită. Dar poate nu dorea nimic altceva.

El dădu la o parte cutele capei şi-i luă braţul, ca odinioară. Ea. nu se eschiva, nu opunea un refuz, nu-şi retrăgea braţul, dar nu izbutea să se relaxeze. Jallez o simţea pătrunsă şi copleşită de deznădejde. I-ar trebui multă îngrijire ca s-o scoţi. din starea asta, ca s-o încălzeşti.

Schimbară câteva fraze, cele mai goale şi maî obişnuite cu putinţă; nu atât pentru conţinutul însuşi al frazelor, cât pentru a se redeprinde să comunice între ei.

Avu chiar curajul s-o întrebe, ştiind bine că întrebarea lui era primejdioasă:

••—Şi tu ce-ai făcut în timpul ăsta?., /

Ea îşi întoarse o clipă ochii spre el, parcă ar fi vrut să scruteze chipul de unde-i venea o asemenea întrebare. Părea mereu cuprinsă' de aceeaşi uimire străbătută de un zâmbet trist. Deşi nu avea vreo înclinaţie spre ironie» vorbele acestea ale lui Jallez stârneau totuşi In ea un fel de ironie a inimii. Apoi zâmbetul dispăru brusc. Urma de ironie se şterse, îşi dădea poate seama că întrebarea căpăta un alt înţeles, provoca un alt răspuns. Trăsăturile ei luară o expresie dureroasă. Intr-o**. zit** odinioară,

261

(lupă o ceartă pe care o avuseseră, Jallez o auzise spunând, exact cu acelaşi chip, cu aceeaşi privire; „Totul s-a sfârşit", înţelogând prin asta nu că ca voiaj să rupă cu ci, dar că nu mai credea în dragostea Iui, că nu mai credea în nimic, şi că prăpastia neantului se deschidea înaintea ei. „Totul s-a sfârşit." Nu uitase accentul acestor cuvinte. Niciodată vreo vorbă rostită de un altul nu-i păruse mai puţin o formulă deşartă, în /iua aceea, Juliette, privind ţintă înainte, spusese pur si simplu ceea ce vedea; ceea ce i se părea că vede. Şi chipul ei luase această mască a deznădejdii.

Fu, aşadar, ca şi cum Jallez ar fi au/lt: „Totul! s-a sfârşit". Dar ce se sfârşise atât de definitiv, ce se sfărâmase, unde era ireparabilul?

El continuă, încercând să nu dea gravitate întrebării, s-o menţină în. tonul drăgălăşeniilor amoroase:

— Tc-ai gândit uneori la mine?

Ridicase oare ea din umeri? O smucitură a braţului pe care-1 ţinea îi dădu această impresie. Totuşi, faţa i se destinse puţin.

— Am recitit scrisorile tale.

îi strânse braţul, se opri, o sărută pe tâmplă. Ka ţinea mereu ochii în jos. El regăsea cu încântare liniile acelui profil ale cujui trăsături păreau fiecare forma carnală a unei idei afectuoase.

De’ câteva minute începuse o ploaie măruntă. Abia dacă-ţi uda puţin, hainele. Stropii care-ţi ajungeau uneori în obraz nu făceau decât să-ţi redeştepte simţământul pe care-1 aveai despre

••arnă, despre ziua în’amurg, despre fluviu, despre imensităţile friguroase, despre răbufnirile norilor şi ale aerului fluvial trecând peste poduri, peste ciocurile din depărtare, peste uzinele de pe maluri.

O sirenă de remorcher şuieră chiar lângă ei. Juliette căută mâna lui Pierre sub capă, parcă ar f i vrut să-i spună: „Auzi. Mi-ai vorbit despre ea în scrisoarea ta.”

Şi Pierre se ghidea, sau cel puţin o regiune a spiritului său păstra destulă libertate ca să se gândească, intermitent: „Ce înseamnă dorinţa, voluptatea, mofturile cu posesiunea fizică, alături de asta, alături de aceste tandre şi ameţitoare abisuri?... Sentimental... Nu... Există însă un univers al sentimentului. Nimeni nu te sileşte să intri în el... Dar odată ce-ai intrat, sau odată ce te-ai întors în el, cum să mai tăgăduieşti că-i fără asemuire şi fără margini, plin de muzici care te fac să le uiţi pe toate celelalte, înzestrat cu farmece faţă de care toate celelalte ţi se par deodată vulgare. Cum să nu-ţi dai seama încet că străfundurile lui se întâlnesc, nu se ştie pe unde, cu acelea ale serii, ale iernii, ale fluviului, cu acelea ale norilor, cu acelea ale tinereţii, cu toate scăpările, cu toate evaziunile, şi cu cele mai frumoase strigăte din lume, şi cu fremătările, cu mareele care merg să

scalde nisipurile unei plaje eterne... Spune, tu care făceai pe şmecherul adineaori, te mai gândeşti tu în clipa asta la fleacul acela egoist şi înfrigurat care e dorinţa de posesiune trupească?" ••

XI

CINA IN PLACE DU' TEKTSE

„Rudele îndepărtate", cu care Jerphanion trebuia să ia masa, se numeau Jeanne, modistă în strada Turbigo.

Cu o seară înainte, când se întâlnise din nou cu fata, îi propusese această mică petrecere. Destul de timid. Jeanne avea să gândească poate că vrea să precipite lucrurile. Şi nu însemna oare s-o silească să smulgă niţel prea repede o învoire de la părinţii ei, sau să se aleagă cu reproşuri din partea lor, mai cu seamă într-o seară de Crăciun? îşi prezentă, aşadar, propunerea ca o dorinţă îndrăzneaţă, înaintând în vârful degetelor.

Jeanne îi risipi îndoiala. Ea găsi numaidecât invitaţia foarte drăguţă, se gândi două secunde şi declară că după părerea ei „s-ar putea aranja". El ar fi preferat ceva mai multă rezistenţă. Bărbaţii sunt greu de mulţumit.

Deoarece începea să: aibă o uşoară bănuială penibilă, simţi nevoia să se liniştească într-un *iei sau* în altul:

— Părinţii dumitale n-au să spună nimic?

— O! Cc-ar avea ae spus,.. Se corectă:

— Adică, părinţii mei sunt foarte severi. Dar nu sunt obligată să le istorisesc totul. O să le; spun că ies cu o prietenă.

— Ca să luaţi masa împreună? Vor găsi că-i firesc?

— Evident, nu trebuie să se repete prea des. E o

prietenă pe care ei o cunosc foarte bine. De pildă, în ajunul lui paisprezece iulie, a venit să mă ia, şi am plecat aşa amândouă, fără isă mâncam, ca să avem mai mult timp să vedem balurile, iluminaţiile, retragerile cu torţe. Chipurile mâncam. ceva pe drum: o cafea cu lapte, un sandviş, nişte măsline. Mie-mi ajunge întotdeauna! A! dar ce-i mai plictisitor e că trebuie să mergem la slujba de la miezul nopţii la Sacre-Coeur.

— Cu cine, cu prietena dumitale?

— Nu. Cu părinţii si cu nişte vecini. Să--nu crezi că mă amuză. O! dar nici nu mă plictiseşte. Ce idee însă să naergem la Sacre-Coeur? Când, de pildă, Notre-Dame era mult mai aproape. Vecinul le-a băgat în cap: asta. Se pare că nicăieri nu se cântă aşa de frumos. Cred că vor să plece de acasă pe la nouă jumătate. Cum să facem?

265

înţelesese că ea ţine să meargă la slujba aceea de la miezul nopţii.

— Nu prea am mai avea timp, în cazul ăsta. N-ai putea să te întâlneşli cu ei undeva, ea să putem sta împreună până pe la xcce?

. — Dar unde să mă întâlncsc cu ei?

— Poate prin împrejurimile bazilicii. **La** nevoie, am putea mânca pe acolo.

— Chiar aşa. O să-i aştept la staţia de autobuz sau la ieşirea din metro. Chiar aşa.

— Dar prietena dumitale? Va trebui s-o pui la curent, nu?

— Sunt mici servicii care se fac. Am o idee bună: o să-i spun să ne întâlnim puţin înainte, şi vom merge împreună să-i aşteptăm pe părinţii mei. Nu ne rămâne clecât. s-o luăm cu noi Ia biserică. Asta o să-i întărească sentimentele religioase.

Jerphanion ţinea la reuşita mesei lui cu fata, care era primul eveniment al vieţii lui amoroase la Paris. Nu pentru că. ar fi avut ambiţii gastronomice. Era, de altminteri, convins că mica lui prietenă n-ar da prea multă atenţie meniului. Voia însă ca împrejurarea să fie agreabilă, să lase după ea o amintire plăcută. Şi, în primul rând, de ce să n-o recunoaştem? lui însuşi voia să-şi fie pe plac. Desigur, dorea ca fata să nu-şi regrete seara, şi, mai cu seamă, să nu observe că

20(5

era un proaspăt parizian, prea puţin la. curent cu resursele oraşului şi stângaci în felul de a le folosi. Ceea ce conta însă şi mai mult pentru el era să realizezi? o cină de îndrăgostiţi, foarte aproape de imaginea ideală pe care şi-o- făcea despre ea. O masă mică; într-un colţ puţin retras, dar împrejur animaţie; bucuria celorlalţi la o depărtare doar cât să ajungă râsetele. Un loc citadin şi rustic în aeelaş timp. Fantezie, dar nicidecum lux. Umbrare de verdeaţă ar fi convenit de minune, Dar nu cinezi sub umbrare în seara de Crăciun. Să aşteptăm Sfmtul Ion de vară. De fapt, strofele lui Baudelaire, în privinţa cărora se cam strâmbase, sfârşiseră prin a-i desena în cap fresca iubirilor dintre tineri, îi trebuia chiar şi vinul în urcioare şi viorile vibrând după coline. Murger1 contribuia poate şi el. cu ceva, şi alte lecturi mai puţin nobile. Dar Baudelaire îşi asumase toată răspunderea. Nu îndrăzneşti să te iei în zeflemea pe tine însuşi, să te îndoieşti de calitatea unui vis sau a. unei plăceri, dnd ai un asemenea garant.

Unde să găsească măsuţa, urcioarele cu vin şî boschetele care ar mai putea dăinui în decembrie *7* Pe Butte, cti siguranţă. Jerphanion avea pentru această. Butte, pe care abia o cunoştea, o prietenie poetică. Multe din visările lui se cuibăreau acolo,

’ *Murger Henri* (1822—1861), talentat scriitor francez; cunoscut, mai ales prin romanul *Scenes de la vie de boheme* după carp s-a scris libretul opfrri *Boema* «ie Puceini.

267

ca berzele pe» acoperişurile din Alsacia.. Era patria i aspiraţiilor sale mărunte.

Ar fi folosit bucuros erudiţia lui Jallez. Nu avea

’••însă curajul să-i mărturisească povestea cu modista. Se hotărî deci să dea el o raită pe acolo, în

; cursul după-amiezii, ca să recunoască terenul. Ezită îndelung între cele patru localuri din Place du Tertre, care erau pe atunci „Bouscarat”, „Spiel-mann”, „La Mere Catherine” şi „Le Coucou”. Un al ’cincilea intră în competiţie, situat la doi paşi,

; la colţul străzii Saint Rustique cu strada Sălciilor.

i „Bouscarat”, şi „Spielmann” îi făcură impresia că

" nu oferă posibilităţile de izolare relativă pe care o dorea, şi nici culoare locală. Se deosebeau prea

, puţin de o, circiumă oarecare din cartierele vechi, „Le Coucou”, ghemuit în fundătura, pe care-o prezintă piaţa Calvarului, îl sedusese numaidecât. Dar o privire asupra preţurilor de pe lista de bucate îi stârni oarecare îngrijorare. Şi apoi sala era, într-adevăr, foarte mică. Nu puteai spune sau

: face nimic fără să afle toţi vecinii. Birtul din

: strada Sălciilor ar fi întrunit cele mai multe

••avantaje în sezonul de vară.. Umbrarele lui de i verdeaţă: erau însă pustii; nu-i rămânea decât in-i teriorul, care era trist. Jerphanion se, hotărî pentru j „La Mere Gatherine”, dar îi părea totuşi rău că

••localul seamănă cam mult cu.: o dugheană de tinir-•• chigiu din suburbie. I se arătă însă într-un colţ

o masă care era, f ară îndoială „o masă-de îndrăgostiţi, îngrădirile iernii se simţeau mai puţin ca în altă

268

parte. Tinereţea şi sărăcia nu zăreau în jurul lor decât aspecte care le erau dedicate. Baudelaire n. -ar îi refuzat vinul dintr-un urcior din astea de lut smălţuit.

Tot ce-i putea în mod rezonabil pretinde Jerphanion ’serii aceleia era să nu-1 ’dezamăgească prea tare. Există astfel în viaţă o întreagă categorie de evenimente de-o importanţă foarte inegală, care au însă caracterul comun de-a valora nu atât prin ele, cât ca o verificare a uneia dintre visările noastre. Ele repetă, întrucâtva, în limbajul realităţii, un eveniment imaginar. Noi nu mai ascultăm atât propria lor sonoritate, cât acordul sau ’dezacordul lor cu modelul interior. Nu le mai suntem recunoscători de neprevăzutul pe care ni-1 aduc, chiar atunci când acest neprevăzut ar fi avut darul să ne încânte, dacă ne păstrăm judecata liberă. De aceea ne şi satisfac atât de greu. (Noaptea nunţii, rnai cu seamă pentru femei, intră în categoria aceasta.)

Jerphanion, din fericire, nu avea, în privinţa asta, mania subtilităţilor. Nu era dintre aceia pentru care cea mai mică fantezie a realităţii, felul ei de-a face deodată ce-i trece prin cap, lipsa ei de consideraţie pentru convenienţe sau Unitatea impresiei, necuviinţele sale naive: sunt o adevărată tortură. De fapt, el iubea realitatea. Ştia că visările sunt într-o situaţie privilegiată, în primul

269

r’ând, ele escamotează amănuntul. Şi întotdeauna amănuntul e cel care ne deranjează. Sărmana realitate e nevoită să lase să se vadă

amănuntele.

Din bunăvoinţă faţă de ea. Jerphanion consimţea să închidă ochii în. anumite momente. Nu pentru a salva cu orice preţ o lume convenţională, *şi* nici din teama de adevăr. Cind însă ne găsim intr-o împrejurare plăcută, unde se cuvine'mai curând să petreci clecât să cunoşti, e cât se poate de nepotrivit. să proiectezi în jurul tău o perspicacitate supărătoare. Ne stricăm o clipă bună şi nu aflăm nimic pe care în fond să nu-1 fi ştiut dinainte. (După cum un medic stând la masă în faţa unei femei frumoase nu va face prostia să-i examineze pielea, numărmd rupturile capilarelor şi obsturările foliculilor.)

Jerphanion găsi, aşadar, mijlocul să petreacă o seară foarte plăcută. Din capul locului, lăsă să-i cânte' în inimă un fel de muzică uşor poetică, ale cărei ondulaţii, ritornele, repetări languroase slujeau la menţinerea acelei unităţi de impresie care e tocmai ceea ce obţine mai greu realitatea. Incidentele, vorbele se aşezau pe firul acestei muzici ca nişte frunze pe valuri, împrumutau legănarea ei favorabilă, şi multe vulgarităţi se înecau discret în ea.

Jeanne era o fetiţă rând pe rând zvăpăiată şl visătoare. După mai multe minute de trăncăneală veselă şi agitată, în oare ideile se fugăreau unele pe altele, deodată tăcea, lua o mutră aproape în-

270:

. tristată, - căsca spre tine ochii ei albaştri, ca şi curo şi-ar *îi* pus colo mai serioase întrebări în privinţa caracterului tău sau a destinului. Băgai atunci de seamă că pe chipul ei erau trăsături fine, sensibile, nervoase, pe care le şi pândcau supărările viitoare – ca nişte păsări de pradă cocoţate pe crengi şi care, de departe, îşi aleg hrana cea mai bună.

De altminteri, dacă te apucai s-o priveşti *în.* clipa

aceea, se întâmpla ca mutra melancolică să se preschimbe în âmbet, apoi în hohot de râs. Şi Jeanne răspundea privirii tale cu un aer de sfidare, arătându-ţi vârful limbii.

Nu prea avea poftă de mâncare. Citirea meniului, descifrarea unor termeni mai rari, sau ale căror litere scrise cu "creta pe tăbliţă se cam şterseseră, -sosirea mâncărurilor o amuzau mai mult decât corvoada de-a se hrăni. Preferinţele ei mergeau îa. primul rând spre cruditâţi, spre crevete şi stridii. O salată cu ouă tari o încânta, şi era de ajuns să-i adaugi o bucată de crab sau de langustă ca să aibă impresia că a atins sublimul în această categorie de delicii, în principiu, nu-i plăcea carnea. Ceea ce izbutea s-o intereseze în anumite feluri de mâncare, ca iepurele de casă, gătit vânătoreşte, sau rinichii cu sos maderă, era prepararea lor picantă.

Jerphanion reuşi s-o facă să bea doua sau trei pahare de vin. Nu era obişnuită cu băutura, şi spre sfârşit declară că i se învârte capul: „Dar dumneata vrei să mă ameţeşti, domnule! Vrei să mă

371

ameţeşti! spuse, afectând un ton teatral. Vinul, ştii, eu... în primul rând, e pentru bărbaţi. Cafeaua, a, da, cafeaua!..." Pretinsa ei ameţeală nu se manifesta, de altminteri, decât printr-o uşoară roşcată a feţei, o privire mai galeşă a ochişorilor ei albaştri şi o mai mare uşurinţă de a-şi pune capul pe umărul lui Jerphanion. Nu prinsese mai mult curaj la vorbă.

E drept că Jerphanion n-o îndemna la confidenţe. Ba chiar dimpotrivă, în seara aceasta,. cel puţin, nu avea deloc chef să ştie de ce unchiul Etienne o părăsise pe mătuşa din strada Croule-barbe. Ţinea să aibă de-a face numai cu Jeannc. Nu invitase familia ei; nici trecutul ei. Toţi aceşti intruşi îşi vor impune

oricum prezenţa mult prea curând.

Ascultă cu mai multă plăcere câteva întâmplări de la atelier, pe care ea le povestea cu destul haz. (Jallez prevăzuse şi poveştile de atelier. Al naibei om!) Cu condiţia să neglijezi amănuntele, să nu cauţi cu orice preţ să te descurci în atribuirea spuselor uneia sau alteia (Atunci ea i-a zis… Atunci cealaltă i-a zis…) şi să renunţi de a-ţi face o idee clară despre vinile reciproce ale premierei si ale domnişoarei Anna, toate astea produceau un zumzet fernenin şi copilăresc care: părea că vine ’din. străfundurile’ Parisului ca şi celelalte rumori. Era unul din mirosurile, peisajului, una din soliile orizontului, unul din cele. treizeci şi două de sec-

toare ••— cel mai drăgălaş colorat – ale rozei vânturilor.

Şi apoi, trebuia, oricum,. să. vorbeşti despre ceva. Un colţ, chiar retras,. dintr-o circiumă, nu-i o odaie unde dezmierdările sunt de ajuns. Jerphanion nu putea totuşi să aducă vorba despre societatea viitoare, nici despre Jean-Jacques, nici despre Baudelaire. Nici chiar despre dragoste. Frazele pe care le-ar fi rostit i-ar fi părut fetei de-o obscuritate pretenţioasă („De unde a mai scos-o şi pe asta?”) iar acelea la care s-ar fi aşteptat ea, i-ar fi strepezit lui dinţii, în această materie se mulţumea să-i vorbească Jeannei despre chipul ei. Subiectul, de altminteri, părea că o interesează.

Din când în când, îi lua mâna, îi pipăia braţul, o săruta sau îi cerea o sărutare. După desert nu se sfii să-i mângâie talia şi pieptul.

Ea simula o mutră severă şi, aruncându-i pe furiş o privire care putea să pară destul de experimentată, spunea: ••

—Ştiu eu cine-mi eşti; ştiu eu.

în jurul lor, mica piaţă, care nu era încă frecventată de Parisul elegant, păstra în această noapte de Crăciun aspectul ei de toate zilele. La „Mere Catherine” ca şi la celelalte birturi, majoritatea clienţilor erau, de bună seamă, localnici. Jerphanion se uita la ei cu oarecare respect, socotind că trebuie să fie artişti. I se părea că femeile au ceva opulent şi senzual, atât în priviri, cât şi în

273

atitudini, îşi închipuia existenţe libero, poate dificile, vesele totuşi; colegi fumându-şi pipa în-tr-un atelier şi discutând despre arta lor; echivalentul turneelor, dar fără odiosul decor administrativ, fără obsesia examenelor şi cu acel ceva ameţitor pe care-1 adaugă prezenţa femeilor „cu şoldurile pline” şi cu. „sânii trufaşi”.

XXI!

>

ŞKDINŢA I, A CLOSEUIK. VISURILE LUI MOKftAS

— A! Bine că ai venit! Bună seara, amice.

— Am venit pentru că ţi-am promis. Dar acum nu mai am chef să merg. Aş avea acolo aerul vărului din provincie *pe* care-1 scoţi în lume.

— O să ne aşezăm într-un colţ. Nimeni nu se va sinchisi de noi. Poate că voi fi nevoit să strâng mâna lui Paul Fort la sosire. Căci face oarecum pe ga/da.

— Dar… va fi nevoie să mă prezinţi? ••—îţi voi bâlbâi numele. Şi o să-i strângi şi tu mâna… Pf!… Ţin. să asişti şi tu. Mai ales azi, nu e-exclus să vină trei sau patru ţipi importanţi, în. tot cazul, vor fi Moreas şi Paul Fort… închipuie-ţi că ai fi putut să-rţi faci teza de licenţă despre întrunirile lui La Fontaine, Boileau şi ceilalţi, la Auteuil, sau despre salonul doamnei du

Deffand. Te-ai fi spetit să reconstitui atmosfera, compor- tarea personajelor. Ai fi dat orice ca să regăseşti o frântură de conversaţie autentică…

— Pentru că ar fi fost vorba de La Fontaine, de Boileau, sau de Voltaire…

— Asta *e*! Nu eşti în stare să simţi „istoricul" decât în trecut. Ca şi cum istoria n-ar fi cea mai emoţionantă chiar în clipa în care se face! Paul Fort este un poet excelent, probabil un mare l poet. Moreas e cu siguranţă un poet mare.

— Totuşi 1-ai bârfit uneori faţă de mine.

—— Ca o reacţie împotriva unor admiratori care " se slujesc de el pentru a-i nega pe ceilalţi. Ca să-1 j dărâme pe Verhaeren *, de pildă. De bună seamă, < există oameni mai mari decât Moreas, ; şl mai e şi altceva de spus decât puţinul pe care 1-a spus el. Dar tot astfel există si oameni mai mari decât La Fontaine sau decât Andre Chenier., – Am citit ceva de el. Nu m-a epatat.

— E anume făcut ca să nu epateze. Şi numai faptul ăsta e foarte impresionant. Căci trăim o epocă în care arta. caută peste tot să epateze. In genurile cele mai diferite. Rostand caută să epateze. Francis Jammes caută să epateze. Claudel caută să epateze. Era gata să spună Debussy. Apoi

"ftodin! Fără să mai pomenim de pictorii cei mâi recenţi.

, – Da, dar. decât să ajungi la platitudini…

— Ascultă, dragul meu. —Sântem pe bulevardul Saint-Michel. E ora unsprezece noaptea. Vezi cobo-

Emil Verhaeren (1855—1916), poet simbolist belgian.

rând căruţele astea, ? Nu mai e lume prea mulţii.] Dar situează, toate astea trei ore mai târziu,

într-o noapte cu desăvârşire pustie, alta. decât cea de Crăciun. Şi ascultă:

Encor sur le pave sonne mon pas nocturne.

O Paris, tu me vois marcher

A l'heure ou l'on entend dans Vombre taciturne

La charrette du maraâcher.

Paris, o nqir dormeur, Paris, *chant sur l'enclume, Et sourire dans Ies sanglots...1*

i – Nu e grandios? spune" drept 1 Nu e grandios?

Paris, d noir dormeur, Paris, chant sur l'enclume

Et, sourire dans Ies sanglots,

Que ne. suis-je couche, lorsque Vesper s'allume Sur Ies varechs, au bord des fiots! — – Te opriseşi la timp.

— De ce? „Vesper" te deranjează. „Sirius" nu te^ar fi deranjat.

— Afară de asta, mi se pare că e o lâncezire a" strofei.

— Nu. E sfârşitul exalaţiei lirice. Cântul care expiră. Dar ce amploare a avut! Să dai o asemenea

1 Pasul meu nocturn mai sună încă pe caldarâm. / O, Paris, tu. mă vezi umblând / în ceasul în. care se aude în umbra, tăcută / Căruţa, zarzavagiului. / Par.is, tu care: dormi în întuneric. Paris, cânt pe nicovală / Şi. zâmbet printre lacrimi…

2 De ee nu sunt, culcat „când Vesper se *ap*rinde, / Pe algele marine, la m. arginea valurilor!

277-

impresie -de măreţie prin mijloace atât de simple! j Şi ce durabil o Lotul! Niciun cuvin t care să-ţi l dea impresia de modă. Nu văd de ce, peste uni secol sau două, doi tineri p]. imbându-se noaptea n-ar simţi aceeaşi plăcere ca şi noi la recitarea j acestor strofe? Sau la a acestora… Iată:

Quand, je vicndrai m'asseoir dana le vent, dans j

Za *nuât,*

Au bout: du rocher solitaire, Que je n'entendrai plus en t'ecoutant, le bruit

Que fait mon coeur sur cette terre; Ne te contente pas, Ocean, de jeter

Sur mon insage un peu d'ecurne.

D'un coitp de lame alors U te jaut m'emporter

Pour dormir dans ton amertume. *

— Ar trebui să poţi s-o spui pe nerăsuflate. *Legato.* — – Aşadar, ştii tot Moreas pe dinafară?

—- Nu chiar tot. Dar când e în momentele lui; cele mai buhe, scrie de *neuitat.* Ai impresia că ştii astea din copilărie. Şi că nu vorbeşte poetul care] poartă' numele de Moreas, ci însăşi Poezia, ca. să exprime o durere pe care omul a cunoscut-o din toate timpurile, în asta constă miracolul. Două

1 Cind voi veni'să mă aţe/" în vânt, în noapte, / t. a capătul stâncii singuratice, /. Chici, ascultându-te, nu voi mai auxi zgomotul / Pe care-1 face inima mea pe acest pămint; / Nu te mulţumi; Oeeanule, să arunci / Peste faţa mea.'puţină spumă. /Talazul tău să mă ia cu el / Ca să dorm în amărăciunea ta.

strofe care la prima vedere par cu totul livreşti, făcute din clişee elegante, şi care izbutesc să fie. în acelaşi timp un adevărat strigăt de deznădejde. şi de deznădejdea cea mai. adâncă, cea mai totală. Cât de minoră si de anecdotică ne apare în comparaţie suferinţa lui Vcrlaine! Şi iată pentru ce e pasionant să prive. şti şi omul. O să-1 priveşti, nu-i aşa? Aerele lui de matamor1 mustăcios, de crai tomnatic de cazinou; şi cinci te gândeşti că în dosul a toate astea zace o durere beethoveniană!

— Pot să-ţi mărturisesc o reflecţie? — Mă mai întrebi?

— Destul de tâmpită, probabil, te previn… Nu te supăra. Am impresia că, poate fără să-ţi dai seama, admiraţiile tale pentru autorii în viaţă, sau foarte recenţi,. şi nu numai admiraţiile tale, dar interesul, simplul tău interes, chiar şi criticile pe care găseşti că e cazul să le faci, se îndreap’tă aproape exclusiv către ţipi -- o să spun o enormitate —••puţin cunoscuţi. Mă înţelegi? Foarte cunoscuţi într-un cerc restrâns, dar pe care epoca în ansamblul ei pare să-i ignoreze. Care sunt numele pe care le ai tot timpul în gură?. Acelea pe care le-ai rostit în astă-seară, şi câteva altelş ca… mai ştiu eu… ca Rimbaud, sau Mallarme, sau Gide. Sunt pe deplin încredinţat, ţine seamă, şi că în toate epocile lista gloriilor recunoscute n-a corespuns nici-

1 Malamoros, personaj lăudăros clin comedia spaniolă.

odată cu aceea a gloriilor adevărate şi durabilei Dar chiar până într-atât?…

— Ţi se pare suspect? Şi mie la fel. De eâte ora nu mi-am zis: „Suntem câteva mii care ne-aw înfierbântat imaginaţia”. Ei bine, după o matur judecată, epoca,. „în ansamblul ei”, cum spui tu ’e aceea care se înşeală.

— Dar „ţi-o repet: până într-atât, e fără prece dent şi inexplicabil.

— Fără precedent, da., Inexplicabil, poate nu. Dacă am avea timp… Lucrul nu s-a produs din-j tr-odată. Unele indicii apar chiar din timpul Imperiului al doilea. Dar, îndeosebi de vreo douăzeci! de ani încoace, situaţia a devenit stranie. S-a ••rodus un fel de schismă. De o parte marele public, epoca „în ansamblul ei”, cu scriitorii şi cu artiştii ei (căci e adevărat pentru toate artele) pe care-i răsfaţă, pe care-i îmbogăţeşte, pe care-i acoperă cu onoruri. De altă parte, un fel de biserică persecutată. Da, nu văd

altă comparaţie mai bună. Protestanţii sub Ludovic al XlV-lea sau catolicii din Anglia sub Cromwell. Când ai însă un pic de bunăcredinţă şi oarecare cultură, o oarecare familiaritate cu marile opere ale trecxitului, deprinderea, când cauţi un exemplu de lucru frumos sau de om de geniu, să te gândeşti mai curând la catedrala din 'Chartres, decât la o gară a căii ferate de centură, şi la Hugo, decât la Beranger, vrând-nevrând eşti silit să recunoşti că „biserica persecutată" cuprinde trei sferturi, ca să nu spun mai mult, din oamenii de ge-

niu sau de excepţional'talent din toate domeniile, care au apărut la. noi de pe la 70 sau 80 încoace. Marea presă îi ignorează. Criticii reputaţi evită să vorbescă despre ei, sau îi fac praf în două cuvinte. Revistele importante, teatrele, Saloanele oficiale, Academia,. Institutul şi celelalte le sunt închise. Un francez de cultură medie ar holba ochii mirat sau ar rlde dacă le^-ai rosti numele... O! Da. E un lucru, misterios. Probabil de ordin social, O criză de creştere a democraţiei.

— . Dar... o asemenea; situaţie poate dura?

— Sunt '. câteva simptome vagi de schimbare. Cazul Rodin, de pildă, a cărui glorie a început să se impună – o! nu peste tot; şi cu preţul a eâtor rezistenţe! Vâlva, eare. se face în jurul lui Debussy. (Bineînţeles „de fapt „epoca" detestă asta. Vorbeşte însă despre asta; ştie că asta există. Progres enorm.) Cazul Barres e cu totul special. BarreSj introducând prin fraudă, graţie unor nenumărate şiretlicuri, o parte din erezie chiar în sinul Bisericii oficiale... Dar în total oprimarea, înăbuşirea subzistă, i. îţi pomeneam adineaori de tendinţa universal răspândită de-a epata. La cei consacraţi, asta nu poate avea altă

scuză decât poate dorinţa lor de a se amăgi în privinţa propriei lor vulgarităţi. La cei*lal*ţi însă, e efortul deznădăjduit de a se face auziţi; e bomba pe care o arunci în capul oamenilor, ca cel puţin s-o observe… Pe scurt, te duc, la o mică adunare a „bisericii persecutate"… Cit despre Moreas „el însuşi, după ce a azvârlit în

tinereţe câtcva locuri de artificii, a ajuns cu vârsta ia o seninătate olimpică. Nu se mai războieşte decât cu zeii:

Apollon, dieu cruel, ennemi de ta race,

Si tu m'as fait saigner tout le scmg de mon coeurg

Ce que tu châtiais, c'etait ta propre audace. *

— Dar atunci, strigă Jerphanion, pe care convingerea camarad ului său îl cucerea puţin câte puţin, şi căruia ea îi redeştepta generoasele furii ale unei rase neconformiste, dacă e drept ce spui tu, e un scandal nemaipomenit! E o altă faţă a nedreptăţii. Asta ne creează o altă formă a datoriei revoluţionare.

— Aceea pe care, în ceea ce mă pliveşte, o simt mai intens. Ai dreptate… Nu ştiu ce ne re-xervă viitorul. Poate o agravare a stării actuale: insula îngustânciu-se pe măsură ce creşte potopul. Poate, dimpotrivă, triumful acestor glorii suferinde şi al Spiritului pe care-1 manifestă, în tot ca/Aii, o uşoară compensaţie, chiar de pe acum, e ardoarea care ne stăplncste. Ardoare de militant şi de conspirator. Orice s-ar întâmpla, nu voi regreta că ani cunoscut în tinereţea mea o vreme în care admiraţia era însoţită de un anumit fior de eroism.

, * *Apollon,* zeu crud, duşmanul celor de-o seminţie cu tine, / De m-ai făcut să sângereis. tot sângele din inima mea, / Ceea ce tu pedepseai era

propria ta îndrăzneală.

••—Aşadar, spuse in şoaptă Jerphanion, când luară loc pe o banchetă în fundul sălii, toţi ăştia sunt oameni mari?

— Nu-ţi bate joc de mine.

Cu privirea lui de ţăran circumspect, Jerphanion cerceta pe cei din jurul său. Vreo patruzeci de persoane, mai mult sau mai puţin grupate pe la mese, dar vorbind de la o masă la alta. Fumul si rumoarea unei săli obişnuite. Dar – la drept vorbind – o atmosferă mult mai excitantă. Ici şi colo s-au şi adunat câteva vrafuri de farfurioare. Cafele cu frişca; halbe nenumărate; două sau trei absinturi, în. faţa câtorva privilegiaţi, cupe eu şampanie-whisky. Mutre de toate vârstele şi de toate felurile. Costume de o eleganţă. sau de o ciudăţenie foarte variată. Multe veste de fantezie. Haine de funcţionari, pe care le înveselea câte o cravată în/orzonată. Puţine femei. Niciuna cu adevărat frumoasă. Jerphanion, gândindu-se la ceea ce vă/Aise adineaori pe Butte, socotea că Place du Tertre era, mai prietenoasă, avea femei mai frumoase (Jeannc, acolo sus, nu era cea mai frumoasă), un simţ al vieţii mai melodios şi mai antrenant. Dar seriozitatea specială care domnea aici ţi se impunea până la urmă.

Paul Fort stătea acum de vorbă, în picioare, nu departe de uşă,. cu, doi tineri cărora le strângea afectuos manile. Bărbat subtil si plăpând, strâns într-un. veston scurt, negru ca dracu' din cap până în picioare. Nas mare, ochi mari, mustăţi groase.

O chică deasă, ca un capac prins într-o parte sil căzând până peste ureche. O-cravată lată, infăşu-1 rată în jurul gâtului. O voce nazală şi sonoră, pel care

o deosebeai de departe, uneori atenuatal într-o vorbire peltică şi şoptită. Om din evul! mediu, tovarăş şi sfetnic al unui rege nevoiaş.! Jallez, care urmărise privirea circulară a luij Jerphanion, îi spuse:

— Găseşti aici, ca orişiunde, câţiva neghiobij desăvârşiţi; o majoritate de oameni care nu faci doi bani. Credeam, de altminteri, să fie mai stră-f lucit, în astă seară. Scuzele mele.

— După ce se pot recunoaşte neghiobii?

— Puţin după mutră. Dar mai cu seamă la| întrebuinţare. Uite, de pildă, tipul care e la capă-| tul banchetei, înspre tine – să nu ne uităm! amândoi la el; ar băga de seamă că vorbim despre | el – iată! e un imbecil cu totul deosebit; din i născare tot atât de cretin.. ca cel mai cretin dini Şcoală, cu circumstanţa agravantă că are o cui- | tură de calfă de măcelar şi o îngâmfare de tenor.

— Şi Moreas? De ce nu-i aici?

— N-ai auzit ce-mi spunea Paul Fort când am f sosit? Moreas nu se simţea tocmai bine, aseară. Dar va veni.

— Paul Fort îţi strângea mâna cu efuziune, spunându-ţi de câteva ori „dragul meu prieten”, îl cunoşti bine?

Jallez, orice s-ar spune, fusese măgulit de atenţiile lui Paul Fort. Era însă una, din plăcerile, car e

li

nu rezistă la o întrebare. După. ce fusese gata să răspundă, cu falsă modestie: „Da, suntem destul de prieteni”, zâmbi, făcând ochii mici, şi spuse:

— Fireşte, eu îl cunosc’foarte bine. El, însă, mă cunoaşte foarte puţin.

— Totuşi dădea impresia că te consideră ca pe cineva.

— Mă consideră ca pe un abonat la *Vers et Prose.*

— Glumeşti?

••—Sunt, într-adevăr, abonat la *Vers et Prose.*

— N-am vrut să spun asta. Paul Fort nu şi-ar da atâta osteneală pentru un abonat oarecare.

— Ba da, şi-i ceva foarte emoţionant. Nu-ţi închipui de câtă ingeniozitate, de câtă tenacitate dă dovadă liricul acesta, din fire mai eurând indolent, ca să facă să-i meargă revista. Şi ce-i vine lui de aici? Ce-i rnai curios *e* că el se crede poate foarte interesant; că se felicită poate, cu şiretenia lui champaneză1, că-şi datorează pâinea cea de toate zilele – o mică bucăţică de pâine – precum şi răgazul de-a scrie versuri, infimelor beneficii.pe care i le lasă – dacă i le mai lasă – facturile tipografului, în fond, e un om care se devotează unei cauze. Un poet amabil, ale cărui vicleşuguri chiar sunt încântătoare. Pun rămăşag că dacă-i vorbesc despre tine ca despre un abonat posibil, pri-

1 Specifică locuitorilor din provincia franceză Cham-pagne.

eşli de la el o scrisoare frumoasă pe patru pagini aproape autografă.

— Cum asta, aproape?

— Se pare că arc un nepot care îi imit. scriitura la perfecţie. Vrei să încerci?

— Nu, n-ar fi frumos.

— Ba da, va fi foarte frumos. Deoarece sin convins că te voi abona.

—….. Ştii prea bine că n-am mulţi bani de băgat în,.,

— Jerphanion! nu cumva eşti zgârcit? Ce faci! tu

cu sumele importante pe care ţi le varsă familia de Saint-Papoul? Sau, mai degrabă, nu cumva eştiŞ un pic beoţian'? Ţăranul care a câştigat niscaiva gologani şi care c? foarte dispus să-şi cumpere încălţăminte, şi chiar încălţăminte frumoasă; sau să-şi ofere o sticlă de vin înfundat... dar cărţi? hrană pentru minte? Nu, banul nu-i făcut pentru aşa ceva.

Jerphanion părea puţin vexat.

— Dragul meu, urmă Jallez, dacă-mi permit să te tachinez, e pentru că ieşim din acelaşi mediu.. Cunosc mentalitatea aceasta. Trebuie să fim cu -băgare de seamă.

— Crezi oare?... Poate.

— O să fie chiar mult mai simplu, îi spun îndată lui Paul Fort să te înscrie. N-o să îndrăzneşti să-mi faci un afront.

Beoţia tieoţia – provincie grecească; locuitorii ei îşi creaseră antichitate' reputaţia de ienorant.i. rlo «mcnic, ™ ^~

greoi la minte.

reputaţia de ignoranţi, de grosolani, de

— Vom vedea... Cine-i tipul ăla lângă care s-a aşezat'?, '

— Ala cu capul rotund şi care deschide acum gura?

— Da...

— Observă, te rog, ce bine ştie Paul Fort, care are aerul să copleşească pe toţi cu aceeaşi politeţe, să dea dovadă de un discernământ rafinat. N-o să vexi niciodată la masa lui un neghiob desăvârşit. Sau nu mai mult de un minut. Chiar şi printre debutanţi, miroase îndată cu cine are de-a face. De aici, în ciuda atâtor complezenţe si obligaţii, ţinuta surprinzătoare a revistei lui... Tipul despre care-mi vorbeşti e Viele-

Griffin *. îl ştii?

— Da. Mi-ai dat să citesc ceva de el în antologia apărută la *Mercure.*

— Îl văd aici pentru prima -dată. Revista pe care o patronează el in mod oficiOjS e *La Phalange.* îmi amintesc când am descoperit poezia modernă. Numele lui Viele-Griffin e legat pentru mine de gingaşele surprize ale simbolismului. Un nume ••oarte nimerit, de altminteri, cel mai simbolist dintre toate; dâră de lebădă în ceaţă... Nu izbutesc să găsesc numele celuilalt, mai tânăr, care e în faţa lui; da, cel care râde şi are o voce cam ascuţită... Un nume bizar... A! Strigelius.

— Ăsta ce-a făcut?

’ *Francis* francez,

Viele Griffin (1863—1937), poet simbolist’

287

— Nu mare lucru... N-am citit nimic de el. Mer?; gea pe’la Mallarme. Mi se pare că am văzut numeli lui, în ultima vreme, în cuprinsul revistei Vers *e Prose. Treb*uie să fi publicat eseuri; câteva poezi: Tot ce poate fi mai poete mino*r. Nici* el nu vinii prea des.

— Nu mai găseşti să-mi numeşti pe nimeni altul!

— Nume care nu ţi-ar spune nimic. Ortegal. i îţi spune ceva *1*

— Nu.

—. Ăla mic şi îndesat, acolo, care-şi umple pip. cu tutun. De origine spaniolă, cred. Nu-i scriitor] e pictor. Tot atât de avansat ca şi Matisse. Da: într-o altă direcţie, dacă am înţeles bine. Mai in telectual; mai departe de impresionism. Toate as< tea le ştiu din auzite. O să caut să văd ceva picta] de el. Uite: Viele-Griffin pleacă. E un om cumin care nu zăboveşte la cafenea.

— E unul care-ţi face semne acolo.

— A?... a, da! îl cheamă Chalmers. E cam d aceeaşi vârstă cu noi. N-arn vorbit cu el decât singură dată. Dar destul de mult. E chimist. Foarte inteligent. A citit mult şi pare să asimileze foart repede. Nu. cred. că se consacră literaturii.i. Totuşi a publicat deja un volum de eseuri vag filosofice Ceva în genul lui Maeterlinck1. N-aş putea spun că-mi inspiră o mare simpatie... A!... Iată-1 p Moreas.

Maurice Maeterlinck (1862—1949), scriitor belgian.

288

Jean Moreas a împins uşa sălii. Se opreşte o clipă. Cineva închide uşa în urma lui.

Aruncă o privire celor din jur. Mişcarea capului său e majestuoasă. Trăsăturile feţei lui largi nu se clintesc.

Cei doi ochi nu au aceeaşi expresie. Ochiul drept, în dosul monoclului, radiază orgoliul, autoritatea. Ochiul stâng plânge, şi, fără să contrazică afirmaţia superbă a celuilalt, o însoţeşte cu o dezamăgire, o temperează cu melancolie. Toate astea la un loc dau o nobilă şi posomorită privire de rege în exil.

Mustaţa de crai e încă neagră; ca şi ondulaţia de deasupra a părului. Pielea e însă cenuşie, ca şi când ar fi prăfuită, şi pare mult mai bătrână decât ochii.

Se îndreaptă către masa din mijloc, făcând un mic ocol ca să strângă câteva mâini care se întind spre el. Abia zâmbeşte. Priveşte pe deasupra capetelor oamenilor pe care-i salută; sau, dacă sunt prea înalţi, îşi coboară pleoapele si pare să se uite ţintă la pieptul lor. Mersul lui e lent. E îmbrăcat fără prea mult rafinament, dar îngrijit şi cu gust.

Se aşază. I se aduce o cupă de şampanie cu whisky. Ezită; apoi ambeşte trist, ridică din umeri şi

acceptă.

Nu vrea să se ocupe de nimeni, să vadă desluşit pe nimeni. Ochii lui nu cer decât să se desprindă de cunoaşterea aceasta a celorlalţi care e deşertăciune şi oboseală. Zilele astea a avut mari du- rcri de cap; -junghiuri1, în tot trupul: dureri din acelea bruşte şi adinei care ating osul prin carne, şi pe care oamenii, în naivitatea lor, le compară cu suferinţe pe care nu le-au încercat niciodată, dar pe care le presupun cele mai crân-cene, cele mai perfide, cum ar fi loviturile de pumnal. De altminteri, junghiurile astea inspiră mai puţină teamă prin suferinţa precisă pe caro o provoacă, decât prin starea de nemărginită deznădejde căreia îi sunt obârşia, înspăimântătorul semnal.

în astă-seară, durerile vii au dispărut. Dar capul îi e încă greu, buimăcit parcă. S-ar /ice că o apăsare, o durere porneşte din cap şi se răspândeşte apoi în tot trupul. Capul e ca vasul de pe coloana din mijlocul unui bazin; în astă seară. însă, ceea ce ţâşneşte şi se revarsă din el nu e vâna de apă, plină de lumină şi de băşicuţe de; aer sfârâltoare, e un soi de şuvoi vâscos şi negricios. Iar mintea, care-1 priveşte curgând, îl numeşte „amărăciunea de-a trăi".

Câte unii îi adresează cuvântul. Abia răspunde. Gândul iui, de altminteri, nu are nevoie să se preocupe de răspunsuri. Dispune de un anumit număr de fraze eliptice, sibiline, care -se declanşează singure atunci când în jurul lui o tăcere întrebătoare a durat suficient,

A stat culcat toată ziua. Când s-a hotărât să iasă din pat, era iar noapte de mult. Se simţea atât de obosit, înoât era dt pe ce să se bage din nou în

aşternut. Chiar şi un somn prost, deşi nu suprimă

durerea, o disimulează, o preschimbă într-unul din ingredientele elixirului tulbure pecare-1 compune.

Totuşi, i-ar fi părut rău să nu vină. Astăzi îndeosebi, ar fi văzut într-asta o prevestire rea. Dar mai cu seamă, el îndeplineşte aici una din obligaţiile acelea plictisitoare şi magnifice care sunt locmai acelea ale regilor. Obligaţie de prezenţă şi de strălucire faţă de poporul acesta obscur care-1 înconjoară. Obligaţie de manifestare faţă de propria lui măreţie-. Nu pentru că şi-ar face vreo iluzie în privinţa calităţii mijlocii a adunării. Literaţi de ••afenea, speranţe sau rataţi de pe „malul sting" ', eine-i cunoaşte mai bine decât el? Din cei vreo patruzeci citi sunt aici, poate că nici măcar cinci nu au un adevărat talent. Iar distanţa care-i desparte chiar şi pe aceştia de geniu e comparabilă eu spaţiile care se întind între păşunile alpine şi ••heţari. Dar orgoliul e asemenea animalelor superioare. Se hrăneşte cu prăzi pe care le dispre-, ţuieşte.

Cu ochii pe jumătate închişi, M'oreas Iasă să plutească spre el ceva luminos şi confuz în care se amestecă voci, priviri, gâncluri. Ştie prea bine că tot acest mic popor se ocupă mai mult sau mai puţin de el. Nici cea mai fugitivă tresărire a feţei 3ui nu va fi scăpată din vedere. Chiar si ceea ce

1 *Hii'c cianc/ic,* malul siâng, desemnează cartierele care se aflu pe malul sting al Senei.

este indescifrabil şi incomunieabil în durerea lui devine un fel de mister public. A avut întotdeauna nevoie să găsească astfel lângă el ecoul propriei lui măreţii. Gloria abstractă, pe care o reconstitui prin dovezi şi raţionamente, nu ajunge. Parcă durerea se mulţumeşte să fie ideală? Parcă ea nu se face materie

şi carne ca să se instaleze în tine! Gloria trebuie şi ea să fie reală, asemenea unui suflu pe care-1 primeşti în faţă.

Dă capul pe spate, închide ochii aproape de tot. „Mâine, pare-se, e Crăciunul... Crăciunul de aici, din Occident." Caută să-şi amintească ce era Crăciunul pentru el, când era copil, odinioară, Crăciunul din Grecia. Dar ce importanţă are? Nu e dispus să caute, „întristat este sufletul meu până la moarte... Iată un gând care nu' e prea potrivit cu Crăciunul... Tot acela a spus asta, dar mai târziu, în cu totul altă împrejurare..."

Jur împrejur, conversaţiile îşi urmează *zadarnicul* zumzet. Strigelius face o paralelă, la care se vede că ţine, între imaginaţia poetică şi cinetica gazelor. El pretinde că în creierul poetului ideile elementare dansează, se ciocnesc şi sar în sus într-un chip tot atât de fortuit ca atomii în reci-: pientul pe care-1 descrie Maxwell, si că rolul spiritului, ca şi acela al micului demon imaginat de Maxwell, constă doar în a deschide şi a închide

trapa în faţa ideilor care se prezintă din întâmplare. Aşadar, geniul însuşi se reduce la o funcţie de pândă şi de alegere. Geniul nu-i decât o vigilenţă critică. Iar inspiraţia, cel mult o anumită temperatură care măreşte agitaţia în interiorul recipientului. Strigelius vorbeşte însă mai puţin limpede decât gândeşte. Are un debit rapid şi sacadat. Evocă apoi noţiuni care nu sunt familiare celor ce-1 ascultă. Trece drept o minte confuză, stăpânită de anumite idei fixe, şi totodată drept un neputincios. La treizeci şi cinci de ani, n-a produs aproape nimic. Dacă se înverşunează

să defăimeze geniul, e doar de necaz că el nu are.

La celălalt capăt al sălii, Ortegal e victima unor atacuri politicoase. Vor să afle de la el cum justifică, din punct de vedere teoretic, pânzele cele mai recente pe care le-a pictat. Ce înseamnă această descompunere a formelor în elemente geometrice. E chiar într-adevăr vorba de-o descompunere? Sau urmăreşte cumva mai degrabă să creeze prin sinteză forrne cu desăvârşire noi şi arbitrare? Ortegal zâmbeşte, se eschivează. I se întâmplă să îngâne, cu accentul lui spaniol, un început de frază care are o aparenţă de glumă, dar din care nu se poate pricepe nimic. Oamenii într-adevăr nu pricep. Evită însă să insiste de teamă să nu treacă drept proşti.

în altă parte e vorba despre ultimele numere ale revistelor *Vers et Prose, La Phalange* şi *Le Mercure de France.* După părerea generală, în ansamblu

293

: sân. t destul de şterse.'. *Le Mercure* îşi pierde pe încetul ţinuta de revistă. literară de avangardă ca să se preschimbe nu într-o mare revistă oficială, ci într-un magazin. Ancheta lui Henri Clouard ' despre *Literatura naţională* în *La Phalange,* a provocat răspunsuri plicticoase ca o zi ploioasă. Era inevitabil cu un asemenea subiect. Cum poţi fi atâl; de belfer ca să pcdt. pseşti omenirea cu astfel de întrebări? în schimb, aceeaşi *Phalange* a publicat recent un *Portret al Eliaiu'i la paisprezece, ani,* de Valcry Larbaud a, care c: o minune de psihologie, de calmă îndrăzneală şi de exprimare graţioasă. Cât despre *V era et Prose,* numărul din noiembrie e foarte amestecat. Remy de Courmont" a făcut greşeala să publice două poezii mediocre, de ce] mai demodat simbolism, ceea ce dovedeşte că un sevei1 cunoscător în materie de poezie poate avea ciudate complezenţe faţă de el

însuşi. Marele poem al lui Laurenf Tailhade 4, spre. lauda *Păcii,* e tipul desăvârşit al sforăituri! retorice, îţi închipui perfect un elogiu răsunător al războiului de acelaşi calibru. Micul poem al lui Andre Salmon r>, *Paisprezece Iulie,* e pâin de farmec. Romains publică urmarea poemului său. *O fiinţă în mişcare.* E destul de impresionant, cu toate că e încă greu să te pronunţi. De-o noutate mai agresivă decât acea *Viaţă unanimă*

1 Critic şi istoric literar l'rancen.

2 Scriitor francez (1881—li)57).

3 Critic, -ji romancier francez (18")8—11)15).

4 Poet franco/ (1854—191.9).

5 Poet francez; (1881—1969).

în privinţa căreia se face atâta gălăgie de sase luni. (Lui Paul Fort îi place mult. Dar lui Moreas? E] n-a citit. Nu citeşte nimic. Dar i-a spus lui Romains acum câteva xi. le cu un aer de părinte scandalizat; „Am uitat că scrii versuri albe!") Romains e din întâmplare aici. E tânărul acela cu barbă mare neagră, şi cu ochii albaştri.

Jallex, căruia tocmai i 1-a arătat cineva, ar sta bucuros do vorbă cu el. A regăsit în *Viaţa unanimă.* multe lucruri pe care Ic; simţise şi *el* în felul său. Dar ar trebui ca pro/entarea să se facă de Ia sine, fără riscuri pentru amorul propriu al Iui Jalle/, şi să fie sigur că va fi bine primit. Autorul *Vieţii" unanime* este, pare-se, distant, şi chiar aşa şi arată. Cu atât mai rău pentru el. Nu va afla; ă are în această sală un cititor în care bate o inimă frăţească.

De câteva clipe, Moreas se simte singur de tot, ameţitor de singur. Prezenţa acestor oameni, diferitele fantome ale realităţii se retrag şi dispar

Deodată, din adâncul fiinţei iui, un vers se înfiripă, cele dintâi cuvinte ale unui vers. Ca si cum ar

porni din fundul pieptului, din regiunea diafragmei, şi ţî-ar pricinui o uşoară sufocaţie. Cel dinţii vers al uneia din strofele lui; şi, puţin câte puţin, toată strofa se desfăşoară în. spaţiul interior ca o pasăre mare care se deşteaptă.

Ai mei trandafiri dragi se scutură pe rând; Doar ştii că nu-i tot anul soroc de nouă viaţă; Zefirul a suflat îndelung; în curând începe asprul crivăţ ce apele îngheaţă.

Buzele lui se mişcă în mod vizibil. Se aude un murmur, murmurul unei voci bogate, stăpânite. Moreas îşi recită versuri, versurile lui. Nici nu se mai gândeşte că sunt ale lui; nu mai ştie când le-a făcut. S-au eliberai de persoană şi de trecut. Sunt versuri eterne, care se înalţă ca fumul unei jertfe. Poetul nu mai e decât un ministrant, al cărui privilegiu e că asupra lui se răspândeşte în primul rând vraja, beţia incantaţiei pe care-o rosteşte.

Vrei oare, Bucurie, un cântec jucăuş,

Şi nu socoti şi tu că-i culmea nebuniei,

Când vii fără vreun rost să-mi zgânclări sub arcuş

O strună hărăzită de mult melancoliei?, în dosul pleoapelor coborâte e poate căldura unei lacrimi. Dar nimeni nu are dreptul s-o ştie. Nici chiar tu. De când nu mai eşti copil, n-ai plâns niciodată. Ultima ta lacrimă a fost luată odinioară de vântul atic. Doar n-o să te înduioşezi tocmai acum, cu toate că eşti cu desăvârsire singur şi în primejdie de moarte. La urma urmei, de ce te-ai plânge? Capul nu mai e greu. Şi nu eşti chiar atât de singur, de vreme ce zeul cel mai pur, purificat până şi de existenţă, te numeşte cu glas tare prietenul lui?

KXIII

MITINGUL DIN STKADA FOYATIER.

VIZIUNEA LUIJAUKftS

Ora şapte şi cincizeci de minute. Roquin bate Ja uşa lui Miraud.

— Hai, vino! Eşti gata?

, — Trebuie chiar să plecăm?

— E anunţat pentru opt şi jumătate. Dar *de*. aici până în strada Foyatier, fără să. ne grăbim, facem, aproape douăzeci de minute. Dacă vrei să avem vreo şansă să intrăm... îţi închipui şi tu... când vorbeşte Jaures...

Tatăl lui Louis Bastide îşi împătureşte şervetul, goleşte paharul, se ridică.

— Unde te duci, tată?

— Să-1 ascult pe Jaures. Tu ştii cine-i Jaures?

— Da.

— EI bine, spune-ne ceva despre el.

Louis Bastide ştie multe lucruri despre Jaures 5 din conversaţiile tatălui său, pe care le ascultă fără să se oprească din joacă; din ziare, A citit lungi fragmente din discursurile lui. Ar putea spune cina] sunt prietenii Jui Jaures, cine u suit duşmanii1 Toate astea cu un iz de legendă. Louis Bastide el însă plin de pudoare. Nu vrea să răspundă ca lai şcoală. Zâmbeşte eu ochii în jos şi îngână doar |

— Îţi. spun că ştiu.

Clanricard se ridică şi el de la masă, îşi ia rămas bun de la părinţi. Sampcyre se impacientează din cauză că doamna Schutz întârzie să-i servească masa.

— Te-am prevenit, doamnă Schutz. Am întâlnirq cu domnii aceia jos, în, scuar. Nu vreau. să-i fa să mă aştepte.

.. Legraverend se ceartă cu nevastă-sa, după obice-| iul lor când sunt în întârziere.

în. apropierea şcolii unde se ţine mitingul, toate. străzile Butte-i încep să fie orientate într-un anuJ mit

sens. Chiar şi trecătorul care. nu ştie nimic e pătruns ele emoţia "specifică trezită de un oraşl încordat în preajma unui eveniment, în piaţa An-j vers, mulţimea care iese din metro, în loc să seî răsfire şi să se reverse, urcă năvalnic prin' straclâj Stcinkcrpue. Jerphanihon *şi* Jallez coboară din tobuzul J în locul unde Wazemmes întâlnise dra^j gostea. Pe bulevardul pe care mişună prostituatele, ! se văd de departe afişe roşii, lipite pe reliefurile! pilaştrilor, pe care scrie cu litere mari: *Pentna pace în Europa;* iar mai jos: *Jaures.*

Iese din mica sală prost iluminată, în care mirosul copilăriei sărace se amestecă atât, de trist cu acela al verzci şi al tinichelei. Se. deschide o uşă înaintea lui. îl izbeşte deodată în faţă rumoarea, fumul, lumina tulbure a sălii, dar mai cu scamă enorma prezenţă care o umple.

I se face drum spre tribună. Oamenii, care sunt împinşi, la început rezistă; dar se întorc, îl recunosc. Aclamaţia care se declanşează la vederea lui se întinde în două secunde peste întreaga sală, atinge pereţii lungii curţi acoperite, sare pe ferestre până la mulţimea care, neputând intra, se înghesuie în curte.

El se bucură de această aclamaţie. Are nevoie de ea. E fanfara cu care s-a obişnuit să fie salutat. Tot ea pregăteşte şi favorizează transfigurarea interioară care a şi început să pună stăpânire pe el. Grijile personale se volatilizează în această flacără. Sănătatea, micile ameţeli pe care le simte de eâtva timp, cuvântul acela pe care 1-a pronunţat deunăzi medicul: „Pletoră... Atenţie la pletoră L." ce importanţă mai au acum! Tot pletoră e şi a*ceea*stă aclamaţie. Pletoră, orice generozitate şi orice nădejde.

Urcă cele trei trepte înalte ale estradei. E momentul când mintea e puţin confuză. Planul.la care te-ai gândit în timpul mesei, începuturile de perioade

care ţi-au sunat în urechi în birjă, totul se pierde într-un fel de murmur cerebral. Dar aclamaţia care se potoleşte pe încetul seamănă, cu spuma

l

valului pe.. plaja de nisip. Valul vine să te ia. ValB te va purta. — Cetăţeni…

Vocea lui puternică îşi ia avânt extrem de încel La început nu-i încă vorba de-a comunica idl Trebuie să creezi starea de atenţie, să pregătea spiritele cu o ambianţă de gravitate, să sugerel sufletului o ţinută de ceremonie. Cuvintele v| unele după altele la intervale lungi „fiecare cont) nuat de-o modulaţie vibrantă, ca apelurile sue cesive ale unui bucium ce adună lumea din cel patru zări. Cuvintele nu, ştiu încă exact încotro si îndreaptă. Fraza se ridică, se leagănă, întreabă spaţiul din faţa ei. încetul cu încetul, o idee, abil schiţată, apare în minte, în timp ce cuvintele si precipită, fiecare prilejuind totodată o tensiune şi o creştere, a vocii.

Gân. direa lui Jaures e în mod spontan maiestul oasă. Ceea ce căuta era un exordiu foarte simplu inspirat de evenimentele recente. Intenţiona să amintească în două cuvinte auditoriului că ultimi™ trimestru a provocat-multă îngrijorare în ce prii veste politica externă. Dar ceea ce-i vine. în mintă ceea ce se desfăşoară în capul lui e o viziune a. mişcării anului. Ritmul de procesiune al celor patrii anotimpuri. Viaţa umanităţii suspendată ea însăa. de cuiul de aur al solstiţiilor. Vremea secerişului Vremea fructelor. Dimineţile ceţoase de toamnă îJ care plugarul îşi împinge plugul, încrezător în ari monia lumii şi în recoltele viitoare. Şi acum iat§

sf îrşitul anului; repaosul Crăciunului; sărbătoarea Crăciunului. Jaur&s îşi dă seama deodată

că mitingul cade în mijlocul sărbătorilor Crăciunului. Coincidenţă pe care. n-o premeditase, dar care e frumoasă şi pune stăpânire pe el. Crăciunul. Acolo sus, aproape de tot, Bazilica. Ideea de Crăciun nu aparţine unei religii. E veche de când lumea. Jaures ştie să facă aluzii, nicidecum jignitoare, la credinţele tradiţionale. Totuşi, fără niciun fel de cochetărie echivocă, în numele oamenilor noi, el primeşte de la trecut „, preia" de la trecut ideea de Crăciun.. De altminteri, >aşa vede el, dinainte, toată Revoluţia: o transmisiune; a Puterii, şi a Patrimoniului, fără mânie; o. preluare binevoitoare; schimbarea: gărzii în cadrul umanităţii, cu saluturi din ambele părţi.

A venit să comunice poporului adunat în această curte de şcoală, lungă şi acoperită, nu speranţe calme, ci îngrijorările cele mai vii. Ciclul imperturbabil al anului nu trebuie să ne îndemne la o seninătate leneşă. Nicio recoltă nu răsare singură. Cerul peste capul omului care ară e plin de primejdii, chiar si pământul pe care-1 scormoneşte e plin de duşmani.

Jaures evocă apoi această, toamnă din 1908, vuind de zvonuri de război. In câteva fraze ample, face istoricul conflictelor care s-au suprapus şi dintre care niciunul nu s-a rezolvat.. El arată că diversitatea originilor lor nu le împiedică să se-agraveze

301

unele pe altele, nici să manifeste o înfricoşătoare' convergenţă.

Pe măsură ce vorbeşte, e izbit, cum n-a mai fost vreodată, de mărimea şi de iminenţa primejdiei. Ar vrea să găsească accente capabile să convingă, să tulbure, să transmită o stare de teamă activă, de vigilenţă fremătătoare, oricărui om, chiar şi unui duşman ai idealului său, care s-ar fi rătăcit la acest miting. El ar vrea mai ales să-1 facă să înţeleagă pe

acest popor muncitor, venit ca să-sî aclame tribunul, că ceea ce importă pentru moment nu e să obţii o sporire a salariilor sau o reducere a orelor de lucru. Ceea ce importă e să împiedici războiul european, prăbuşirea civilizaţiei. Iată evidenţa înspăimântătoare. Pentru el, asta nici nu mai e o chestiune de - raţionament. Un spirit profetic purie stăpânire pe el. Argumentele nu mai sunt decât un fel de mască pe care din pudoare o pune peste faţa supranaturală a Profeţiei. El vede îngrozitorul viitor. Nu-i mai rămâne decât să-1 înfăţişeze în cuvinte de foc:

— Luaţi aminte că trebuie să faceţi un mare efort ca să căpătaţi fie şi o vagă idee despre ce va fi. Să, nu vă închipuiţi că trecutul, chiar şi cel mai întunecat, v-ar oferi o imagine a ceea ce vă aşteaptă. Războiul, dacă din nefericire izbucneşte, va fi un eveniment cu totul nou în lume, prin adân-cimea şi întinderea dezastrului.

Şi nici măcar să nu vă închipuiţi un război scurt. Forţele puse în mişcare, masele ridicate vor fi atât

302

de mari, înc'it va fi nevoie poate de ani şi ani pentru ca furtuna. să. se. potolească, pentru ca prăpădul să-şi epuizeze energia…

Câhiccşte în: anumite capete care-1 ascultă, în anumiţi ochi cu aspre luciri fixe, în eontracţiunoa amară a anumitor buze, ideea pe care-o evocase Curau zilele trecute. Se duce ţintă spre. ea şi o denunţă:

— Sunt printre dumneavoastră dintre aceia care-şi spun poate că dintr-un război european. poate ieşi Revoluţia?

••••••Se opreşte o clipă. Apoi, asupra acestei idei căreia îi găseşte un chip-satanic, lasă să cadă ca o măciucă spiritul profetic:

. ••— Dar tot atât de bine *pot să iasă, pentru o lungă perioadă, crize de -contrarevoluţie,. de reacţiune furioasă, de naţionalism exasperat, de dictatură înăbuşitoare, de ••militarism monstruos; un lung lanţ de violenţe retrograde, de ură josnică, de represalii şi de înrobiri. Şi noi *refuzăm* să jucăm acest barbar joc. de noroc.

îi lipseşte insă obida aprigă, obişnuită profeţilor. Departe de-a găsi o plăcere în faptul de-a se tăvăli ca ei în mârşăviile şi în grozăviile profeţiei, el suferă de propria lui luciditate.. Simte contradicţia dintre viziunile pe care i le impune ea şi acelea pe care i le trimite suflul inimii lui, si care sunt viziuni de bucurie, fumuri glorioase, generoase tămâieri ale vieţii. Şi atunci, aproape fără să vrea, poleieşte negrele viziuni cu aurul elocvenţei sale. Domo-

303

Ieste catastrofa viitoare în legănarea unei muzici. Dar. mai; cu se'amă refuză să creadă în fatalitate. Hotărăşte eroic, în sinea lui, că „nimic nu-i scris dinainte". Imploră poporul să-şi încordeze puterile împotriva forţelor răului. Da, mai cu seamă, să nu ne resemnăm!

— Oamenii din Europa merg încovoiaţi sub povara păcii armate, şi nu ştiu dacă ceea ce duc pe umerii lor e războiul sau cadavrul războiului...

Ei bine! Să pună toţi umărul'. Să arunce jos povara echivocă. Să aducă la cunoştinţa tuturor guvernelor că prima lor voinţă, prima lor cerinţă, înaintea bunăstării materiale, aproape chiar înaintea pâinei celei de toate zilele, este pacea; pacea între oameni, pacea dezarmată.

In timp ce braţele şi vocea lui conjură poporul, o idee năiStruşnică, o idee puţin nebunească îi trece prin minte, o idee nu orgolioasă, în ciuda aparenţelor,

izvorâtă numai din dragoste şi din îngrijorată solicitudine, o idee părintească:

„Numai de-ar avea parte de mine! Numai de-aş mai fi eu aici l”

AUTORUL CĂTRE CITITORI

Iată-ne ajunşi la sfârşitul celui de-al patrulea volum al Oamenilor de bună-voinţă *(şi-i vorba, nu-i aşa, de patru volume adevărate, cu text bogat). Vă mulţumesc din inimă că m-aţi urmat până aici.*

îmi dau seama că v-am cerut un e/ort: *cel mai dificil poate dintre toate; anume, de-a rupe cu vechile deprinderi. Chiar şi acei dintre dumneavoastră care n-au simţit acest efort – şi dacă dau crezare destăinuirilor pe care le-am cules, ei sunt încă destul de numeroşi – chiar si aceia au fost nevoiţi să se dispenseze de interesul susţinut pe care-l trezeşte o poveste: vreau să spun o poveste unică, istorisită de la un capăt la altul.*

Aceste patru volume erau destinate să alcătuiască întrucâtva prima parte *a romanului, primă parte care are şi ea drept prolog, sau drept uvertură simfonică, volumul întâi:* 6 octombrie.

20

Obiectul acestei prime părţi a fost de-a ne pune în cel mai larg -contact posibil cu epoca din pragifc căreia am pornii. Cursul evenimentelor particulare trăgea mai puţin în cumpănă decât originea lor comună, mai puţin decât cunoaşterea mediilor şi a personajelor din. care aveau să se nască mişcările ulterioare. Aşa cum aţi observat, de bună seamă, acest prim curs al evenimentelor nu se întinde prea departe. — cele. aproximativ o mie două sute de pagini pe care le-aţi citit corespund ultimului trimestru al anului 1908, unui flux de timp de abia trei luni.

Acum, şi de-a lungul unui anumit număr de volume, ritmul şi întocmirea povestirii se vor schimba. Datorită tocmai acestei perseverente munci ăe recunoaştere prealabilă, vom putea acum să ne, ocupăm mai îndeaproape de anumite serii de evenimente, să însoţim o bună bucată de drum, şi într-un pas mai vioi; anumite aventuri „anumite personaje, să le aducem până la un nou prag d. e epocă, până la un nou palier comun; totuşi, fără să pierdem, nădăjduiesc, nici beneficiul unei vederi complexe şi ramificate a lu*crurilor, nici sentimentul multiplicităţii lor organice, al neîncetatei lor corelaţii şi joncţiuni. Şi înainte, de a relua, pentru o et*apă ul*terioară şi pentru timpul cit vă fi necesar, primul nostru mod de povestire, vom aştepta să jim conduşi la el în mod firesc, adică să fi atins acest nou palier comun la care făceam aluzie.*

306

îmi dau seama că indicaţiile mele încă mai pot părea întrucâlva obscure. Ele ar fi fost si mai obscure dacă le-aş fi dat în prefaţă; acesta-i si motivul care m^a reţinut de-a o face atunci. Partea din edificiu executată până în prezent, oricât de insuficientă ar fi ea, vă va *ajuta în orice caz să ghiciţi ceea ce vreau să spun.*

Totuşi, n-aş vrea să vă las să credeţi că în timp ce, în prefaţă, mă prefacem că anunţ o operă *sit, - puxă neprevăzutului, disparatului, însăşi incoerenţei vieţii, eu meditam, de fapt, la o construcţie meşteşugit simetrică. Dimpotrivă, toată grija mea a fost, de la început, de-a întocmi un plan cât mai puţin* deformant, *cu putinţă, în ceea ce priveşte rea~ litalea*; *cit mai puţin aparent cu putinţă în ceea ce priveşte spiritul; şi reproşul la care mă reserti' nani cel mai bucuros dinainte, era de-a părea că merg la întâmplare.*

Dumneavoastră, care m-aţi urmat prieteneşte până aici şi care, prin urmare, m-aţi aprobat mai mult sau mai puţin în hotărârea pe care am luat-o, nu trebuie să vă temeţi de vreo dezamăgire.

Dar puteau să existe pentru dumneavoastră, dacă nu alte temeri, cel puţin alte incertitudini, pe care ţineam să le risipesc. Şi apoi, mi-a plăcut, la capătul acestei prime etape, să vă trimit acest sahtt,

CUPRINS

I Place des Fetes…….. 5
II Wazenimes în noua lui profesie…. H
III Grijile lui Edmond Maillecotin…. 17
IV Dimensiunile lui Haverkamp la sfârşitul lui 1908…….. 22
V Fratele şi sora……. ••43
VI O bucată de carne roşie…… 48
VII Trecătorul din strada Migdalilor…. 64
VIII Plimbarea şi preocupările câinelui Macaire 88
IX Un revoluţionar german…… 100
X Ideile lui Laulerque. Francmasoneria.. 114
XI Tertipurile lui Riccoboni…… 136
X 1,1 Garsoniera lui Sammecaud şi micul birou al lui Riccoboni…….. „. 145
XIII Portretul……. 164
XIV Domnia tandreţei…….. 168
XV Vagabondul……. 172
XVI Şedinţa de la Controlul social…. 197
XVII -. Juliette primeşte o scrisoare…"… 219
309
3CVTII Gântecul dragostei norocoase l,., 228
••fX Quinetle dă raportul….." „, -40
XX Jailez şi Julielte se regăsesc:,.’.». «25 «! >
XXt Cina în I’lacp du Tertre…… ^64
KXU Şedinţă la C’losOrio. Visurile iui Moreas

<i75 XX (II Mitingul din strada Foyalier, Vi/iunea lui Jaures.. „,. „.. „. 297
Autorul către cititori „..... ••«300

Redactor: ELENA MURGU Tehnoredactor: TRAIAN ARGETOIANU
Apărut 1970. *Hârtle ziar rotativ* de 50 g/m8.
Format VOOX 920/32. Coli *ea.* 10,75. *Coli de tipar* 9,75. A. *nr.* 14.475
Tiparul executat sub comanda nr. 642 la Combinatul Poligrafic „Casa Seânteii" piaţa Scân-ten nr. l, Bucureşti – Republica Socialistă România
"

jules romains îi rugăm pe cititorii noştri ca — după cercetarea catalogului colecţiei, publicat la sfârşitul voi. II *(Crima lui* Quinette) al romanului de faţă (B.P.T. nr. 600) – să ne comunice în scris titlurile care ar dori să fie reeditate dintre primele 600 de volume apărute în colecţia noastră.

Cărţile care se vor dovedi solicitate de un număr mare de cititori vor fi reeditate în cursul anilor 1971 şi 1972. Comunicaţi-ne preferinţele dvs. – până la 1 februarie 1971 – prin intermediul unei cărţi poştale, fără alte comentarii, indicân-du-ne în mod obligatoriu un număr de trei titluri, după modelul de mai jos:

N. 6 l. Creangă – Amintiri, *poveşti, povestiri* nr. 125—129 Camil Petrescu – Uri om între oameni nr. 342 *Apa trece, pietrele rămin (Proverbe româneşti).*

Rezultatele anchetei noastre vă vor fi aduse la cunoştinţă —o dată cu numele cititorilor care au indicat cele trei titluri ce vor întruni cel mai mare număr de sufragii – în prima jumătate a anului 1971.. Scrieţi-ne pe adresa:

Editura Hinerva (pentru ancheta B.P.T.), Bd. Ana Ipătescu nr. 39, Bucureşti, Sectorul 1.